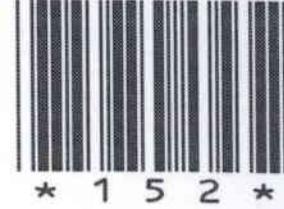

xavia
1974

* 1 5 2 *

ΚΡΗΤΗ

Σειρίνα πρασινόχρυση, μὲ μάτι
σὰν τῆς ἀγάπης, μὲ λαχτάρας χείλια,
ἀχτιδομάλλα, ὄρθοβυζά, μὲ χίλια
μύρια καμάρια καὶ λέπια γεμάτη,

τραγοῦδι τραγουδᾶς μὲς τὴ ροδάτη
κατάχνια τοῦ πελάου, καὶ στὴν προσήλια
τοῦ ἀγέρος πλατωσὶὰ καὶ στὰ βασίεια
τῆς γῆς πνοὴ τὸ σέρνει μυρωδάτη:

“Σὰν τὸ γάλα τῆς αἴγας Ἀμαλθείας
θρέφει θεοὺς καὶ τὸ φιλί μου ἐμένα
ἐλāτε νὰ χαρήτε μές τῆς θείας
ἀγκαλιᾶς μου τὸ σφίξιμο ἐνωμένα,

πρόσφυγες τῆς Ζωῆς, δῶρα ἄγια τρία:
θάνατο, ἀθανασία, κ' ἐλευθερία”.

Λ. ΜΑΒΙΛΗΣ

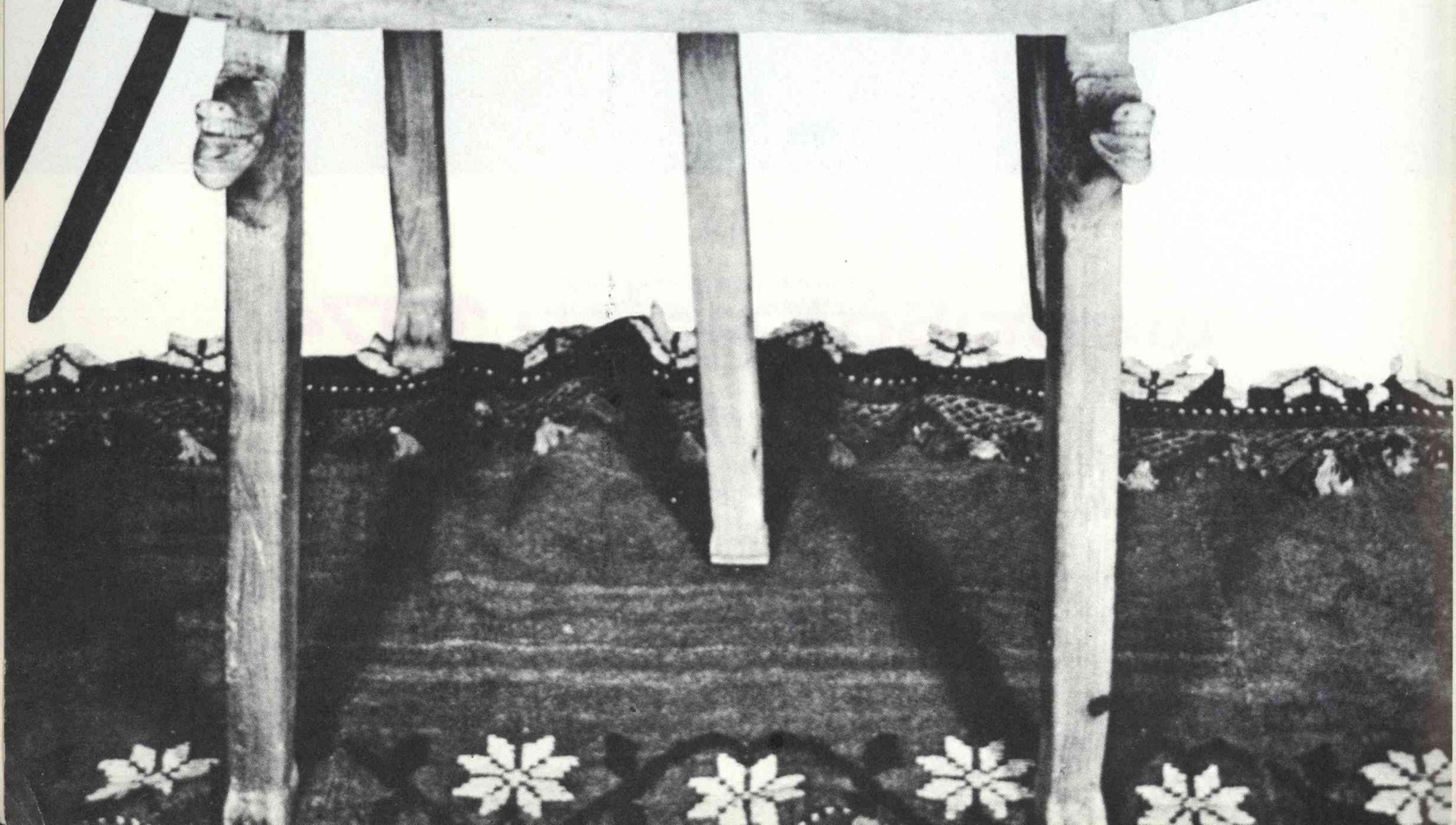
φολκλορικὸν

φεστιβάλ μαΐου 1974

24 - 25 - 26 - 27 Μαΐου 1974
(Κολυμβητήριον Ν. Ο. ΧΑΝΙΩΝ)

"... καὶ τ' ἀργυρόν τον τὸ σκαμνί..."

χαιρετισμός σε φίλους

Αγαπητοί φίλοι,

Μὲ τὴν μικρὴ αὐτὴ προσπάθεια νὰ παρουσιάσωμε ξανά, μὲ λίγα λόγια τὸν τόπο μας, τὰ Χανιά, σ' ὅσους θάχουν τὴν εὔκαιρία νὰ διαβάσουν τὸ μικρὸ αὐτὸ τεῦχος, δὲν φιλοδοξοῦμε νὰ προσφέρωμε μιὰ όλοκληρωμένη εἰκόνα, ποὺ νὰ μπορῇ νὰ καλύψῃ τὰ ἐνδιαφέροντα καὶ τὶς ἀπαιτήσεις ἐνὸς μελετητῆ. "Ενα τέτοιο ἔργο, ἄν καὶ ἀναγκαῖο, δὲν ἡταν δυνατὸν νὰ ἀποτελέσῃ ἀντικείμενο μᾶς περιορισμένης προσπάθειας, μὲ περιορισμένες δυνατότητες.

Αὐτὸ ποὺ ἐπιδιώκομε εἶναι νὰ δώσωμε μιὰ μικρή, ζωντανὴ καὶ γεμάτη τοπικὴ εἰκόνα, ποὺ νάχη κάτι ἀπὸ τὴν ιστορία, τὴν παράδοση καὶ τὰ ἐνδιαφέροντα αὐτῆς τῆς γωνιᾶς τοῦ Νησιοῦ μας. Τὴν εὔκαιρία γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ μᾶς τὴν δίνουν οἱ ἐκδηλώσεις ποὺ γίνονται κάθε χρόνο αὐτὴ τὴν ἐποχή, γιὰ νὰ τιμήσωμε αὐτὸ ποὺ ἔμεινε στὴν Ιστορία μὲ τὸ ὄνομα "ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ".

Ἡ ἐκδοση αὐτὴ εἶναι μιὰ πρόσκληση γιὰ γνωριμία μὲ ἕνα κομμάτι τῆς Κρήτης, ἕνα κομμάτι ἀπόλυτα χαρακτηριστικό, πολὺ ζωντανὸ καὶ περήφανο, στὴν ἄκρη αὐτοῦ τοῦ Νησιοῦ.

Πιστεύομε ἀκόμη στὴν ζωντάνια αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ τόπου καὶ στὴ δύναμη ποὺ διαθέτει νὰ κάνῃ φίλους ὅσους τὸν γνωρίζουν ἀπὸ κοντά.

Αὐτοὺς ὅλους τοὺς φίλους, τοὺς ἐπισκέπτες καὶ τοὺς ντόπιους, χαιρετίζομε σήμερα καὶ καλωσορίζομε μὲ ἀγάπη. Πιστεύομε πὼς θὰ μᾶς θυμοῦνται καὶ γι' αὐτὸ τοὺς εὐχαριστοῦμε.

Εὐχαριστοῦμε ἀκόμη κι ὅλους ἐκείνους, πού, σὰν μέλη τῆς ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς Ὁργανώσεως τῶν ἐφετεινῶν ἐκδηλώσεων, ἢ σὰν ἀπλοὶ συνεργάτες, βοήθησαν στὴν ἐργασία ποὺ ἀπαιτήθηκε γιὰ τὴν παρουσίαση τῆς μικρῆς αὐτῆς Χανιώτικης εἰκόνας.

N. Δ. ΠΙΜΠΛΗΣ
Δήμαρχος Χανίων

ΚΡΗΤΙΚΟΣ

Πιστέψετε π' ὅ,τι θὰ πῶ εἰν' ἀκριθή ἀλήθεια,
Μὰ τὲς πολλὲς λαβωματιὲς ποὺ μᾶφαγαν τὰ στήθια,
Μὰ τοὺς συντρόφους πόπεσαν στὴν Κρήτη πολεμώντας,
Μὰ τὴν ψυχὴν ποὺ μ' ἔκαψε τὸν κόσμο ἀπαρατώντας.
(Λάλησε, Σάλπιγγα! κι' ἐγὼ τὸ σάθανο τινάζω,
Καὶ σχίζω δρόμο καὶ τς ἀχνοὺς ἀναστημένους κράζω:
“Μὴν εἴδετε τὴν ὁμορφιὰ ποὺ τὴν κοιλάδα ἀγιάζει;
Πέστε, νὰ ἰδῆτε τὸ καλὸ ἐσεῖς κι' ὅ,τι σᾶς μοιάζει.
Καπνὸς δὲ μένει ἀπὸ τὴ γῆ· νιὸς οὐρανὸς ἐγίνη.
– Σὰν πρῶτα ἐγὼ τὴν ἀγαπῶ καὶ θὰ κριθῶ μ' αὔτηνη.
– Ψηλὰ τὴν εἴδαμε πρωὶ τῆς τρέμαν τὰ λουλούδια
Στὴ θύρα τῆς Παράδεισος ποὺ βγῆκε μὲ τραγούδια.
“Εψαλλε τὴν Ἀνάσταση χαροποιὰ ἡ φωνή της,
Κι' ἔδειχνεν ἀνυπομονὶα γιὰ νᾶμπη στὸ κορμί της
‘Ο Οὐρανὸς ὄλόκληρος ἀγρίκας σαστισμένος,
Τὸ κόψιμο ἀργοπόρουνε ὁ κόσμος ὁ ἀναμένος·
Καὶ τώρα ὁμπρὸς τὴν εἴδαμε· ὄγλήγορα σαλεύει·
“Ομως κοιτάζει ἐδῶ κι' ἐκεῖ καὶ κάπιονε γυρεύει”).

(Δ. ΣΟΛΩΜΟΣ) · Απόσπασμα

γιά
νά
γνωρίσης
τά
παλιά
χανιά

Τοῦ Λεωνίδα Μανολικάκη

Γιὰ νὰ δῆς τὰ Χανιὰ πρέπει ν' ἀνεθῆς πρῶτα στὸν Προφήτη Ἡλία. Ἀπὸ τὸν ιστορικὸ αὐτὸ βράχο, ὅπου οἱ τάφοι τῶν δυὸ Βενιζέλων, ἀγναντεύεις τὴν πόλη ἀπλωμένη σὲ μιὰ μεγάλη ἔκταση μὲ περίγραμμα τὸν ἀπέραντο κάμπο κι ἀπὸ τὰ θορεινὰ τὴ θάλασσα (τὸ ἀνήσυχο Κρητικὸ πέλαγος) πότε γαλάζια καὶ πότε σκοτεινή, ἥρεμη ἢ φουρτουνιασμένη. Καὶ πέρα ἀπὸ τὸν καταπράσινο κάμπο μιὰ μακριὰ σειρὰ ἀπὸ πανύψηλα βουνά, τὰ Λευκὰ "Ορη, μ' ἀναρίθμητες κορφές, χιονισμένα τὸ χειμώνα, γκρίζα τὸ καλοκαίρι.

Γιὰ νὰ γνωρίσης ὅμως τὰ Χανιά πρέπει νὰ μπῆς στὰ σοκάκια τῆς παλιᾶς πόλης, νὰ τριγυρίσης τὶς γειτονιές, τοὺς στενοὺς δρόμους, τ' ἀδιέξοδα, νὰ περάσῃς ἀνάμεσα ἀπὸ πανύψηλα παλιὰ σπίτια ποὺ μόλις σ' ἀφήσουν νὰ δῆς ἐνα κομμάτι οὐρανοῦ. Ἐδῶ ὁ χρόνος φαίνεται νάχη σταματήσει τὴν ἀδυσώπητη πορεία του. Ἡ ζωὴ κυλᾶ ἥρεμη, χωρὶς αὐτοκίνητα, χωρὶς περίσιους θορύβους, χωρὶς βιασύνη. Τὰ παμπάλαια σπίτια σοῦ προκαλοῦν δέος καὶ σεβασμὸς κι οἱ ἄνθρωποι ποὺ ζοῦνε σ' αὐτὰ (ἄς εἶναι καὶ νέοι) μοιάζουν σὰν νάχουν κάτι τὸ παλαιϊκό, σὰν

νάχουν προσαρμοστῆ στὸ περιβάλλον. Οἱ νοικοκυρὲς κάθονται ἀκόμα ἔξω ἀπὸ τὶς πόρτες τὰ καλοκαιρινὰ ἀπογέματα καὶ κουβεντιάζουν ὡσπου νὰ πέσῃ τὸ θράδυ καὶ νὰ συναχτῇ ἡ οἰκογένεια γιὰ τὸ φαγητό.

"Αν, πρὶν ἐπιχειρήσης αὐτὴ τὴν περιπλάνηση, διαβάστης λίγα γιὰ τὴν ιστορία καὶ τὴν παλιὰ ζωὴ αὐτῆς τῆς πόλης καὶ δῆς παλιές φωτογραφίες της, τότε δὲν χρειάζεσαι παρὰ λίγη φαντασία καὶ λίγη ἀγάπη γιὰ ν' ἀνακαλύψῃς τὴν ψυχή της. Τριγυρνώντας στὰ σοκάκια τῆς θὰ ζωντανέψῃς στὸ νοῦ σου τοὺς παλιοὺς ἄνθρω-

πους ποὺ ζήσανε σ' αὐτὰ ἢ ποὺ πέρασαν ἀπ' αὐτά, θὰ δῆς Φράγκους, Τούρκους μὲ σαρίκια ἢ φέσια, Ἐβραίους, "Ελληνες. Θὰ δῆς ἀρχόντισσες καὶ νοικοκυρὲς ν' ἀνοίγουν τὰ παλιὰ παράθυρα, νὰ χαιρετιοῦνται καλωσυνάτα μεταξύ των, νὰ λένε λίγα λόγια πρὶν τραβηχτοῦν πάλι μέσα. Πέρα ὅμως ἀπὸ τὶς φανταστικὲς αὐτὲς συναντήσεις (παιγνίδια τοῦ νοῦ καὶ τῆς φαντασίας) εἶναι δύσκολο στὸ σημερινὸ περιπατητὴ (ντόπιο ἢ ξένο) ν' ἀναπλάσῃ τὴ μορφὴ τῆς πόλης πρὶν ἀπὸ τοὺς βομβαρδισμοὺς τοῦ Μάη τοῦ 1941, ποὺ κα-

γιὰ νὰ γνωρίσης τὰ παλιὰ χανιά

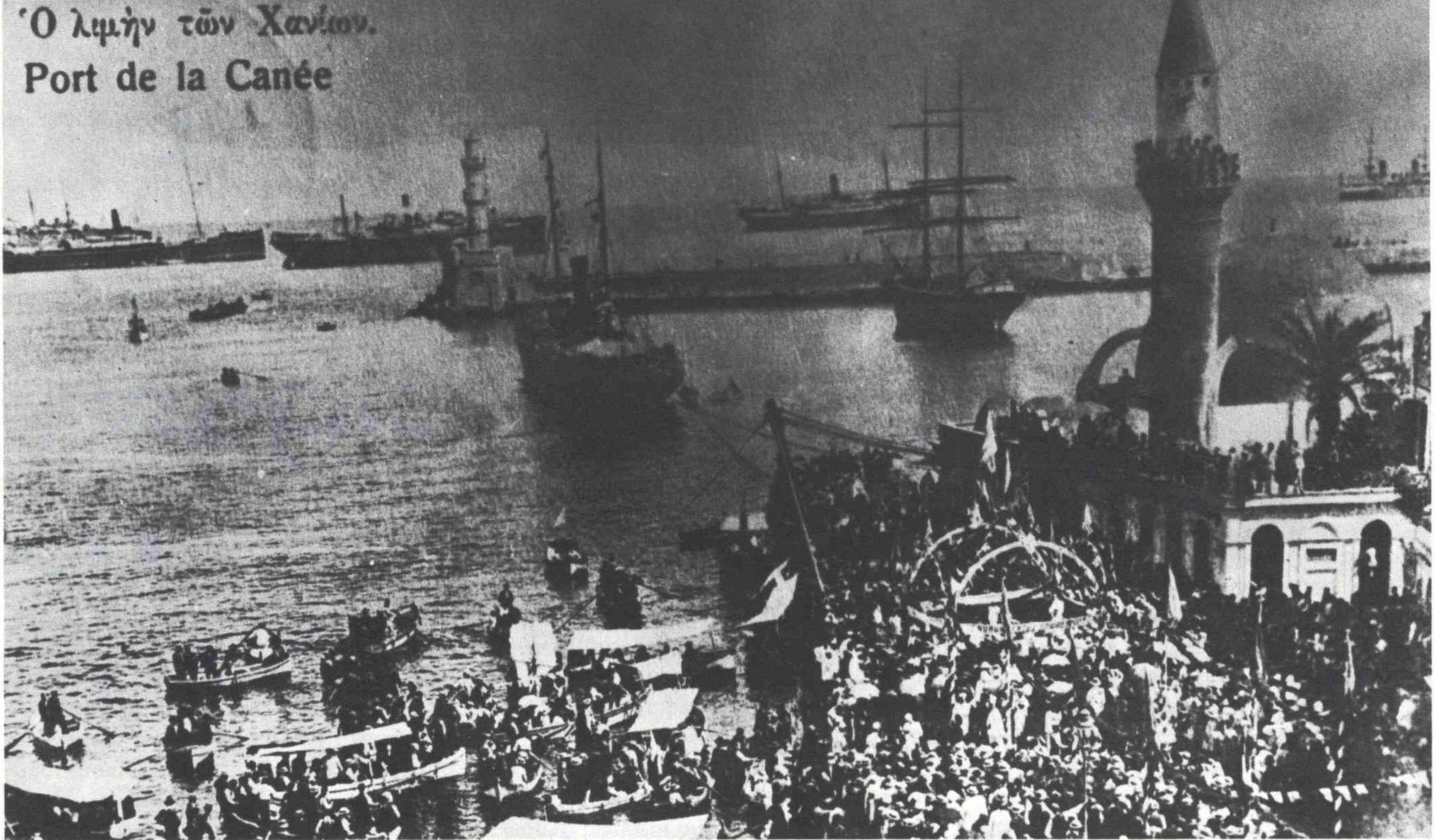
τάστρεψαν τὸ μεσαιωνικό της τμῆμα κι ἀλλοίωσαν τὸ χαρακτήρα του. Ἀκόμα πιὸ δύσκολο νὰ φανταστῇ τὴν πόλη ὅπως πρὶν ἀπὸ 70 χρόνια, στὴν ἀρμοστειακὴ περίοδο κι ἀκόμα πιὸ παλιὰ στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1897 ἢ 100 χρόνια πίσω. Πῶς νὰ φανταστῇ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ποὺ ἀτενίζει, ἀπὸ τὸ λόφο τοῦ Προφήτη Ἡλία, τὴν πόλη ἀπλωμένη σὲ μιὰ μεγάλη ἔκταση, ὅτι πρὶν ἀπὸ 70 χρόνια ἡ πόλη ἦταν κλεισμένη ἀκόμα μέσα στὰ τείχη κι ὅτι γιὰ νὰ βγῆ κανένας ἔξω ἀπ' αὐτὰ ἐπρεπε νὰ περάσῃ ἀπὸ τὴν κεντρικὴ πύλη τοῦ Καλὲ-Καπισὶ (κάπου στὴ διασταύρωση τῶν σημερινῶν δδῶν Χατζῆ Μιχάλη Γιάνναρη καὶ Μουσούρων) ἢ ἀπὸ τὴν πύλη τοῦ Κοὺν-Καπισὶ (πύλη τῆς ἄμμου). Ὑπῆρχε καὶ μιὰ τρίτη πύλη στὸν Τοπανᾶ, στὸ τέλος τῆς ὁδοῦ Θετοκόπουλου, ποὺ ἔξυπηρετοῦσε τὴν στρατιωτικὴ ὑπηρεσία, ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἐβραίους ὅταν

εἶχαν νὰ μεταφέρουν νεκρὸ τῶν στὸ νεκροταφεῖο τῶν, νοτιοδυτικὰ τῆς ΑΒΕΑ. Ὁ Μῶλος δὲν ἦταν τότε ἡ σημερινὴ ὅμορφη πλατεία, μὲ τὰ τουριστικὰ ἔργα. Ἡταν μιὰ βραχώδης ἀκτὴ μ' ἓνα στενὸ πέρασμα κάτω ἀπὸ τὸν προμαχώνα ὅπου ἔχει κτιστῇ τὸ Ξενία. Τὸ Σαντριβάνι ἦταν κλειστὸ ἀπὸ τὴν βορεινή του πλευρὰ μὲ κτήρια ποὺ κάηκαν πρὶν ἀπὸ 45 περίπου χρόνια κι εἶχε δυὸ περάσματα πρὸς τὸ λιμάνι, ἓνα στενὸ γιὰ πεζοὺς στὸ βορειοδυτικὸ μερος, κάτω ἀπὸ μιὰ καμάρα ποὺ σχημάτιζαν τὰ κτήρια κι ἓνα πλατύτερο στὸ βορειανατολικὸ γιὰ τὰ τροχοφόρα τῆς ἐποχῆς, ἄμαξες, βιζαβιὰ καὶ κάρα. Τὸ Καστέλλι εἶχε τὶς δικές του πύλες. Δυὸ μεγάλες κι ἐπιβλητικές, στ' ἀνατολικὰ ἡ μιὰ (γκρεμίστηκε πρὶν ἀπὸ 20 περίπου χρόνια), στὰ δυτικὰ ἡ ἄλλη. Ὑπῆρχε καὶ τρίτη στὰ νότια, στενὴ μὲ σκαλοπάτια, τὰ Σκαλάκια ὅπως τὰλεγαν. Πιὸ παλιὰ

ἀκόμα, τὸ λιμάνι δὲν εἶχε τὴ σημερινὴ προκυμαία, ὅπου τὰ καλοκαιρινὰ βράδια συγκεντρώνονται ντόπιοι καὶ ξένοι καὶ τρῶνε στὰ περίφημα ταβερνάκια του. "Ολη ἡ σημερινὴ προκυμαία ἦταν μιὰ ἀμμουδερὴ ἡ βραχώδης ἀκτὴ κι ἡ θάλασσα χτυποῦσε τὰ βράχια της καὶ τοὺς τοίχους τοῦ Φιρκᾶ. Στὸν Τοπανᾶ ἦταν ἡ χριστιανικὴ συνοικία. Στὴ Σπλάντζια μὲ τὸ μεγάλο τζαμὶ (τὸν "Ἄγιο Νικόλα") καὶ τὸ κομψὸ ἀραβικὸ περίπτερο στὸ δυτικὸ μέρος τῆς πλατείας, ἷταν ἡ τούρκικη συνοικία, καὶ πλάι της ὁ μητροπολιτικὸς (καὶ μοναδικὸς) ναὸς τῶν Χριστιανῶν, οἱ "Άγιοι Ἀνάργυροι, ποὺ ἡ αὔλη του χρησίμευε καὶ γιὰ νεκροταφεῖο. Ἀργότερα χτίστηκε ἡ Τριμάρτυρη στὸ χῶρο παλιοῦ τούρκικου σαπουναριοῦ, ὅπου στὴν περίοδο τῆς Ἐνετοκρατίας ὑπῆρχε ὁ ναὸς τῆς Ἅγιας Κιάρας. Οἱ Ἐβραῖοι είχαν τὴ δική των συνοικία, πλάι στὸν Το-

Τὸ λιμάνι τῶν Χανίων τὸν περασμένον αἰῶνα.

‘Ο λιμὴν τῶν Χανίων.
Port de la Canée

Συγκέντρωσις στήν πλατεία τοῦ Σαντοριδανιοῦ (Παραλία) τὸν καιρὸν τοῦ Πρίγκιπα Γεωργίου.

πανā, τὴν Ὀθριακὴ ὅπως ἀκούεται καὶ σήμερα, μὲ δυὸ συναγωγὲς (χάθρες τὶς ἔλεγε ό λαός), τὴ μικρὴ ποὺ σώζεται ἀκόμα καὶ τὴ μεγάλη ποὺ ξεθεμέλιωσαν οἱ γερμανικοὶ βομβαρδισμοί.

Ἐξω ἀπὸ τὴν πόλη εἶχαν ἀρχίσει νὰ σχηματίζωνται διάφοροι συνοικισμοί. Στὰ δυτικὰ ἡ Καινούργια Χώρα καὶ στὰ νοτιοδυτικὰ ὁ συνοικισμὸς τῶν λεπρῶν ποὺ ζοῦσαν ἀπὸ ἐλεημοσύνες κι ἀπὸ τὰ λαχανικὰ ποὺ καλλιεργοῦσαν. Ὁ συνοικισμὸς τῶν εἶχε τὴ χαρακτηριστικὴ ὄνομασία Κομεναριὰ ποὺ δήλωνε τὴ φοβερὴ ἀρρώστεια τῶν καὶ ποὺ διατηρήθηκε σὰν τοπωνύμιο μέχρι τὰ τελευταῖα χρόνια. “Ολη αὐτὴ ἡ περιοχὴ τῆς Καινούργιας Χώρας καὶ τοῦ Βαρουσιοῦ ἀποτελοῦσε τὸ τούρκικο Τὸπ-Ἀλτί. Ἀπὸ τ’ ἄλλο μέρος, στ’ ἀνατολικὰ τῆς πόλης, εἶχε σχηματιστῆ ἡ συνοικία τοῦ Κούν-Καπισί, μὲ χαμόσπιτα καὶ καλύθες, ὅπου ζοῦσαν κυρίως φτωχοὶ Τούρκοι καὶ μαῦροι Βεγγάζιοι, οἱ χαλιχοῦτες. Ἀνατολικότερα ἦταν τὸ χωριό Χαλέπα ποὺ σιγὰ-σιγὰ ἀρχισε νὰ διαμορφώνεται σὲ προάστειο καὶ τόπο θερινῆς διαμονῆς τῶν πλούσιων Χανιωτῶν. Ἐδῶ μεταφέρθηκαν ἀργότερα καὶ τὰ προξενεῖα τῶν ξένων κρατῶν κι ἐδῶ κατοίκησε

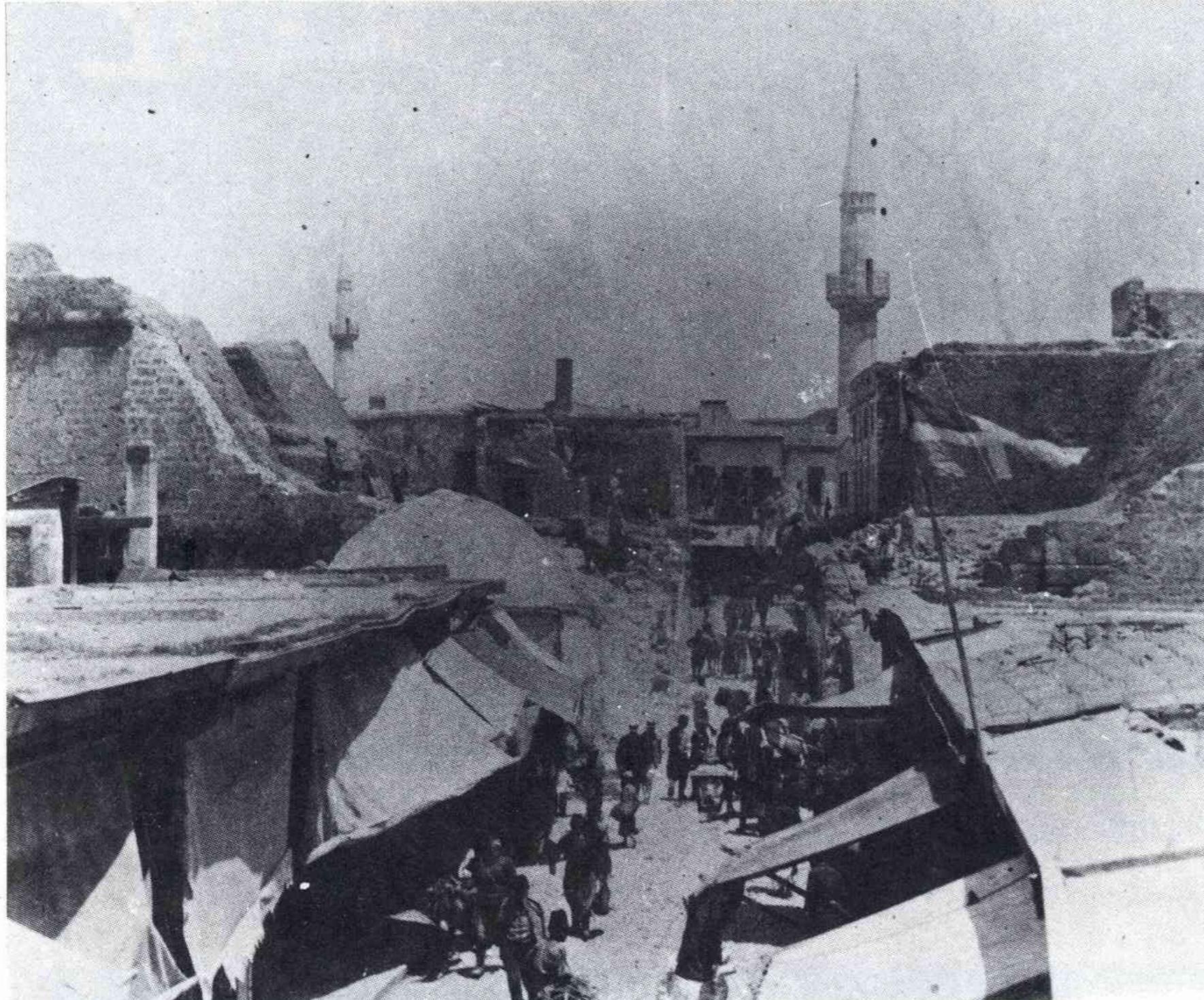
ὁ ἀρμοστής, ὁ Πρίγκιπας Γεώργιος στὴν ἀρχή, ὁ Ζαΐμης κατόπιν. Οἱ χάντακες γύρω στὸ φρούριο (τὰ ἐντέκια ὅπως τὰ λεγαν) καλλιεργοῦνταν μὲ λαχανικὰ γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς πόλης καὶ περ’ ἀπ’ αὐτοὺς ἀπλωνόταν τὸ τούρκικο νεκροταφεῖο σὲ μιὰ μεγάλη ἔκταση (ἀπὸ τὴν ὁδὸν Ἀποκορώνου, σ’ ὅλη τὴν ἔκταση τῶν Νέων καταστημάτων ώς τὸ εἰκονοστάσι τοῦ Ἀγίου Κωνσταντίνου), καθὼς οἱ Τούρκοι ἔθαβαν ἔνα μόνο νεκρὸ σὲ κάθε τάφῳ.

Γιὰ ὅλες τὶς χρονικὲς περιόδους, ἀπὸ τὴν Ἐνετοκρατία ώς σήμερα, ὑπάρχουν εἰδήσεις καὶ πληροφορίες ἀπὸ ξένους περιηγητές. Θὰ δώσω ἐδῶ τὶς ἐντυπώσεις τοῦ Κωνσταντίνου Νικαλάγιεβιτς Λεόντιεφ ποὺ διορίστηκε τὸ 1865 γραμματέας τοῦ ρωσικοῦ προξενείου στὰ Χανιά. Οἱ πληροφορίες του τοποθετοῦνται χρονικὰ στὸ 1868 κι ἀναφέρονται στὸ μυθιστόρημά του “Χρυσὴ” ποὺ μεταφρασμένο στὰ ἐλληνικὰ ἀπὸ τὸν Β. Βασιλείου, τυπώθηκε τὸ 1966 στὴ Θεσσαλονίκη ἀπὸ τὸν Κ. Λασσιθιωτάκη: “Ἡ Χαλέπα εἶναι ἔνα χωριό ποὺ ἀπέχει μισὴ ὥρα δρόμο ἀπὸ τὴν πόλη τῶν Χανιῶν. Τὰ Χανιά εἶναι ἡ Πετρούπολη τῆς Κρήτης. Ἔχομε καὶ τὴ

Μόσχα μας, τὸ Ἡράκλειο... Τὰ Χανιά εἶναι ἡ Εύρώπη. Ἐδῶ εἶναι ἡ κοσμικὴ ἀρχή, ὁ Πασᾶς ποὺ μιλεῖ γαλλικά, ἐδῶ τὰ προξενεῖα, ποὺ στὰ κτήριά τους κυματίζουν οἱ σημαῖες ὅλων τῶν κρατῶν, ἐδῶ εἶναι καὶ “la colonie europeenne” καὶ μιὰ χούφτα ἐμπόρων, μὲ μέτρια οἰκονομικά, γιατροί, ἰδιοκτήτες μπρικιών καὶ ύπαλληλοι... Ἡ πόλη εἶναι βρώμικη καὶ πληκτική, κλεισμένη μέσα στὸ φρούριο κι ἔχει τὴ δική της ποίηση. Θυμίζει κάτι παλιές μεσαιωνικὲς πόλεις ὅπως τὶς βλέπομε στὶς ζωγραφιές ἢ τὶς περιγάφουν τὰ βιβλία. Οἱ δρόμοι εἶναι στενοί, ἀμάξια δὲν ὑπάρχουν, ἐνῶ κόσμος ἀπὸ πεζοὺς καὶ καβαλάρηδες πηγαινοέρχεται. Τὰ φορτία τὰ κουβαλοῦν μὲ μουλάρια καὶ γαϊδούρια. Οἱ φορεσιές εἶναι παρδαλές, οἱ κουβέντες ὅλο φασαρία, τὰ μαγαζὰ φτωχά. Μόλις δύσει ὁ ἥλιος οἱ καστρόπορτες κλειοῦν καὶ κανεὶς πιὰ δὲν μπορεῖ νὰ μπῇ ἡ νὰ θγῇ ἐκτὸς ἀπὸ τὸν προξενείους καὶ τοὺς προξενικοὺς ὑπαλλήλους, ποὺ τοὺς ἀφήνουν καὶ περνοῦν ἀπὸ ἔνα πορτάκι, τόσο χαμηλό, ποὺ δύσκολα χωρᾶ ἔνας ἄνθρωπος μὲ μέτριο ἀνάστημα”.

Χανιά 13.1.1974 **Λ. Γ. Μανολικάκης**

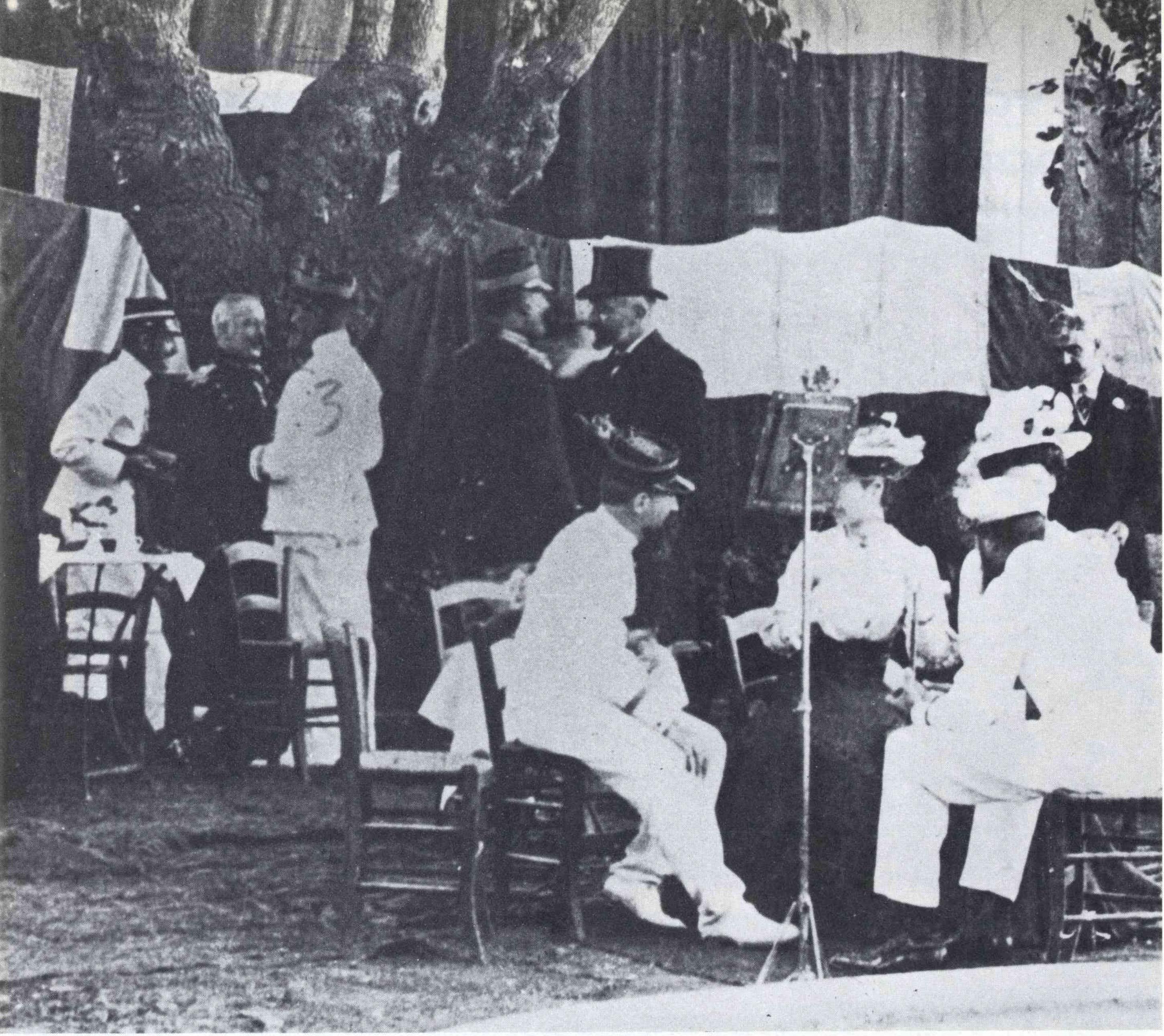
γιὰ νὰ γνωρίσης τὰ παλιὰ χανιά

"Οταν ἄρχιζε νὰ γκρεμίζεται τὸ τεῖχος γιὰ νὰ ἀνεγερθῆ ἡ Δημοτικὴ Ἀγορά. ▲

Οἱ καλύβες τῶν Χαλικούτηδων στὸ Κοὺμ-Καπί, σημερινὴ ὁδὸς Παλαμᾶ. ▼

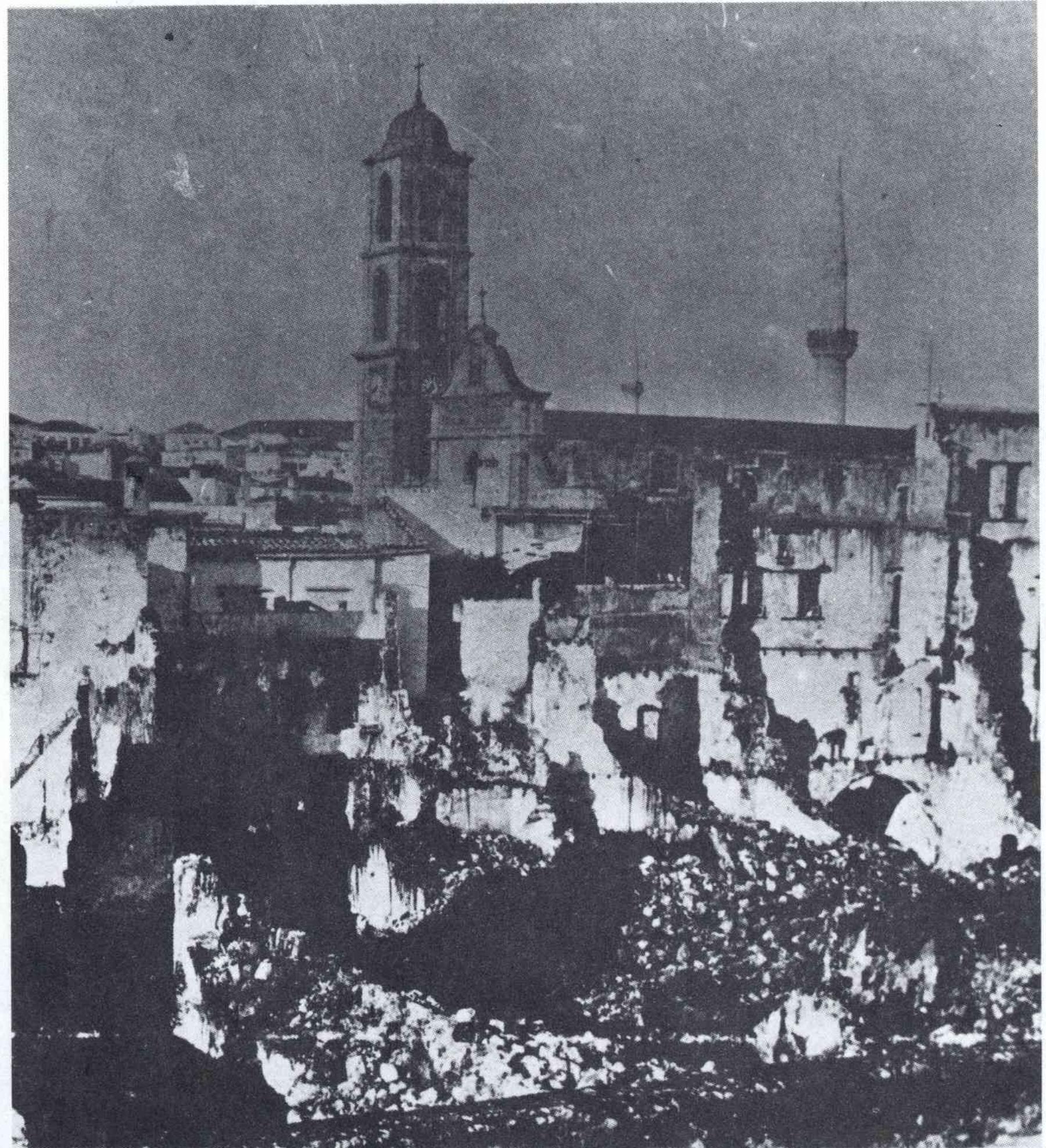
Δεξίωσις στὸν Δημοτικὸ Κῆπο Χανίων
ἐπὶ πρίγκηπος Γεωργίου. Διακρίνεται ὁ
Ἐλευθέριος Βενιζέλος.

Ἡ ἀκρογιαλιὰ τῆς Καινούργιας Χώρας.

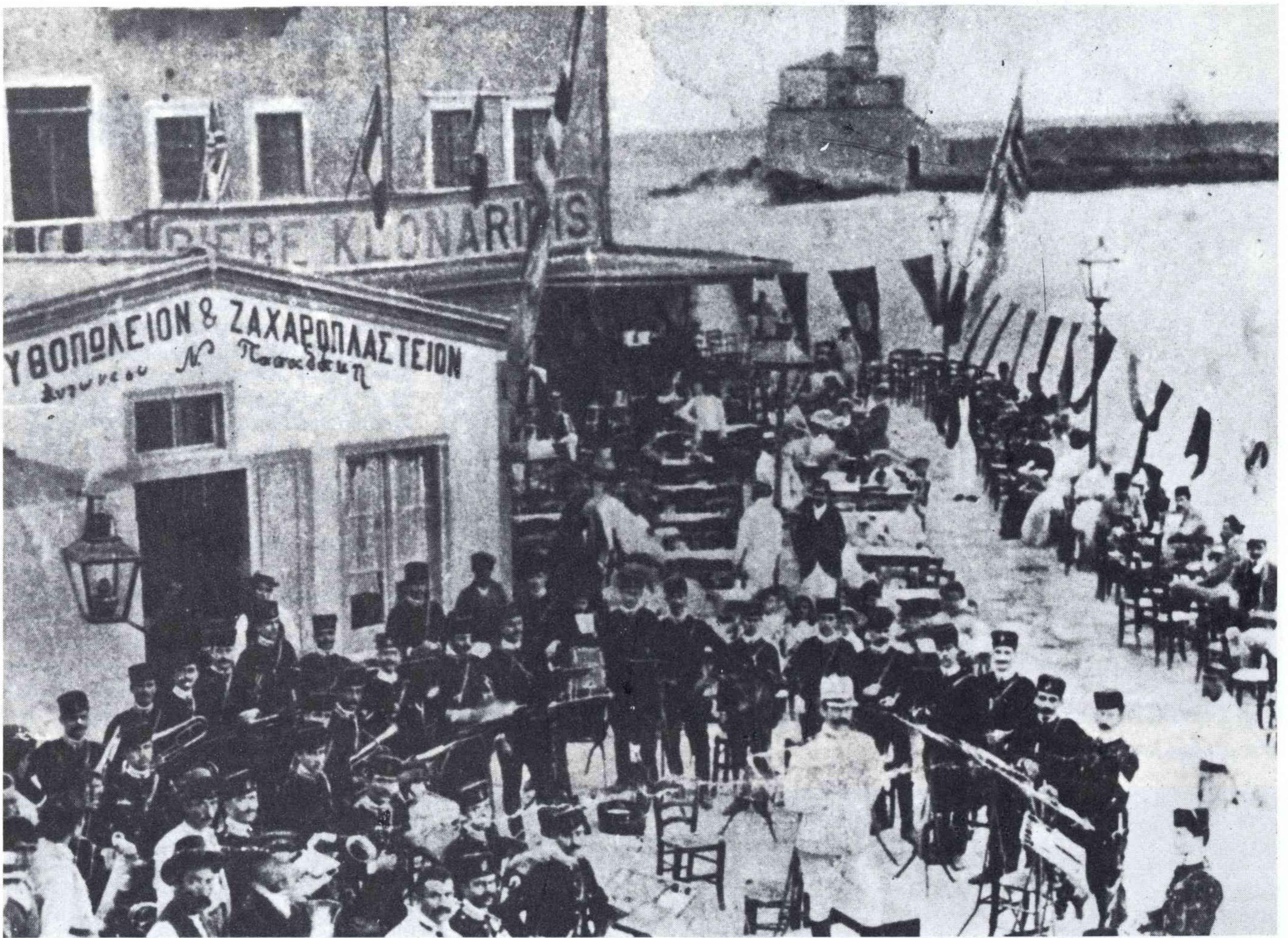
γιὰ νὰ γνωρίσης τὰ παλιὰ χανιά

“Οτι ἀπέμεινε ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Τοιμάρτυρης (Παπλωματάδικα) μετὰ τὴ φωτιὰ ποὺ ἔβαλαν οἱ Τοῦρκοι τὸ 1897. Ὁ ναὸς μένει ἀνέπαφος.

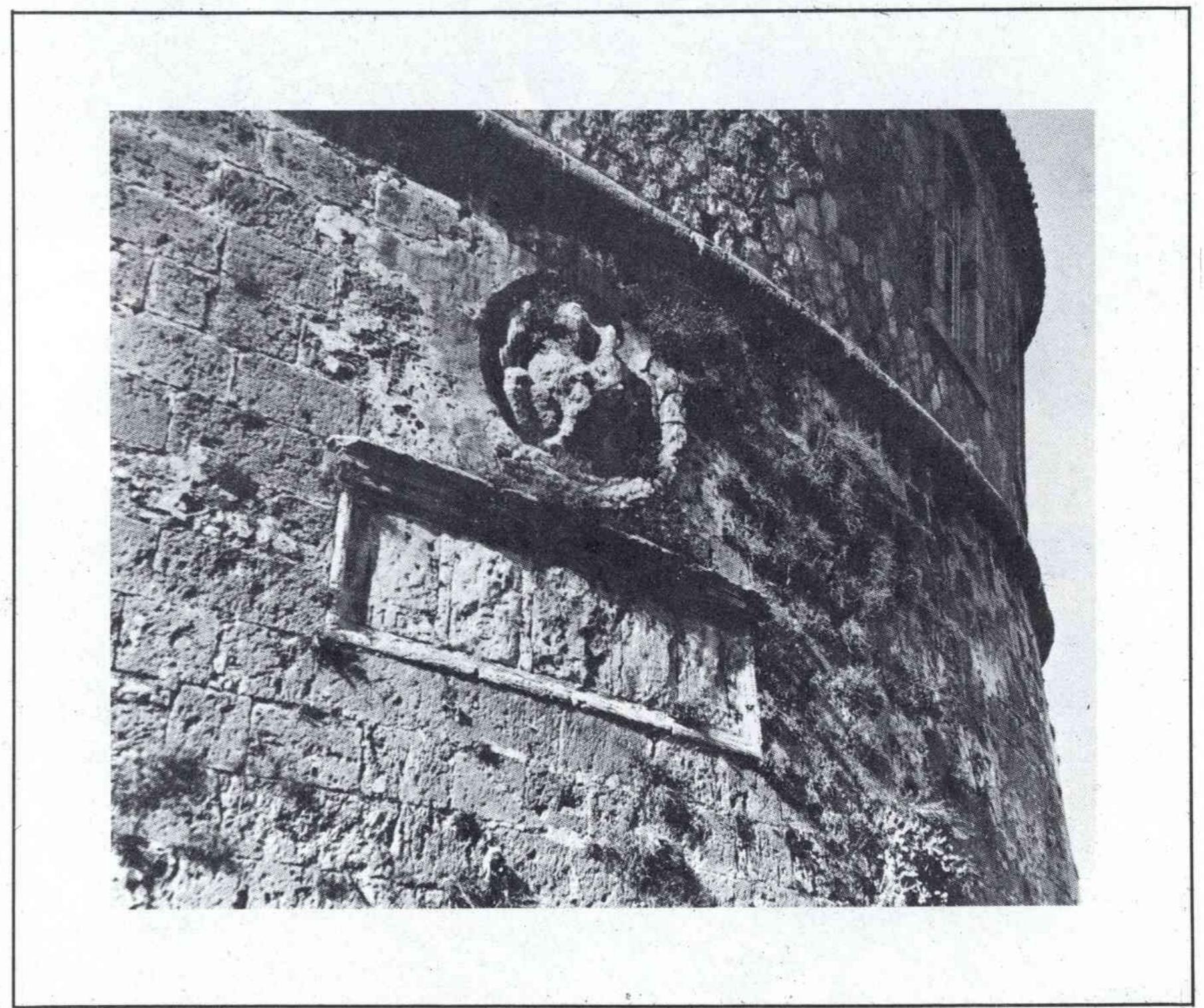
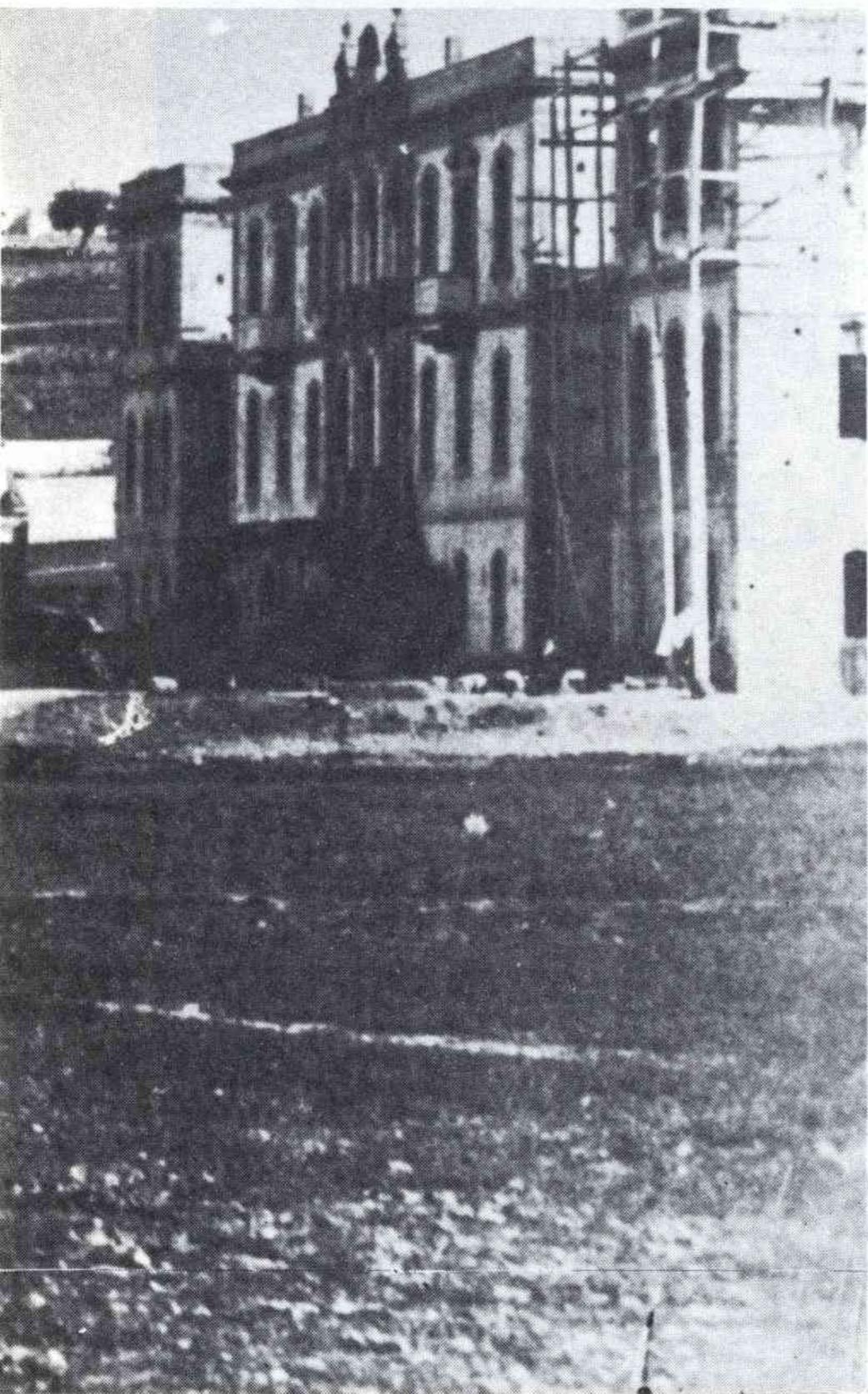

‘Η Πλατεία τῶν Δικαστηρίων ἐπὶ Τονδοκορατίας. Διακρίνεται τὸ μέγαρο τῆς Νομαρχίας ποὺ ἔξωτερικὰ εἶναι σχεδὸν ὅπως καὶ σήμερα.

‘Η μπάντα τῆς Κρητικῆς Χωροφυλακῆς παίζει στὸ “Ακταῖον”. Στὸ βάθος ὁ Φάρος.

τὰ ριζίτικα

“Τὰ στείρα μας ἔχάσαμε...”

Τὰ ριζίτικα τραγούδια τῆς Κρήτης ἀπετέλεσαν ἀπὸ παληὰ ἀντικείμενον μελέτης μουσουργῶν καὶ ἄλλων πνευματικῶν ἀνθρώπων. Ἡ πλοκή τους, ἡ ἀρχοντιά τους, ἡ ἀφθαστη μουσικότητά τους, συνήρπασαν πολλοὺς καὶ θέλησαν νὰ ἐγκύψουν βαθύτερα σ' αὐτὰ νὰ τὰ ἑξηγήσουν, νὰ αἰσθανθοῦν τὸ νόημά τους. Καὶ ὅλοι ἐτόνιζαν τὴν ἀνάγκη γιὰ τὴν διάσωσί τους.

Γιὰ τὰ ριζίτικα τραγούδια εἶχε συντάξει καὶ ὑποβάλει στὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ Ὁδείου Χανίων λεπτομερὲς ὑπόμνημα τὸν Ὁκτώβριον τοῦ 1929 ὁ ἀείμνηστος μουσουργὸς Κωστῆς Σφακιανάκης ποὺ ἔχρημάτισε γιὰ ἀρκετὰ χρόνια Διευθυντὴς τοῦ Ὁδείου. Ἀπὸ τὸ ὑπόμνημα αὐτὸν παραθέτομεν τὸ πρῶτο μέ-

«Σεῖσε κουρονὲ τὸ λέρι σου...»

τραγούδια της κρήτης

ρος ποὺ ἀποτελεῖ μιὰ ἔγκυρη μελέτη τῶν ριζίτικων τραγουδιῶν μας.

Χάριν τῆς ἱστορίας ἀναφέρομεν ὅτι τὰ τελευταῖα χρόνια ἔγινε μιὰ προσπάθεια διασώσεως τῆς μουσικῆς τῶν Ριζίτικων Τραγουδιῶν κι' ἔχουν τυπωθῆ ὥρισμένα βιβλία:

Σπουδαιότερα ἀπ' αὐτὰ εἶναι:

- 1) Γεωργίου Χατζηδάκη: Κρητικὴ Μουσικὴ
- 2) Μιχαὴλ Βλαζάκη: Ριζίτικα Τραγούδια Κρήτης (Χανιὰ 1961) καὶ
- 3) Τοῦ 'Ελθετοῦ Samuel Baud Bovy, ὁ ὄποιος μὲ τὸ βιβλίο του Chansons Populaires De Cret Occidentale καὶ τὸν δίσκο μὲ τὰ κρητικὰ Ριζίτικα τραγούδια, ποὺ ἐκυκλοφόρησε τὸ 1972 ἐγνώρισε τὴν ὄμορφιά των στὴν Δυτικὴν Εύρωπη.

«Κρητικὴ Μουσική, ἔγραφεν ὁ Σφακιανάκης, εἶναι τὰ τραγούδια τὰ ὅποια τραγουδεῖ τώρα καὶ αἰῶνες ὁ Κρητικὸς λαὸς καὶ τὰ ὅποια εύρισκονται στενώτατα συνδεδεμένα μὲ τὴν καθημερινήν του ζωὴν καὶ μὲ ὅλα τὰ ἐπίσημα (θλιβερά-χαρμόσυνα) γεγονότα αὐτῆς. 'Υπάρχουν τραγούδια τοῦ θερισμοῦ, τοῦ τρυγητοῦ κ.λπ. 'Υπάρχουν νανουρίσματα, μοιρολόγια, τραγούδια τοῦ γάμου, τραγούδια γιὰ τὴ νύφη, τραγούδια τῆς τάβλας, ἡρωϊκά, ἐπαινετικά, κωμικά, τραγούδια χορευτικὰ κ.λπ. "Ολοι οἱ λαοὶ ἔχουν τὰ Λαϊκὰ τῶν τραγούδια. "Ομως τὰ Κρητικὰ πλὴν τῆς σπουδαιότητος ποὺ ἔχουν γιὰ μᾶς ίδιαιτέρως, καὶ γιὰ τὴν ὅποιαν θὰ ἐπρεπε ἡδη, ἀκολουθοῦντες τὸ παράδειγμα τῶν ἄλλων πολιτισμένων λαῶν, νὰ τὰ

έμελετούσαμεν καὶ νὰ τὰ ἐσώζαμεν ἀπὸ τὴν λήθην, παρουσιάζουν καὶ ἔνα γενικώτερο ἐνδιαφέρον διὰ τοὺς ἐπόμενους λόγους:

εἶναι παλαιότερα τῆς 'Ακριτικῆς ἐποχῆς, ὅμως ὡς σκοποὶ δηλαδὴ ὡς μελωδικὰ πρότυπα, εἶναι πολλαπλασίως ἀρχαιότερα καὶ δύναται τις νὰ εἰπῇ ὅτι τὰ μελωδικὰ αὐτὰ πρότυπα εἶναι πανάρχαια ὅσον καὶ ἡ γλῶσσα μας.

Συνεπῶς τὸ κάθε Κρητικὸ Τραγοῦδι δὲν εἶναι ἀπλῶς καὶ μόνον ἕνα τραγοῦδι, ἀλλὰ εἶναι κάτι περισσότερον, δηλαδὴ εἶναι τὸ μακροχρόνιον προϊὸν διαδοχικῶν ἐφαρμογῶν μιᾶς κατὰ διαφόρους ἐποχῶν, ἀνανεουμένης στιχουργίας ἐπὶ ἐνὸς παμπαλαίου σκοποῦ, ὅστις συνεξελίσσεται καὶ τελειοποιεῖται διὰ μέσου τῶν γε-

“Ἄντρες γιάντα μὲ διώχνετε...”

τὰ ριζίτικα τραγούδια τῆς κρήτης

νεῶν προσλαμβάνων ἐκάστοτε νέα δυνατὰ ἐκφραστικὰ στοιχεῖα καὶ παρακολουθῶν καὶ ἐκφράζων ἀμέσως καὶ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν ἀπέναντι τῶν ποικίλων τῆς ζωῆς γεγονότων. Οὕτω ὁ σκοπός, δηλαδὴ ἡ μελωδία, παραμένει ἡ ύψιστη ἐκφρασις τῶν αἰσθημάτων τοῦ ποιήματος καὶ συγχρόνως χρησιμεύει, τρόπον τινά, ὡς μνημοτεχνικὸν πλαισίον διὰ τὸ ποίημα, τὸ ὅποιον ἄλλως θὰ ἐλησμόνει ἡ ἀμέσως ἐπομένη γενεά, ἀν ἡ μουσική του δὲν τὸ διετήρει ἀείποτε ζωντανόν.

Κάποιος συνθέτει πρῶτος τὴν μελωδίαν τοῦ τραγουδιοῦ. Αὐτὸς ὁ κάποιος εἶναι ἔνας ἀπλὸς καλλιτέχνης ἐκ τοῦ λαοῦ ὅστις μιμεῖται μᾶλλον κάποιον ἀρχαιότερον μουσικὸν πρότυπον καὶ τελειοποιῶν κατὰ δύναμιν αὐτὸν τὸ ἐφαρμόζει ἐπὶ τῆς νέας στιχουργίας, ἐκλέγων καὶ τροποποιῶν αὐτό, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐκφράζῃ τελείως τὴν ἔννοιαν τοῦ ποιήματος. Ἀκριβῶς δὲ ἐπειδὴ τὸ τραγοῦδι αὐτό, οὕτω συντιθέμενον, παρουσιάζει

μουσικὰ στοιχεῖα, τὰ ὅποια ἔχει ἥδη ἡ παράδοσις καταστήσει οἰκεῖα εἰς τὸν λαόν, γίνεται ἀμέσως εὔπρόσδεκτον, συγκινεῖ ὅλους καὶ ταχέως γίνεται κοινὸν κτῆμα, λησμονουμένου συνήθως τοῦ συνθέτου – τροποποιητοῦ. Ὁ λαὸς τὸ παραλαμβάνει καὶ τραγουδῶν αὐτό, τοῦ ἐπιφέρει ίκανὰς ἐκφραστικὰς τροποποιήσεις καὶ οὕτω σὺν τῷ χρόνῳ τὸ τραγοῦδι αὐτὸν ἐμπερικλείει τὴν ἀμεσωτάτην ἐκφρασιν τῆς ἀνθρωπίνης συγκινήσεως ὅλων ἐκείνων οἵτινες ἐπὶ γενεὰς γενεῶν τὸ ἐτραγούδησαν.

Δεύτερον: Τὰ βασικὰ στοιχεῖα τῆς Κρητικῆς Μουσικῆς (δηλ. τὰ μουσικὰ διαστήματα, τὰ μελωδικὰ σχήματα, αἱ κλίμακες, αἱ καταλήξεις κ.λπ.) μὲ τὸν προαναφερθέντα αὐτὸν τρόπον τῆς μουσικῆς παραγγῆς ἔμειναν ἀναγκαστικῶς ἀναλλοίωτα διὰ μέσου ὀλοκλήρων χιλιετηρίδων. Τὰ πρῶτα αὐτὰ βασικὰ καὶ γνωριστικὰ τῆς Κρητικῆς μουσικῆς στοιχεῖα, λόγω τῆς ἐξαιρετικῆς γεωργαφικῆς θέσεως τῆς

Κρήτης, εἰς τὸ μέσον τῶν παναρχαίων πολιτισμῶν, εἶναι ἔξοχως ἐνδιαφέροντα διὰ τὸν μελετητὴν τῶν πολιτισμῶν αὐτῶν, διότι ἀσφαλῶς ἡ Κρήτη ὑπῆρξε τρόπον τινὰ ἡ χοάνη ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐπεξεργάσθησαν οἱ σπόροι τοὺς ὁποίους συνεκέντρωσαν ἐκεῖ τὰ διάφορα ρεύματα τῶν πολιτισμῶν.

"Ἐνα τραγοῦδι ριζίτικο, ἐπὶ παραδείγματι, ἐμπερικλείει τόσην ύγειαν, τόσην ἄφθαστην καὶ ἀκροτάτην τέχνην ὥστε νὰ μὴ δύναται ἄλλως νὰ ἐξηγηθῇ παρὰ ὡς ἐν προϊὸν μακραιωνίου συνεχοῦς κατεργασίας, ἐπεξεργασίας, ἐξωραϊσμοῦ καὶ πλουτισμοῦ. Καὶ τοῦτο ὅσον ἀφορᾶ ὅλα του τὰ στοιχεῖα. "Ητοι τὴν μελωδίαν του, τὸν ρυθμόν του τὰ λόγια του, τὸν τρόπον τῆς κοπῆς καὶ ἐπαναλήψεως τῶν στίχων του, ἡ τῶν λέξεών του, τὰς παρεμβολὰς ἔνων ἐπιφωνημάτων κ.λπ.

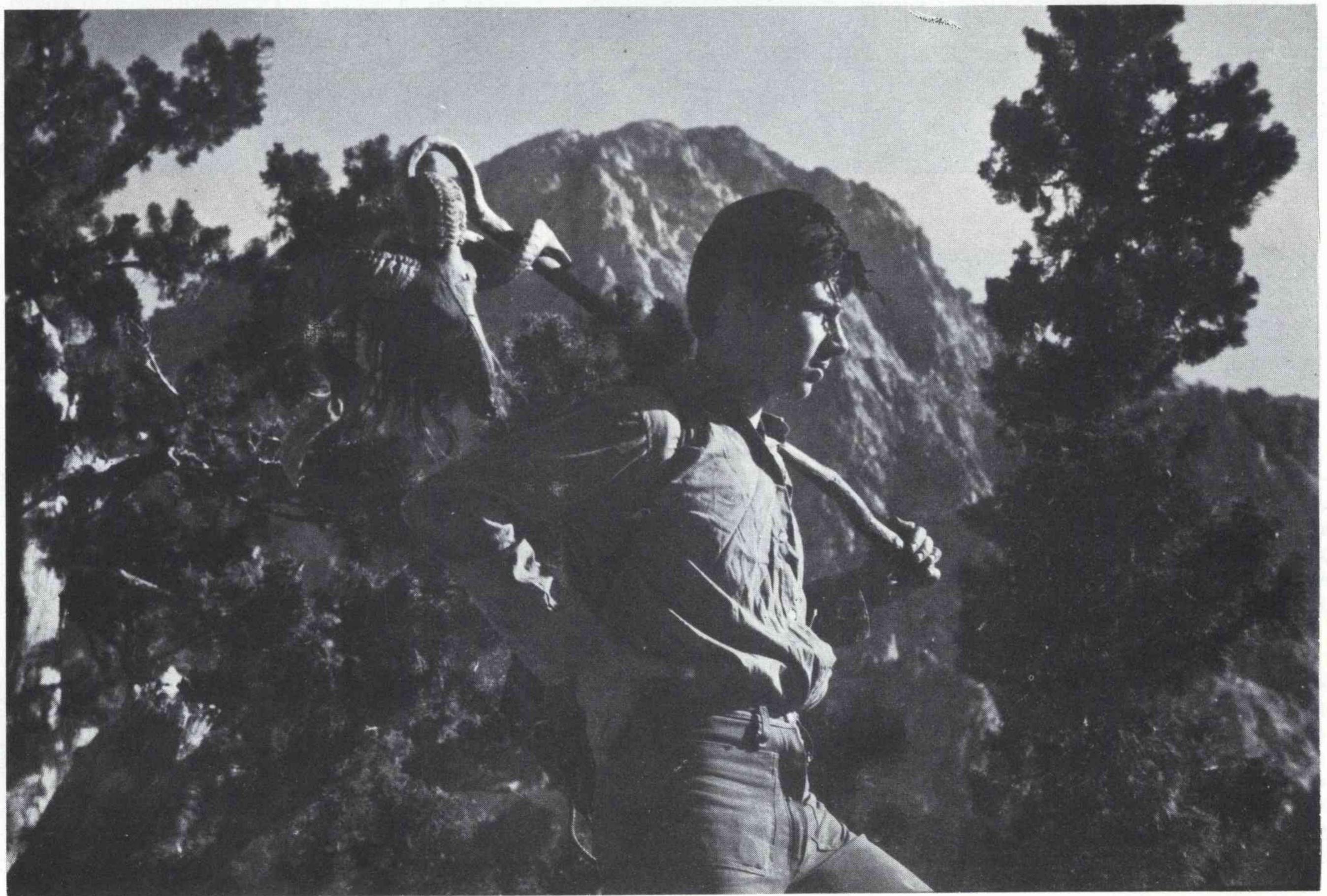
'Η σύγχρονος τῆς εύρωπαικῆς μουσικῆς τέχνη ἔχασε τὴν εύρωστίαν της. 'Η εύρωπαική μουσική ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ νέον

"Στὸ τρόγος ἀπαντήξαμε – στὸ τρόγος θὰ παρθοῦμε..."

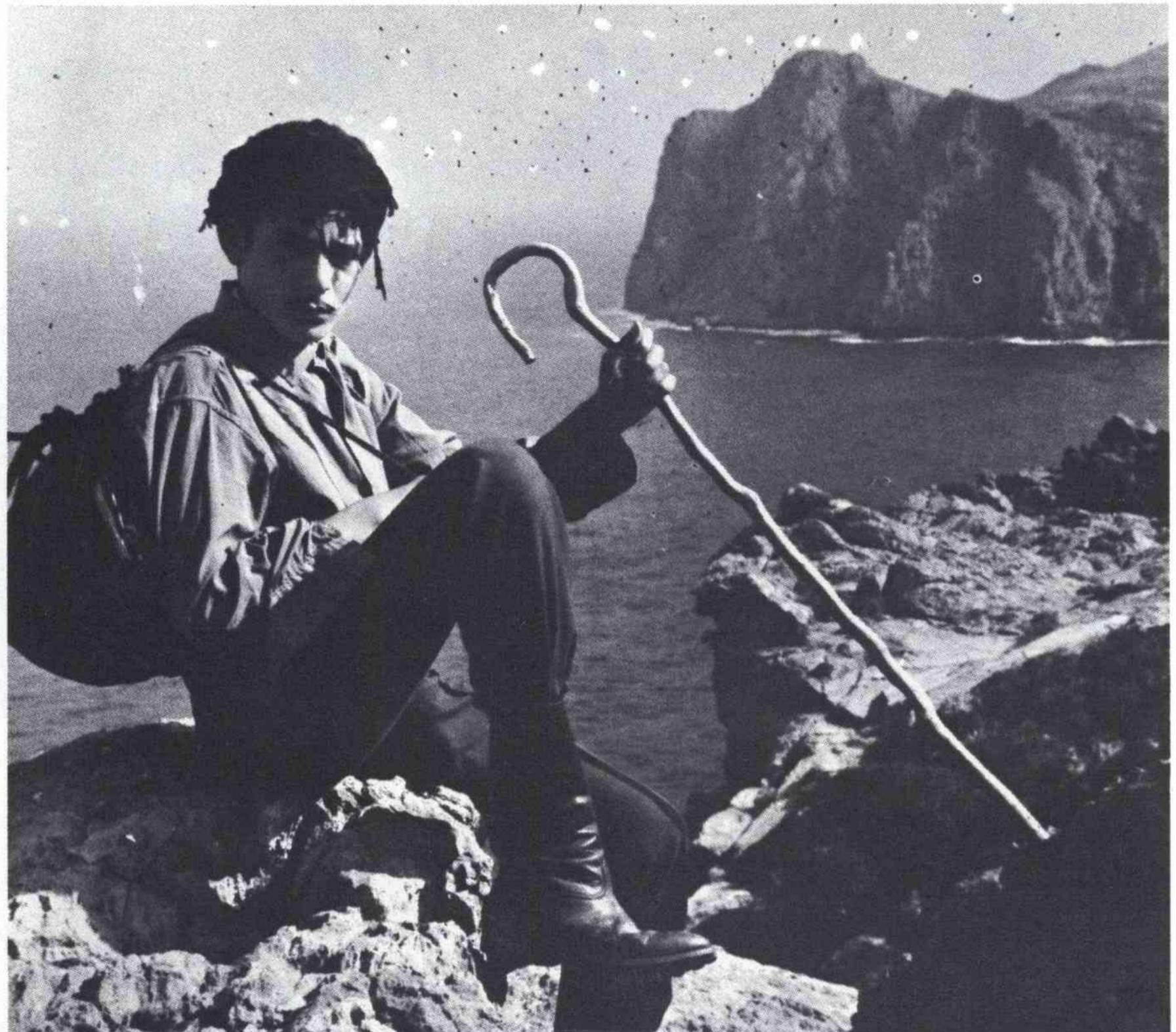
“... Μὴν τὴν βαροπατεῖς τῇ γῇ – γιατὶ πονεῖ τὸ χῶμα...”

“... Σὲ ψηλὸ δουνὸ – σὲ οιζιμὶδ χαράκι...”

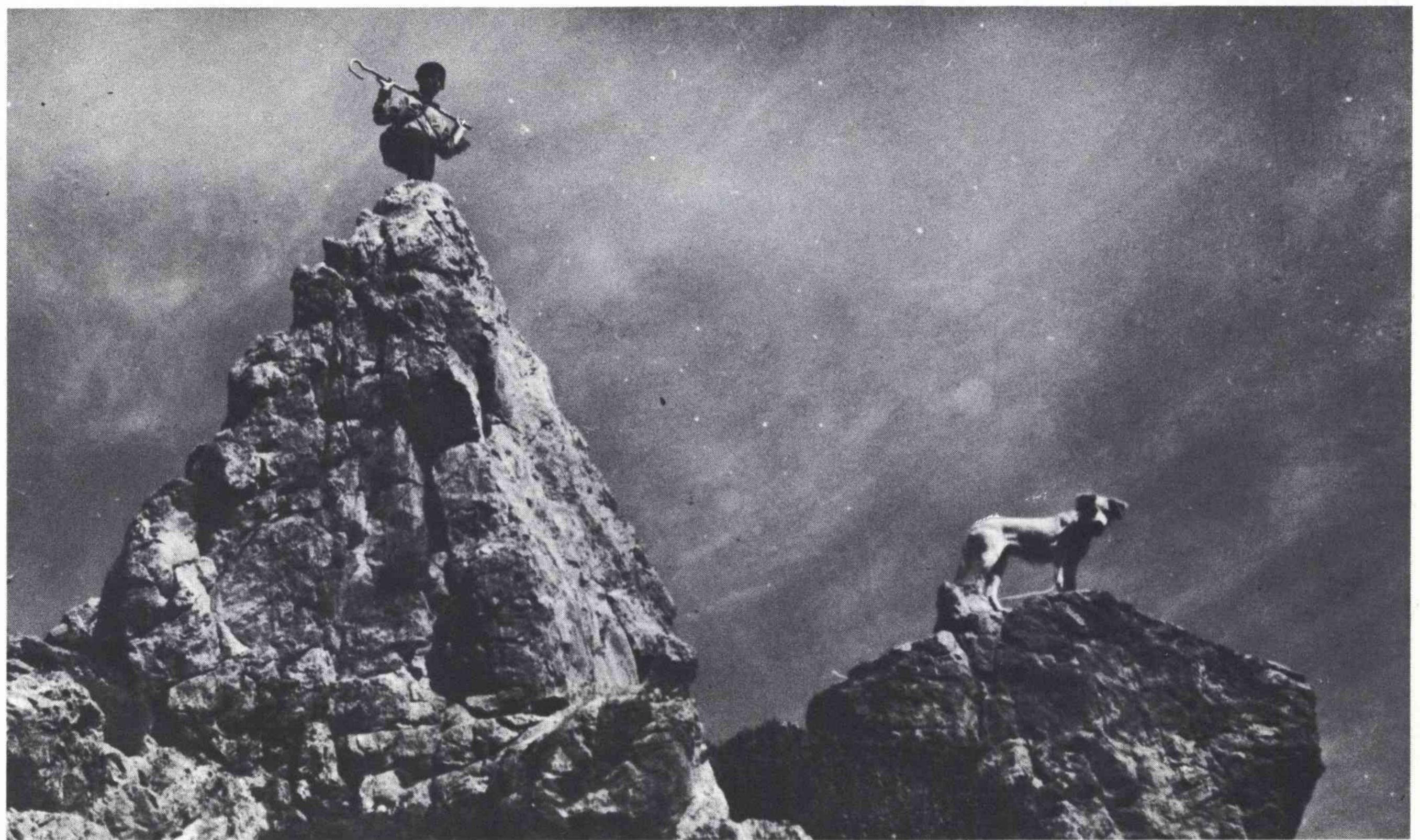
τὰ ριζίτικα τραγούδια τῆς κρήτης

“Σὲ περιγιάλι ἐκάθονμον...”

“Κάτω στὴν ἄκρια τῶν ἄκριῶν...”

“Τ” άγριμι στέκει στὸ τζονγκρί...”

ύγιες αίμα διὰ νὰ παύσῃ νὰ καταφεύγη εἰς τὸν φουτουρισμόν.

‘Η Κρητικὴ Μουσικὴ, ἡ δουλευθεῖσα εἰς τὸ σταυροδρόμιον τῶν ἀρχαίων πολιτισμῶν, ἡ τόσον εὔρωστος καὶ πρωτότυπος ἐν τῇ ἀρχαιότητὶ τῆς δὲν θὰ ἡτο τὸ μόνον φύτρον, τὸ μόνον εὔρωστον ἐμβόλιον ποὺ θὰ ἔδιδε νέον αίμα εἰς τὴν παρακμάζουσαν καὶ ἐξηντλημένην φουτουριστικὴν τῆς Εύρωπης μουσικὴν τέχνην;

Τὰ Κρητικὰ Τραγούδια δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μελετηθοῦν ἄλλως παρὰ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μουσικῆς θεωρίας ἢτις ἐξ ἀφορμῆς των διεμορφώθη, δηλαδὴ μὲ τὰ διδάγματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἀρμονικῶν καλουμένων, συγγραφέων (‘Αριστοξένους, Κοϊντυλιανοῦ, Γαυδεντίου, ‘Αλυπίου, Εὐκλείδου κ.λπ.) ἡ σύμφωνα μὲ τὴν βυζαντινὴν θεωρίαν τῆς μουσικῆς, ἢτις εἶναι πιστὴ συνέχεια τῆς ἀρχαίας. ‘Η σύγχρονος Εύρωπαικὴ μουσικὴ θεωρία, ἀριθμεῖ ζωὴν μόλις τεσσάρων αἰώνων, ἥρχισε δὲ περὶ τὸ 1500 μ.Χ. ὅμοῦ μὲ τὴν ἀνακάλυψιν καὶ χρησιμοποίησιν τῶν πολυφώνων συγχορδιῶν ἐπὶ τῶν ὁποίων καὶ

ἐθασίσθη. ‘Εξεκίνησε συνεπῶς ἀπὸ νέα δεδομένα, ἀπὸ νέας βάσεις, ἡ δὲ προγενεστέρα ἐπὶ χιλιετηρίδας ἀκμάσασα τέχνη τῆς μελωδίας καὶ τῶν περὶ τὴν μελωδίαν συμβανόντων, ἥχρηστεύθη ὑπὸ τῆς νέας πρακτικῆς τῶν συγχορδιῶν καὶ περιέπεσεν εἰς τὴν γενικὴν λήθην.

Σήμερον ὅμως ἡ μελέτη τῶν μελωδικῶν δημιουργημάτων τῆς Κρητικῆς τέχνης δὲν εἶναι δυνατὸν ἄλλως νὰ γίνη παρὰ ἀπὸ ἀνθρώπους ἐγκύψαντας, ὅχι μόνον εἰς τὴν ψυχὴν τῶν Κρητικῶν Τραγουδιῶν, ἀλλὰ καὶ θαθεῖς γνώστας τῆς μουσικῆς θεωρίας καὶ τεχνοτροπίας των. Τὸ μινόρε καὶ ματζόρε εἶναι θεωρίαι ἄχρησται διὰ τὴν Κρητικὴν μουσικήν. Γι’ αὐτὴν χρειάζεται ἡ λεπτομερὴς θεωρία τῆς μελωδίας ὅπως τὴν ἀνέπτυξαν οἱ ‘Ελληνες καὶ οἱ Βυζαντινοί.

‘Ομοίως ἡ ἀριθμητικὴ ἢτις ἐν τοσούτῳ δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ βάρους ἐνὸς σώματος, εἶναι ἐντελῶς ἄχρηστος διὰ τὸν ὑπολογισμὸν τῆς τροχιᾶς ἐνὸς βλήματος, καίτοι καὶ τὰ δύο φαινόμενα ἀνήκουν εἰς τὴν βαρύτητα. ‘Ομως διὰ τὸ δεύτερον ἀπαι-

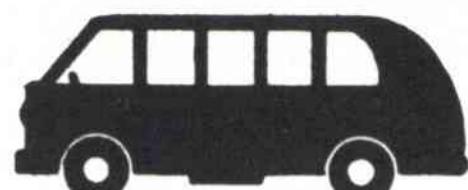
τεῖται ἄλλη μαθηματικὴ μέθοδος καὶ θεωρία.

Διὰ τοῦτο οἱ Εύρωπαιοι μουσικοὶ καὶ μουσικολόγοι ἀπέτυχον πάντοτε δσάκις ἐχρησιμοποίησαν ‘Ελληνικὰς μελωδίας, αἱ δὲ συλλογαὶ δημοτικῶν τραγουδιῶν ιδικῶν μας, τὰ ὅποια κατὰ καιροὺς ἐδημοσίευσαν, γέμουν ρυθμικῶν καὶ μελωδικῶν ἀνακριθειῶν.

‘Εξ ἐναντίας ἀπλοὶ ίεροφάλται ἐπέτυχον εἰς τὴν σημειογραφίαν ‘Ελληνικῶν Τραγουδιῶν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡσαν ἔξοικειωμένοι μὲ τὰς μουσικὰς κλίμακας καὶ τὰ μελωδικὰ σχήματα τῶν ἀσμάτων μας καὶ ἐγνώριζον μερικὰ στοιχεῖα τῆς θεωρίας Βυζαντινῆς Μουσικῆς.

Αἴτια τῆς καταστροφῆς τῆς Κρητικῆς Μουσικῆς εἶναι ἡ τάσις πρὸς ἐγκατάλειψιν τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς τῆς ὑπαίθρου, ἡ συχνοτέρα ἐπικοινωνία μὲ τὰς πόλεις, καὶ ἡ διὰ κακῶν φωνογραφικῶν ἀποτυπώσεων διάδοσις τῆς χειρίστης μουσικῆς τῶν θεατρικῶν ἐπιθεωρήσεων, ἡ μανία γιὰ τοὺς νεοαμερικανικοὺς χοροὺς καὶ ἄλλα...

αν ζητάτε

ΜΠΟΡΟΥΜΕ ΝΑ ΣΑΣ ΤΟ ΠΡΟΣΦΕΡΩΜΕ
ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΜΦΕΡΩΤΕΡΟΥΣ ΟΡΟΥΣ

Μιχαηλ Φαραντακης

ΠΡΩΤΟΙ ΣΤΙΣ ΠΩΛΗΣΕΙΣ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ Σ' ΌΛΗ ΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΑ :

FIAT
SIMCA
LANCIA
SEAT
POLSKI
DAIHATSU

ΜΟΤΟΣΥΚΛΕΤΕΣ :

RAWASAKI
B.S.A.
THRIUMPH
DUCATI
JORDA

ΥΠΕΥΘΥΝΟ ΣΕΡΒΙΣ ΣΕ ΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΑ ΣΥΝΕΡΓΕΙΑ
ΕΤΟΙΜΟ ΠΑΡΑΔΟΤΑ ΑΝΤΑΛΛΑΚΤΙΚΑ ΓΙΑ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΜΑΡΚΕΣ
ΑΓΟΡΑΖΟΜΕ ΑΝΤΑΛΛΑΣΣΟΜΕ ΚΑΙ ΠΩΛΟΥΜΕ
ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΜΕΝΑ
ΠΡΙΝ ΑΓΟΡΑΣΕΤΕ "Η ΠΡΙΝ ΑΛΛΑΞΕΤΕ
ΤΟ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟ ΣΑΣ ΕΛΑΤΕ ΣΕ ΜΑΣ

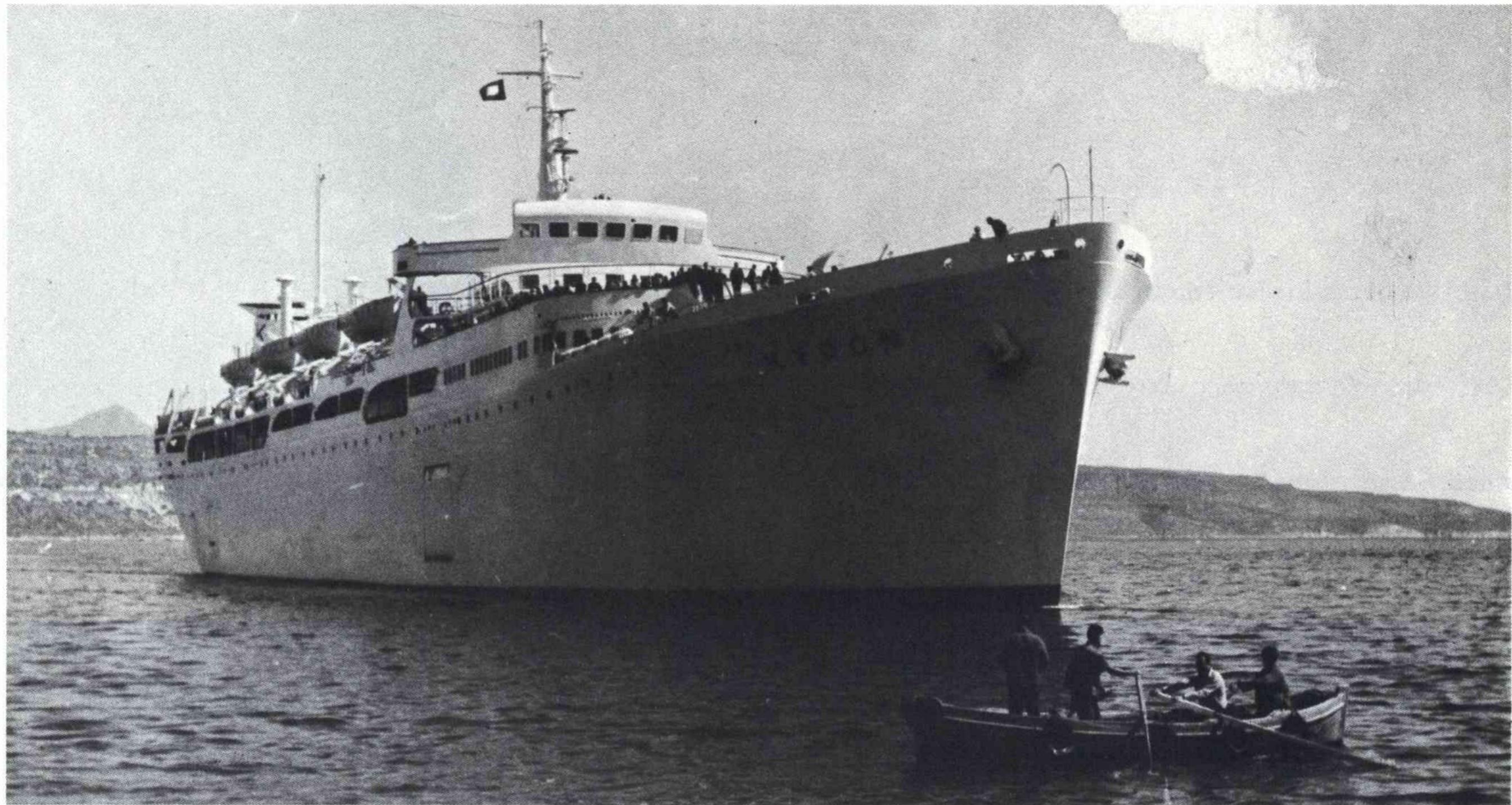
ΜΙΧΑΗΛ ΦΑΡΑΝΤΑΚΗΣ

ΑΠΟΚΟΡΩΝΟΥ 56, ΤΗΛΕΦ. 23.927 και 25.900

ΧΑΝΙΑ

A.N.E.K

ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΝΑΥΤΙΛΙΑΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΚΡΗΤΗΣ

ΚΥΔΩΝ

– Α' Βραβείον 'Ακτοπλοΐας 1972 –

ΚΑΝΤΙΑ

– 'Η τελευταία λέξις τής ναυπηγικῆς –

ΡΕΘΥΜΝΟΝ

Πλήρως κλιματιζόμενα

Πολυτελέστατα, ἄνετα, ἀσφαλῆ

Διαθέτουν κλίνας Α' Β' Γ' καὶ τουριστικῆς θέσεως

Καθημερινὴ συγκοινωνία Κρήτης - Πειραιῶς

Εἰσιτήρια – πληροφορίαι:

Πρακτορεῖον ΧΑΝΙΩΝ: Πλατεῖα Σοφοκλῆ Βενιζέλου, τηλ. 25656 - 23636

Πρακτορεῖον ΡΕΘΥΜΝΗΣ: Λεωφόρος Κουντουριώτου, τηλ. 22296 - 22456

Πρακτορεῖον ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ: 25ης Αὐγούστου 33, τηλ. 222481 - 222482

Πρακτορεῖον ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ: τηλ. 28114

Πρακτορεῖον ΙΕΡΑΠΕΤΡΑΣ: τηλ. 22308

Πρακτορεῖον ΣΗΤΕΙΑΣ: τηλ. 22281

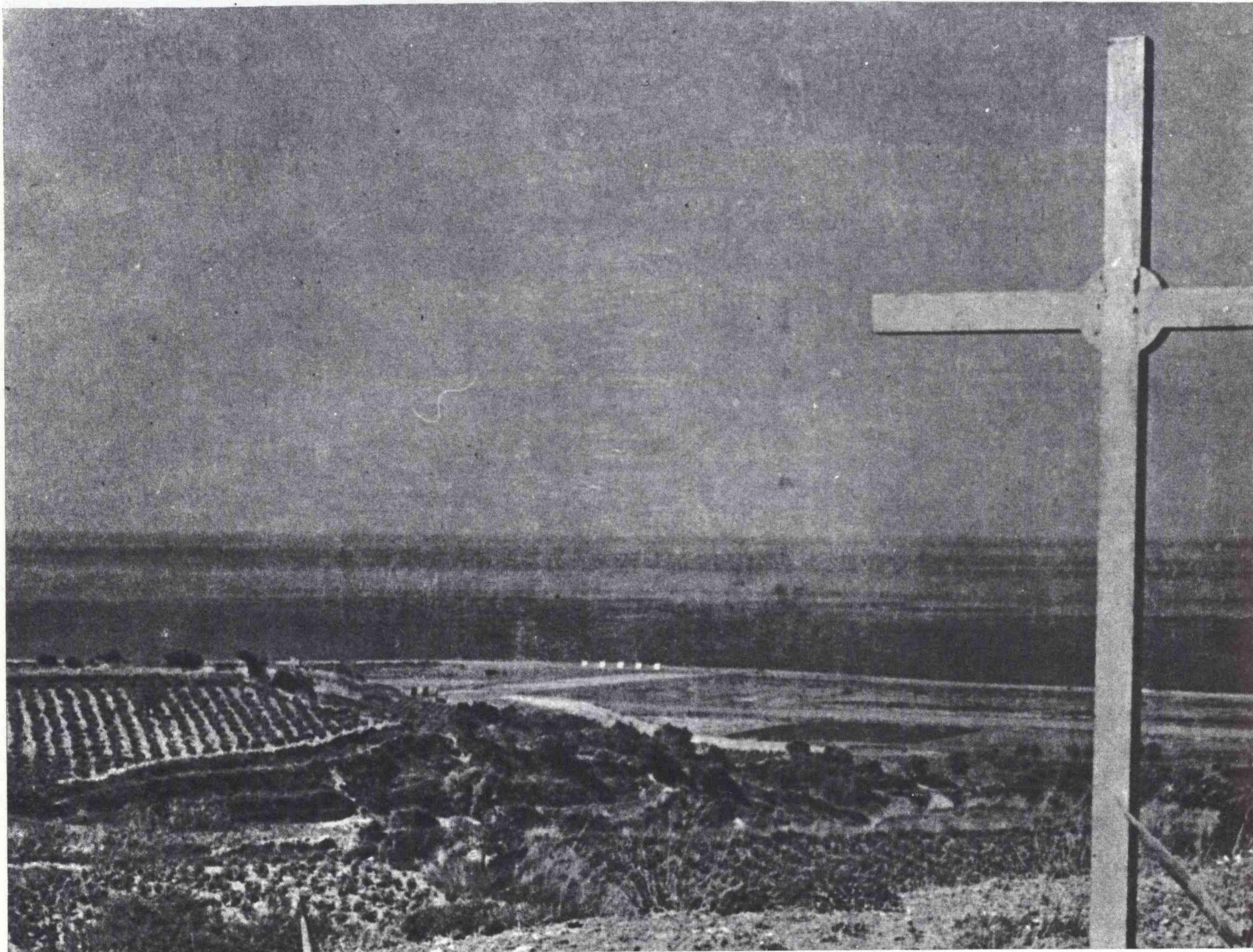
Πρακτορεῖον ΝΕΑΠΟΛΕΩΣ: τηλ. 32-222

ΣΤΟ ΥΨΩΜΑ 107 ΚΡΙΘΗΚΕ

Πλάι: 'Ο Νεοζηλανδός στρατηγός Φράνμπεργκ, ἀρχηγός τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων στὴν Κρήτη.

Άπεναντι: 'Ο πτέραρχος Στουντέντ, ἐμπνευστὴς καὶ ἐκτελεστὴς τοῦ σχεδίου "Ερμῆς" γιὰ τὴν κατάληψη τῆς Κρήτης.

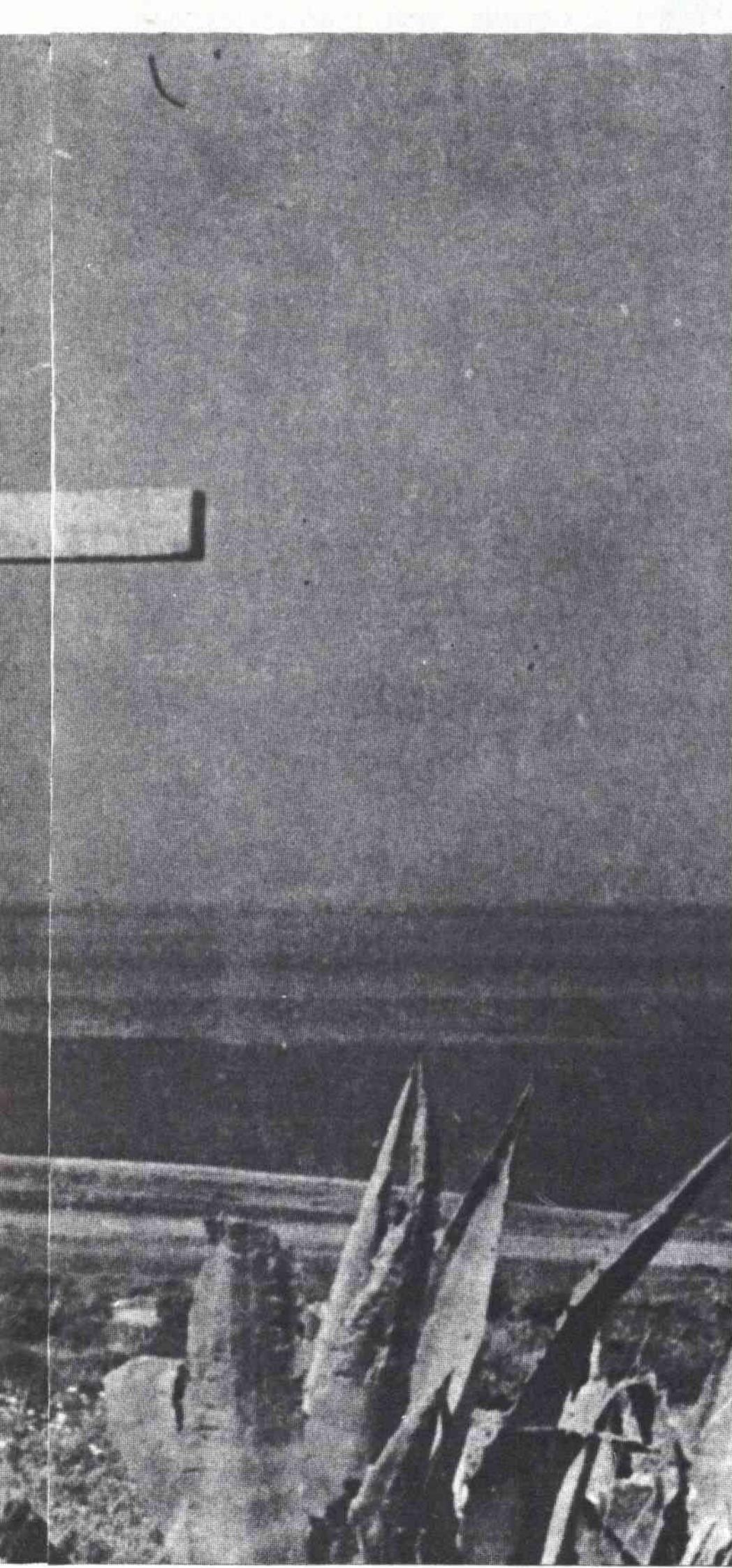
Κάτω: "Ἐνας σταυρὸς σημαδεύει τὸ αἵματοποιισμένο ὑψωμα 107 ποὺ ἀποτέλεσε τὸ ἀσθενὲς σημεῖο στὴν ἄμυνα τῆς Κρήτης.

Η μάχη τοῦ μάλεμε

Σήμερα τὸ αίματοποτισμένο 107, τὸ ὕψωμα ποὺ δεσπόζει στὸν ἴστορικὸ χῶρο τοῦ Μάλεμε, στέκει ἀντικρὺ στὸ Κρητικὸ πέλαγο, γεμάτο μνῆματα καὶ ἀμπέλια. Στὸ χῶρο αὐτὸ κρίθηκε ἡ φοβερὴ μάχη τῆς Κρήτης τὸ Μάιο τοῦ 1941. Σὲ μιὰ μέρα. Ἀπὸ τὴν τύχη ὅπως οἱ περισσότερες μάχες τῆς ἴστορίας, ἀπὸ τὴν ὄλιγοψυχία ἐνὸς ἀνθρώπου, ἀπὸ τὴν παράφορη τόλμη ἐνὸς ἄλλου.

Ο πρωταγωνιστὴς τῆς Μάχης τῆς Κρήτης, ὁ Νεοζηλανδὸς στρατηγὸς Φράυμπεργκ, εἶχε πικρὴ πεῖρα ἀπὸ τὴν Βέρμαχτ. Ἀλλά, ὅταν στὶς 29 Ἀπριλίου 1941, καθὼς ἔπλεε πρὸς τὴν Αἴγυπτο τσακισμένος ἀπὸ τὶς ἄτυχες ἐπιχειρήσεις τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος, τοῦ ἀνέθεσαν ξαφνικὰ τὴν ἄμυνα τῆς Κρήτης, δὲν πτοήθηκε. Ἀνησύχησε γιὰ μιὰ στιγμὴ, ἐνημέρωσε τὸν πρωθυπουργὸ του στὴ Νέα Ζηλανδία γιὰ τοὺς κινδύνους ποὺ διέτρεχε ἡ μεραρχία του, ἀλλὰ ἀμέσως ξαναθῆκε τὸν παλιὸ ἔαυτό του, τὸν γενναῖο πολέμαρχο τῶν 17 τραυμάτων καὶ τῶν ἀνωτάτων διακρίσεων τῆς Αὔτοκρατορίας. Δὲν φαινόταν νὰ τὸν φοβίζῃ τὸ γεγονὸς ὅτι ἤταν ὁ ἔκτος σὲ ἔξη μῆνες διοικητὴς κάποιου κατ' ὄνομα φρουρίου, ποὺ δὲν εἶχε οὕτε ἔνα μόνιμο ὄχυρωμα. Μερικὰ ἐπάκτια κείτονταν ἀκάλυπτα σὰν ναρκωμένα ἐρπετὰ στὰ χωράφια τῆς Σούδας καὶ λίγα ἄθλια Βίκερς, στημένα ὅπως-ὅπως στὰ γύρω ύψωματα, φιλοδοξοῦσαν νὰ ἀποκρούσουν μιὰ τρομερὴ Λουφτβάφε μὲ 280 μακρᾶς ἀκτίνος βομβαρδιστικά, 60 ἀναγνωριστικά, 150 στού-

κας, 180 καταδιωκτικὰ καὶ 600 μεταφορικὰ ἀεροπλάνα.

Ο Φράυμπεργκ εἶχε στὴ διάθεσί του μερικὰ Μπλενχάιμ, τρία Χαρικαίην καὶ τρία Γκλαντιέιτορ. Σκέφθηκε-σωστὰ-πώς θὰ ἤταν ἀσκοπὸ νὰ τὰ ἀφήσῃ στὰ νύχια τῶν "σμηνῶν τοῦ Ριχτχόφεν". Καὶ τὰ ἔστειλε πίσω στὴν Αἴγυπτο.

Απὸ τὸ στρατηγεῖο του, στὸν "Άγιο Ματθαῖο τοῦ Ἀκρωτηρίου, ἔνα χιλιόμετρο νοτιοανατολικὰ ἀπὸ τὸν τάφο τοῦ Βενιζέλου, ἀντίκρυζε τὸ μοναδικὸ θέαμα τοῦ κάμπου τῶν Χανίων. Σὰν πανύψηλα τείχη, μὲ χιονισμένες γυμνὲς κορυφές, οἱ Μαδάρες κλείνουν τὸ τοπίο ἀπὸ τὸν Νοτιά. Τὰ κύματα τοῦ Κρητικοῦ ἔρχονται ἀσταμάτητα ἀπὸ τὸν Βοριά καὶ χαιδεύουν τὴν πολιτεία τῶν λουλουδιῶν. Πέρα οἱ ἐλιὲς ἀγκαλιάζονται μὲ τὶς πορτοκαλιὲς σὲ ἔνα αἰσθησιακὸ σύμπλεγμα. "Ολοι οἱ στρατηγικοὶ τόποι ἤταν κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του. Θὰ εἶχε τὴν μοναδικὴ εύκαιρία νὰ διευθύνῃ μιὰ μάχη ἀπὸ Ψηλά, σὰν τοὺς στρατηγοὺς τοῦ παλιοῦ καιροῦ. Στὰ παιδικὰ μάτια του σπίθιζαν ὅνειρα. "Υστερα ὁ ἔχθρὸς θὰ ἔφθανε ἐδῶ χωρὶς

ἡ μάχη τοῦ μάλεμε

‘Ο Γερμανὸς ταγματάρχης
Μπράουν ποὺ σκοτώθηκε
στὴν Μάχη τοῦ Μάλεμε μαζὸν
μὲ μερικοὺς συντρόφους του.

τὰ δαιμονισμένα ἄρματά του, ποὺ κονιορτοποιοῦσαν κάθε στιγμὴ τὰ σχέδια ἐνὸς παλιοῦ στρατηγοῦ καὶ τὴν καρτερία τῶν ἀτρόμητων στρατιωτῶν του. Θὰ εἶχε μιὰ μάχη ἀπλή, “σχεδὸν μὲ τὴ λόγχη”. Τὴν ἴδια ίκανοποίησι ἐκφράζει καὶ ὁ Τσωτσιλ στὸ μήνυμά του τῆς 14ης Μαΐου πρὸς τὸν διοικητὴ τῆς Μεσογείου Ούειθελ: «Μὲ ίδιαιτέραν χαρὰν θὰ ἔθλεπα τὰ ἐκλεκτὰ στρατεύματά μας νὰ συγκρούωνται μετὰ τοῦ ἔχθροῦ ὑπὸ συνθῆκας κατὰ τὰς ὅποιας ὁ ἔχθρὸς δὲν ἔχει τὰ συνήθη πλεονεκτήματά του εἰς μηχανικὰ μέσα». Εἶναι ἡ ἐνδόμυχη ἀντίδρασις δυὸς “ἀρχαίων” ἀνδρῶν, ποὺ δὲν μπόρεσαν νὰ συμπαθήσουν σὲ ὄλοκληρο τὸν Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο τὰ καινούργια ὅπλα, γιατὶ ἀνέτρεπαν τὴν ἀγαπημένη τους “ὅρθιοξία” τοῦ Πρώτου Πολέμου.

Τὸ 22ο Νεοζηλανδικὸ τάγμα εἶχε ἀπο-

Μιὰ στιγμὴ διακοπῆς γιὰ τοὺς
Γερμανοὺς ἀλεξιπτωτιστὰς

“Ἄγγει στρατιῶτες ποὺ εἶχαν συλληφθῆ αἰχμάλωτοι ἀπὸ τοὺς Γερμανούς...

στολὴ νὰ φρουρῇ τὸ πρόχειρο στρατιωτικὸ ἀεροδρόμιο τοῦ Μάλεμε, δεκαπέντε χιλιόμετρα δυτικὰ τῶν Χανίων. Νὰ τὸ προστατεύσῃ ἀπὸ ἔχθρικὲς ἐπιδρομὲς καὶ νὰ μὴν ἀφῆσῃ τὸν ἔχθρο νὰ τὸ χρησιμοποιήσῃ. Απὸ τὸ ὕψωμα 107, ὅπου ἔστησε τὸν Σταθμὸ Διοικήσεώς του ὁ ταγματάρχης “Αντριους εἶχε μπροστά του ἄλλα, ὅχι σὲ ἀπόστασι βολῆς τουφεκιοῦ τὸ ἀεροδρόμιο, ποὺ ὁ μοναδικός του διάδρομος κατευθύνεται πρὸς τὰ βορειοανατολικά, ἀπὸ τὸν ἔθνικὸ δρόμο ὡς τὴ θάλασσα. Πρὸς τὴ δύσι τὴν περιοχὴ τῆς εὐθύνης του ὅριζε ὁ ἀνυπότακτος χείμαρρος Ταυρωνίτης μὲ τὶς γυμνὲς ἀμμουδερὲς ὅχθες του καὶ δεξιὰ πρὸς τὰ Χανιά τὸ μικρὸ ρέμα Σφακόρουακο. Ἀπὸ τὶς διαταγὲς ποὺ εἶχε, φαίνεται καθαρὰ ὅτι ἡ Βρεταννικὴ Διοίκησις καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν Φράυμπεργκ θεωροῦσε πρῶτο στόχο

της έπιχειρήσεως “Ερμῆς”, τὸ Μάλεμε. Τὸ τάγμα ἡταν ἐνισχυμένο μὲ μιὰ διμοιρία πολυθόλων, μὲ 6 κινητὰ πυροβόλα Μπόφορς καὶ τέσσερα “σταθερᾶς βάσεως”. Υπῆρχαν ἀκόμα τρία-τέσσερα πυροβόλα καὶ δυὸ μεσαῖα ἄρματα πεζικοῦ.

Οἱ ἄνδρες τοῦ “Αντριους” ἡταν πιὸ πειθαρχημένοι ἀπὸ τοὺς ἄλλους στρατιῶτες τοῦ Φράυμπεργκ, ποὺ περιφέρονταν ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ σὰν μπουλούκια, ὅπως ἔφταναν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, δίχως ἐφόδια καὶ μὲ τὴν πίκρα τῆς ἡττας στὴν καρδιά. Τριγύρω στὰ “ἐν ἀταξίᾳ” βρετανικὰ στρατεύματα ἐπαιτοῦσαν λίγο ἐλαφρὸ ὄπλισμὸ τὰ τάγματα τῶν Ἑλλήνων νεοσυλλέκτων. Βρέθηκαν ὄπλισμένοι ὁ ἕνας στοὺς δυὸ μὲ ἕνα παμπάλαιο γκρά, ποὺ τὸ βεληνεκές του δὲν ξεπερνοῦσε τὰ ἑκατὸ μέτρα. Ο πρωθυπουργὸς Τσουδερός, ἀφοῦ πέτυχε μὲ εὔστροφες ἐνέργειες νὰ ἀποτρέψῃ πολιτικὲς ταραχὲς στὴν Κρήτη, ἐπαιτεῖ ἀπὸ τὸ Λονδίνο ὄπλισμὸ γιὰ τοὺς νεαροὺς καὶ τοὺς ἡλικιωμένους συμπατριῶτες του, ποὺ βρίσκονται στὴν Κρήτη, γιατὶ οἱ ἄνδρες εἶναι κλεισμένοι ὅλοι στὴν “Ηπειρο μὲ τὴν 5η Μεραρχία: «Ἐὰν εἶχον οἱ κάτοικοι ὅπλα, αἱ στρατιωτικαὶ ἐλλέιψεις θὰ εἶχον ὀλιγωτέραν σημασίαν». Προσπαθεῖ νὰ πρωθήσῃ τὴ σύστασι τῆς πολιτοφυλακῆς ποὺ ἔχει ἐγκρίνει τὸ ΓΕΣ καὶ ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος, ἀλλὰ τὴν καθυστεροῦν ἀόρατοι μανδαρίνοι. Εκδίδει τὴ διαταγὴ κατανομῆς τῶν πολιτοφυλάκων, παραγγέλλει τὰ γαλάζια τους δίκωχα καὶ ἀναμένει τὸν ὄπλισμό. Τελικὰ ὅμως οἱ “ἀόρατοι” ματαιώνουν τὸ σχέδιο καὶ οἱ γενναῖοι κάτοικοι τῆς Κρήτης, ὀδηγημένοι ἀπὸ μιὰ ἔξωλογικὴ καὶ ταυτόχρονα παμπάλαια αἴσθησι χρέους, ρίχνονται ἀσπλοὶ πάνω στοὺς σιδερόφρακτους ἐπιδρομεῖς. “Οσοι γλύτωσαν τουφεκίζονται κατὰ ἐκάποντάδες ἀργότερα ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς “ώς ἄτακτοι παραβάται τῶν νόμων τοῦ πολέμου”. Καὶ νὰ σκεφθῇ κανείς, ὅτι ἔφταναν μόνο τὰ δίκωχα γιὰ νὰ τοὺς ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὴν κατηγορία τοῦ ἀτάκτου!

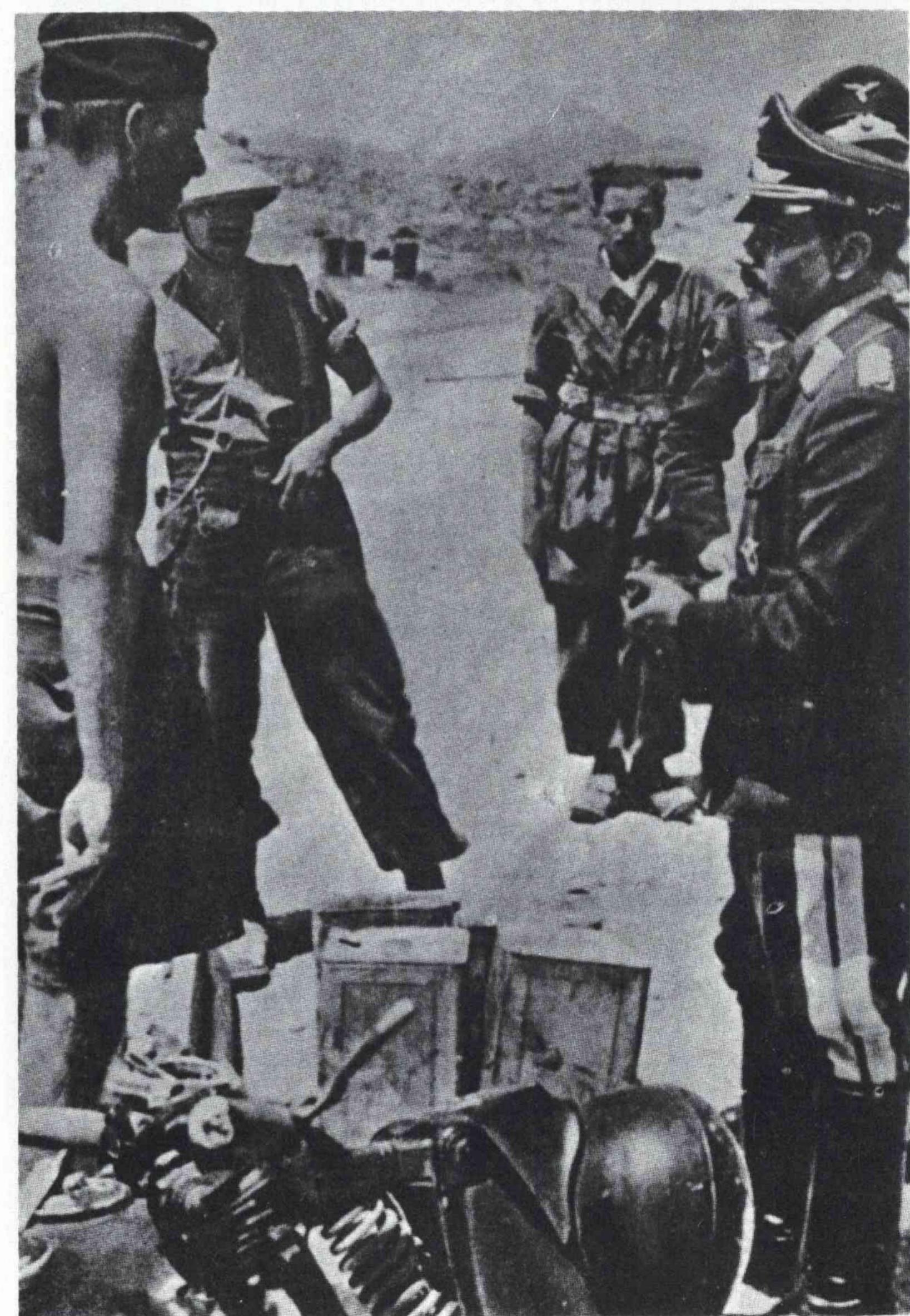
Ἡ Μάχη τῆς Κρήτης δὲν ἄρχισε βέβαια τὴν 20ὴ Μαΐου, ὅπως ἀναφέρουν οἱ ιστορικοί. Εἶχε ἄρχισει ἐθδομάδες πρίν, μὲ ἕναν λυσσαλέο βομβαρδισμό, ποὺ ἀνοιγε κάθε μέρα μὲ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου καὶ σταματοῦσε μὲ τὴν δύσι του. Τὰ “σμήνη τοῦ Ριχτχόφεν” ἔξουδετέρωσαν χωρὶς καμμιὰ δυσκολία τὴν ισχνὴ ἀντιαεροπορικὴ ἄμυνα καὶ κυνήγησαν τὰ πο-

λεμικὰ καράβια. “Ἐμενε ὁ θρυλικὸς Σέρβος πυροβολητής. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα δὲν ὑπῆρχε ἐμπόδιο. Τὰ ἀεροπλάνα κατέβαιναν ὡς τὶς στέγες καὶ δὲν ἄφηναν οὕτε αὐτοκίνητο, οὕτε βάρκα, ἀλλὰ οὕτε καὶ γαϊδουράκι νὰ κινηθῇ στοὺς ἀγροτικοὺς δρόμους. Πάνω ἀπὸ τὴ Σούδα σωριάζονταν πυκνὰ μαῦρα σύννεφα ἀπὸ πυρπολημένα πετρελαιοφόρα καὶ σὲ ὅλο τὸ μάκρος τοῦ νησιοῦ πλανιόταν μιὰ ἀντάρα ἀπὸ σκόνες. Οἱ ἀγρότες ἔθγαιναν ἀπὸ τὶς σπηλιές μόλις βράδιαζε καὶ μάζευαν τὰ παιδιά τους ἀπὸ τὰ σύδεντρα καὶ τὰ ἔρημα κοπάδια τους ἀπὸ τὰ λαγκάδια. Ἡταν ὅλοι σίγουροι πῶς ἡ Κρήτη δὲν πετιέται, ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἤξερε “ποῦ θὰ πάη αὐτὸ τὸ κακό”.

“Οπως ἡταν φυσικὸ οἱ σκληρότερες ἐπιθέσεις γίνονταν στὴν περιοχὴ τοῦ Μάλεμε. Οἱ ἄνδρες τοῦ 22ου τάγματος

ἔμεναν καθηλωμένοι ὅλη τὴν ἡμέρα στὰ χαρακώματα. Οἱ βόμβες ἔπεφταν στὶς θέσεις τους ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλη καὶ σκορπούσαν φωτιὰ καὶ θάνατο. Ο “Αντριους, πνιγμένος στοὺς καπνούς καὶ στὶς σκόνες, προσπαθοῦσε κάτω ἀπὸ τὶς φονικὲς θολές καὶ τοὺς θριαμβευτικοὺς συριγμοὺς τῶν στούκας νὰ ἐπικοινωνῇ μὲ τοὺς παρατηρητάς του. Τὴν κάθε στιγμὴ μέσα ἀπὸ τοὺς καπνούς μποροῦσαν νὰ ξεπεταχτοῦν τὰ ἐχθρικὰ πλοιάρια ἢ οἱ πειριάλητοι ἀλεξιπτωτισταί.

Τὴν αὔγη τῆς 20ῆς Μαΐου ὁ βομβαρδισμὸς τοῦ 107 καὶ τῶν παρυφῶν τοῦ Μάλεμε ἡταν σφοδρότερος ἀπὸ τὶς πρηγούμενες μέρες. Οἱ ταπεινὲς ἐξάρσεις τοῦ ἐδάφους καὶ οἱ χωματόλοφοι φλέγονταν κυριολεκτικά. Ο ἐχθρὸς ώστόσο ἔδειχνε μιὰ ὑποπτη στοργὴ στὸ διάδρομο τοῦ ἀεροδρομίου. Ο “Αντριους τὸ πα-

Ο πτέρωσης Λώρ, ἀρχηγὸς τῆς γερμανικῆς ἀεροπορίας στὴν νοτιοανατολικὴ Εὐρώπη, (4ο ἀεροπορικὸ Σῶμα) ποὺ εἶχε τὴν εὐθύνη γιὰ τὸν “Ερμῆ”.

ἡ μάχη τοῦ μάλεμε

ρατήρησε αύτό, άλλα δὲν εἶχε πιὰ τί νὰ κάνῃ. Στὶς 8.15' οἱ πρῶτοι ἀλεξιπτωτισταὶ ἄρχισαν νὰ πέφτουν στὴ δυτικὴ ἄκρη τοῦ ἀεροδρομίου. Τὸ ἐπίλεκτο σύνταγμα ἐφόδου τοῦ στρατηγοῦ Μάιντλ ("τὸ καλύτερο στρατιωτικὸ τμῆμα τοῦ κόσμου", ὅπως ἔλεγε ὁ Κάιτελ), ὀπλισμένο μὲ τὶς τελιότερες πολεμικὲς μηχανὲς ποὺ εἶχε τότε ὁ κόσμος καὶ ἐνισχυμένο μὲ ἓνα λόχο πολυθόλων, ἐπεσε μὲ ἀνεμοπλάνα καὶ ἀλεξίπτωτα στὴν κοιλάδα τοῦ Ταυρωνίτη, δυτικὰ ἀπὸ τὸ ἀεροδρόμιο, στὸ χωρὶὸ Μάλεμε καὶ γενικὰ γύρω ἀπὸ τὸ

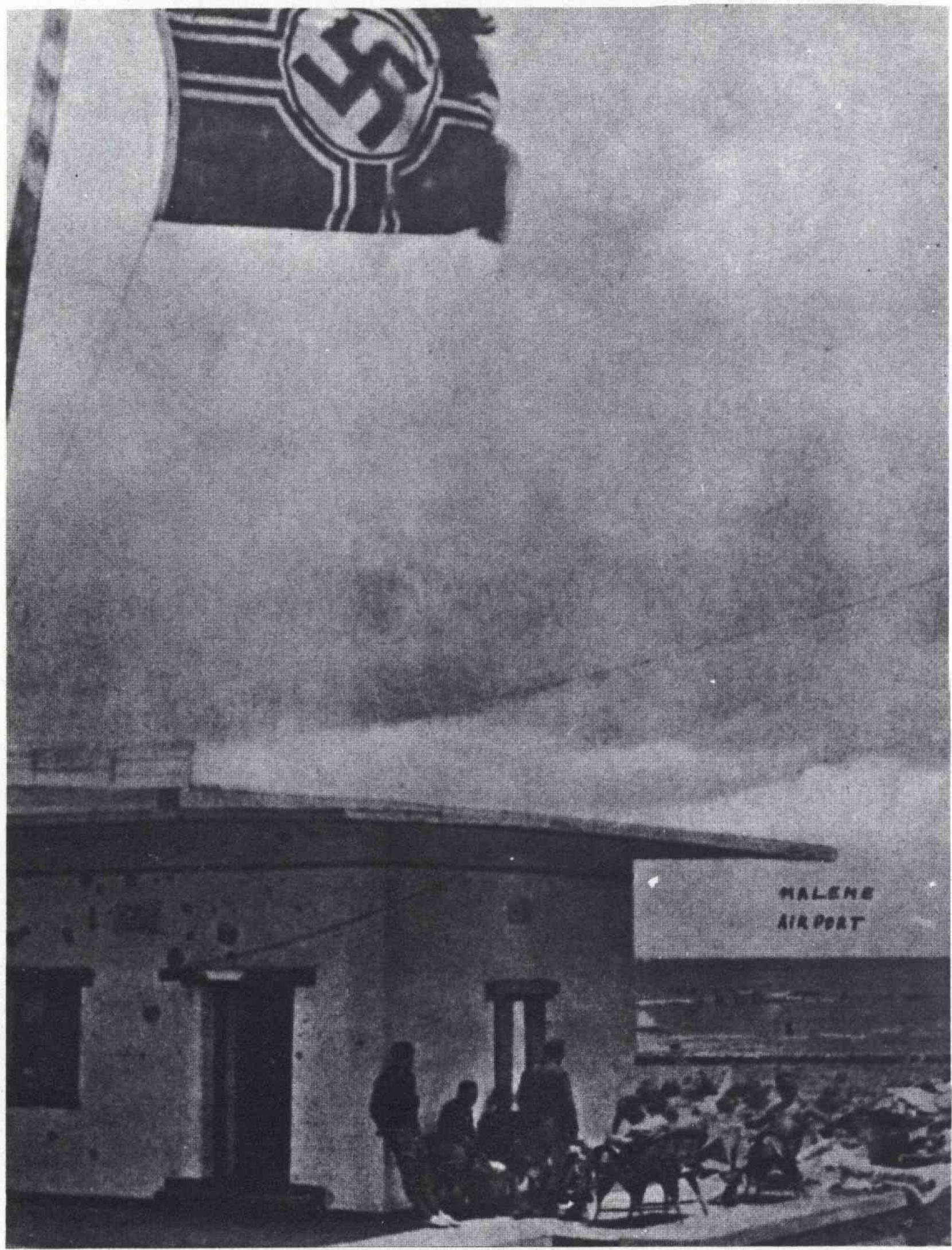
ὑψωμα 107. Οἱ Νεοζηλανδοὶ ἔμειναν μιὰ στιγμὴ ἔκπληκτοι καὶ παρατηροῦσαν τὰ πολύχρωμα συννεφάκια ποὺ κατέβαιναν ἀπὸ τὸν οὐρανό. "Υστερα βγῆκαν ἀπὸ τὰ χαρακώματα τοῦ 107 γεμάτοι σκόνες, μουντζούρες καὶ αἴματα καὶ ἄρχισαν νὰ χτυποῦν μὲ τὰ κλασικὰ μπρὲν τοὺς ἔχθροὺς στὸν ἀέρα. Οἱ οὐρανοκατέβατοι ἐπιδρομεῖς ἔγερναν κάτω τὸ κεφάλι, ὅταν τοὺς πετύχαινε ἡ σφαῖρα καὶ συνέχιζαν νεκροὶ τὴν ἀργὴ κάθιδό τους πρὸς τὴν κατάξερη γῆ. Προσγειώθηκαν ὅμως πολλοί, κυρίως μὲ ἀνεμοπλάνα. Καὶ ἄρχισαν νὰ γαζώνουν τὸ 107 μὲ καταιγιστικὰ πυρὰ M.G. 36 ἐνῶ τὰ γιοῦγκερς ἔκοβαν μὲ τὰ φτερά τους τὶς κορυφὲς τῶν σκοτεινῶν κυπαρισσῶν.

'Η ἐπιχείρησις ἄρχισε σὲ ἓνα σπίτι τῆς Κηφισίας μὲ πράσινο κῆπο καὶ μακρόστενα παράθυρα. Τὸ σχέδιο "Ερμῆς" γιὰ τὴν κατάκτησι τῆς Κρήτης καταστρώθηκε

ἀπὸ τὸν ἀντιπτέραρχο Στοῦντεντ, ποὺ ἀνῆκε στὸν 4ο ἀεροπορικὸ στόλο τοῦ Λώρ. Τὴν Ἱδια ὥρα ὁ Χίτλερ σχεδίαζε καὶ τὴν κατάληψι τῆς Μάλτας. Προτίμησε νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν Κρήτη, ἀλλὰ μετὰ τὴ συμφορὰ τῶν ἀλεξιπτωτιστῶν δὲν θέλησε πιὰ νὰ ἀκούσῃ γιὰ παρόμοιες ἐπιχειρήσεις. 'Υπεύθυνος γιὰ τὴν ἐπιχείρησι "Ερμῆς" ἦταν ὁ Ἰδιος ὁ Γκαϊριγκ. "Αμεσος ἐκτελεστής ὁ πτέραρχος Λώρ, μὲ βοηθοὺς τοὺς ἀντιπτέραρχους Ριχτχόφεν καὶ Κόνραντ καὶ τὸν ύποναυάρχο Σχοῦστερ. Τὸ τμῆμα τοῦ σχεδίου ποὺ ἀναφερόταν στὸ Μάλεμε εἶχε τὴν ὀνομασία "Κομήτης". 'Υπεύθυνος τοῦ "Κομήτη" ἦταν ὁ στρατηγὸς Μάιντλ. Στοὺς διοικητὰς τῶν ταγμάτων του ταγματάρχες Κώχ, Μπράουν καὶ Στένζλερ εἶπε ὅτι καὶ στὴν παράδοξη καὶ δύσκολη αὐτὴ ἐπιχείρησι θὰ τηρηθῇ τὸ πρωσικὸ σύστημα: στὶς ἐφόδους θὰ προηγήται ὁ διοικητὴς καὶ οἱ ἀξιωματικοί. 'Ο λοχαγὸς Γκέρικε ἐπεσε πρῶτος, ἄψογα ντυμένος, μὲ γυαλισμένες τὶς μπότες του καὶ μὲ τὸ μονόκλ στὸ δεξὶ του μάτι. 'Ηταν ὁ μόνος ποὺ γλύτωσε. 'Ο Μάιντλ προσγειώθηκε μιὰ ὥρα ἀργότερα. Οἱ ἄντρες τοῦ "Αντρίους τοῦ τσάκισαν τὸ χέρι καὶ μετὰ τοῦ φύτεψαν μιὰ σφαῖρα στὴν κοιλιά. "Εμεινε σωριασμένος κάτω ἀπὸ μιὰ πικροδάφνη τοῦ Ταυρωνίτη καὶ περίμενε τὸν θάνατο, ἀλλὰ καὶ τὴ νίκη. Δὲν εἶχε ἀμφιβολία οὔτε γιὰ τὸ ἔνα οὔτε γιὰ τὸ ἄλλο.

'Ο Φράυμπεργκ ξύπνησε νωρὶς ἐκείνη τὴν ἡμέρα. Στὶς 7.30' στέλνει σῆμα ἑτοιμότητος σὲ ὅλες του τὶς μονάδες. 'Ἐπικοινωνεῖ ὁ Ἰδιος μὲ τὸ 107, μὲ τὸν "Αντρίους. 'Η ἀναμφισθήτητη προαίσθησίς του τὸν εἰδοποιοῦσε: 'Ηρθε ἡ ἡμέρα! Κατὰ τὶς 8 παρακολουθεῖ τὸν βομβαρδισμὸ ἀπὸ τὸν "Αγιο Ματθαῖο: «'Ο οὐρανός, γράφει, ἡτο συνεχῶς σκεπασμένος ἀπὸ ἀεροπλάνα. 'Εστεκόμην εἰς τὸ 'Ακρωτήρι μὲ ἄλλα μέλη τοῦ 'Ἐπιτελείου μου. Εἴμεθα συνεπαρμένοι ἀπὸ τὴν ἔκτασιν τῆς ἐπιθέσεως. Εἰς μίαν στιγμὴν ἡκούσαμεν ισχυρότερον θόρυβον καὶ εἴδομεν μὲ τὰς διόπτρας ἐκατοντάδες ἀεροπλάνων εἰς διαδοχικὰ κύματα. 'Ησαν τὰ μεταγωγικά. Τὰ εἴδομεν νὰ περιφέρωνται ἄνωθεν τοῦ Μάλεμε καὶ ὅταν εύρισκοντο ὀλίγους πόδας ύπεράνω τῆς γῆς ἐφάνησαν πολύχρωμοι κηλίδες. Σύννεφα ἀλεξιπτωτιστῶν ἐπιπταν ἀργὰ πρὸς τὴν γῆν». 'Ἐκείνη τὴ στιγμὴ σχημάτισε τὴ γνώμη ὅτι τὸ γερμανικὸ στρατηγεῖο ἥθελε νὰ τὸν παραπλανήσῃ. "Οτι στόχος του δὲν ἦταν τὸ Μάλεμε. Καὶ ἄφησε τὸ τάγμα τοῦ "Αντρίους νὰ παλεύῃ μὲ τὸ "καλύτερο σύνταγμα τοῦ κόσμου".

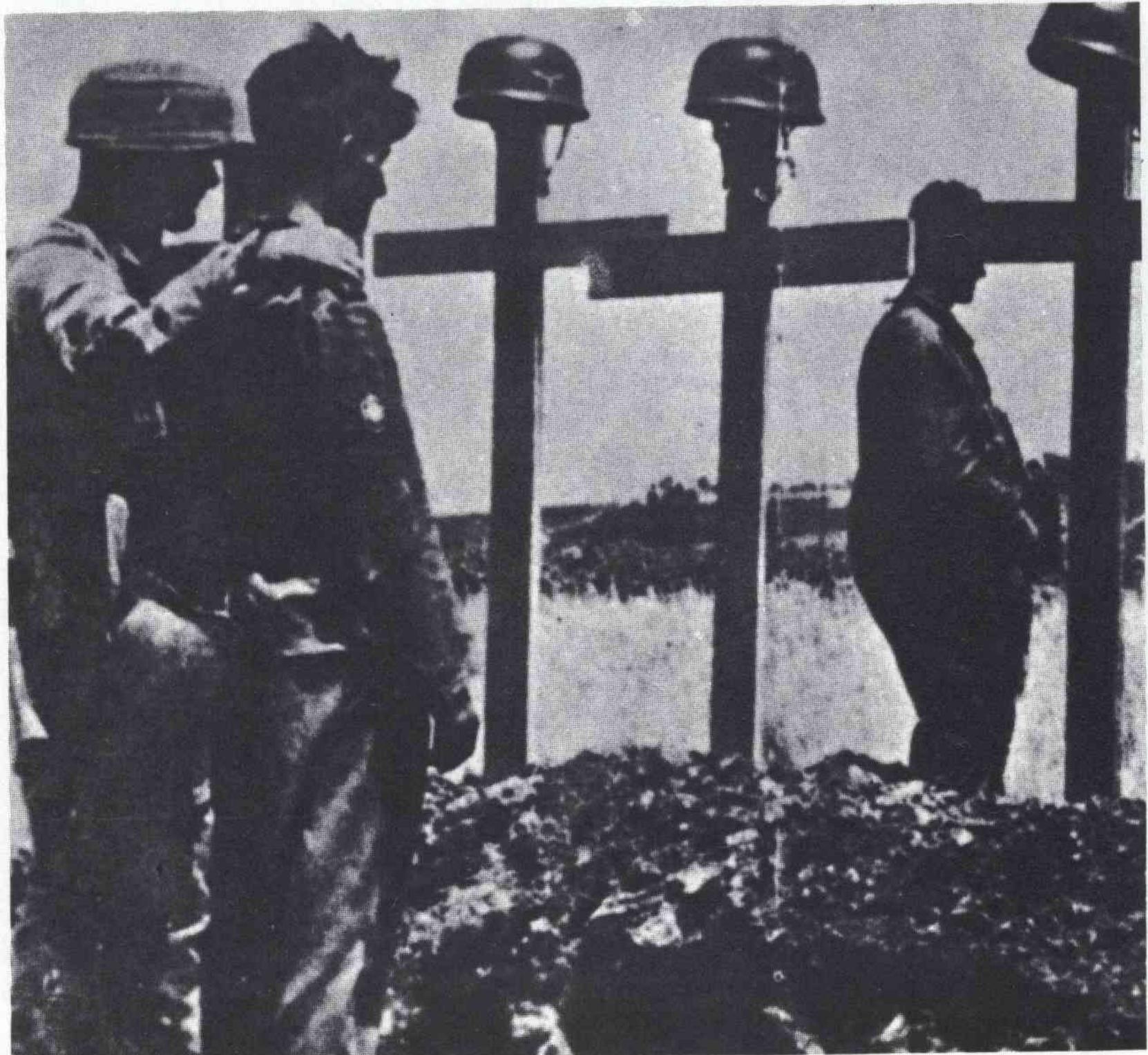
Τὴν Ἱδια κακὴ ἐκτίμηση ἔκαμε ὁ Φράυμπεργκ καὶ στὴν περίπτωση τοῦ 'Ηρακλείου: "Αφησε ὀλόκληρη ταξιαρχία Αύστραλων, ἀξίολογα ἐλληνικὰ τμήματα

"Οταν ἡ μάχη ἐσίγησε καὶ ὅλα τελείωσαν ὑψώθηκε ἀπὸ τὸν Γερμανοὺς κατακτητὰς ἡ Σβάστικα στὸν σταθμὸ ἐλέγχου τοῦ ἀεροδρομίου τοῦ Μάλεμε.

“Ο πτέραρχος Στουντέντ με τὸ ἐπιτελεῖο του στὸ στρατηγεῖο τῆς Κηφισιᾶς μελετᾶ τὸ σχέδιο “Ερμῆς”.

“Οσοι σώθηκαν ἀπὸ τὸ ἐπίλεκτο Σύνταγμα Ἐφόδου τοῦ Μάιντλ, θρηνοῦν μπροστὰ στοὺς τάφους τῶν συντρόφων τους.

ἡ μάχη τοῦ μάλεμε

καὶ ἀρκετὰ ἄρματα νὰ ἀπασχολοῦνται, 5 μέρες, μὲ δυὸ τάγματα μόνο τοῦ συντάγματος Μπόγερ, ἐνῶ ἔγινε φανερὸ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅτι κύριος στόχος τῶν Γερμανῶν ἦσαν ἡ Σούδα καὶ τὸ Μάλεμε.

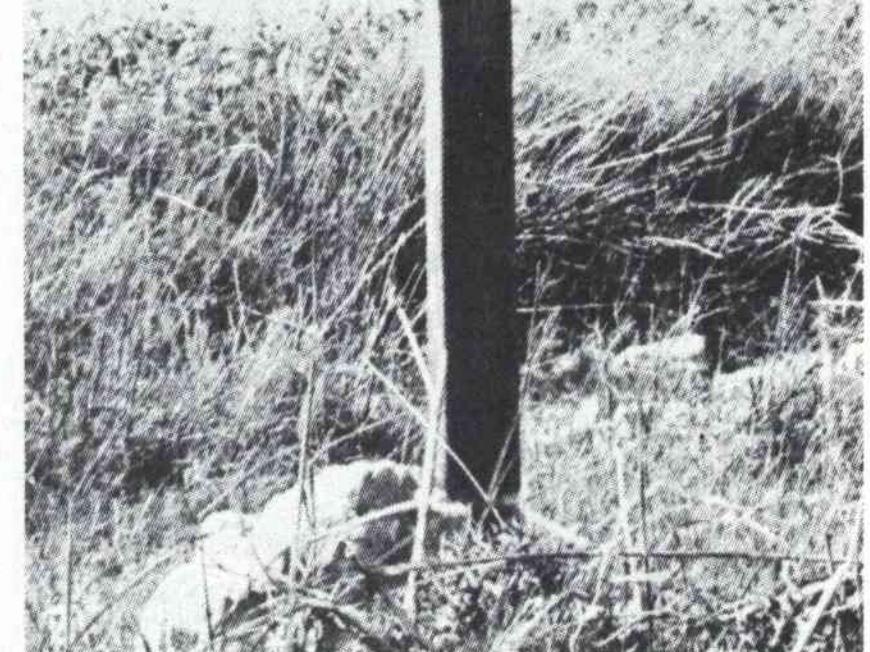
“Ἐνας ἀκόμη ἡγέτης ἀγωνιᾶ στὴ νότια ἄκρη τοῦ κάμπου τῶν Χανίων, στὸ Μετόχι Βολάνη: ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος. Εἶναι ἔνας ἡγέτης χωρὶς οὐσιαστικὴ ἔξουσία. Ὁ στρατός του ἔπεσε κάτω ἀπὸ τὸ βάρος δυὸ γιγάντων, καὶ ἐδῶ, στὸν τελευταῖο προμαχῶνα τῆς Ἑλλάδος, δὲν τοῦ ἐπιτρέπουν καμμιὰ πρωτοβουλία. Τὸ ἐμπνευσμένο διάγγελμά του φαίνεται σὰν νὰ ἔπεσε στὸ κενό: « Ἀγνοοῦμεν ἀκόμη ὑπὸ ποίας συνθήκας ἐπακριθῶς εὔρεθεὶς ὁ στρατὸς τῆς Ἡπείρου ὑπέγραψεν ἀνακωχὴν μετὰ τοῦ ἔχθροῦ ἐν ἀγνοίᾳ Ἡμῶν, τοῦ Ἀρχιστρατήγου καὶ τῆς Κυθερνήσεως. Ἡ πρᾶξις αὐτὴ κατ’ οὐδὲν δεσμεύει τὴν ἐλευθέραν θούλησιν τοῦ Ἐθνους, ἡ ὁποία συνίσταται εἰς τὴν συνέχισιν τοῦ ἀγῶνος. Ἔλληνες μὴν ἀποθαρρύνεσθε... ».

Τὰ ύπολείμματα τοῦ στρατοῦ του εἶναι

ἄοπλα. Οἱ Βρεταννοὶ ὅχι μόνο δὲν τὸν ρωτοῦν, ἀλλὰ καὶ τὸν πιέζουν νὰ ἀποσυρθῇ. Τοῦ μένει ὥστόσο μιὰ μεγάλη ἱκανοποίησις: ἡ ἀπρόοπτη, ἡ συγκινητικὴ στάσις τοῦ κρητικοῦ λαοῦ ἀπέναντι του. Αὕτη τὴ συμπεριφορὰ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν, τὴ συμπαράστασί τους στὸ δρᾶμα του, δὲν θὰ τὴν ξεχάσῃ ποτέ... Τώρα στέκει πίσω ἀπὸ μιὰ μάντρα μὲ τὸ πιστόλι στὸ χέρι. Δίπλα του ὁ πρίγκιψ Πέτρος μὲ ἕνα κοντὸ μάνλιχερ, ποὺ τοῦ χάρισε ὁ γερό Βολάνης. Ἀπὸ σύμπτωσι γλύτωσαν τὴν αἰχμαλωσία. Στὴ βίλλα Πελεκαπίνα, ὅπου ἔμειναν τὴν προηγούμενη νύχτα, πέφτουν πρωὶ-πρωὶ ἀλεξιπτωτισταί. Παρατηροῦν ἀπὸ τὸ ὄψος τοῦ Μετοχιοῦ τὶς φωτιές τοῦ πολέμου ποὺ ἀνάβουν σὲ ὅλη τὴν Κυδωνία. Κανένας δὲν τοὺς πληροφορεῖ, κανένας δὲν τοὺς συμβουλεύεται ἀπὸ τοὺς ἐμπολέμους, καὶ ὅμως δὲν χάνουν τὸ κουράγιο τους. Πίσω ἀπὸ τὰ βουνὰ εἶναι ἡ ξένη γῆ... Δὲν τὴν θέλουν. “Ἄς ἦταν νὰ κρατήσῃ ἡ Κρήτη...”

Τὸ 22ο τάγμα στέλνει στὸν ταξίαρχο Χάργκεστ, τῆς 5ης Νεοζηλανδικῆς ταξιαρχίας, αἰσιόδοξες ἀναφορὲς τὶς πρῶτες ὥρες. Τὸ τάγμα τοῦ Κώχ ἀποδεκατίζεται στὸ ἀεροδρόμιο καὶ ὁ ταγματάρχης Μπράουν σκοτώνεται στὴν πρώτη ἔφοδο ἀπὸ τὰ πυρὰ τῶν Νεοζηλανδῶν. Τὰ τμῆματα τῶν ἀλεξιπτωτιστῶν ποὺ ἔπεσαν στὸ χωρὶὸ Μάλεμε ἔξοντώνονται ἀπὸ

ΔΨ. 107

“Ἐνας “δείκτης” ξεχασμένος σὲ μιὰ ἀνηφοριά τοῦ 107

‘Η Μονὴ Γωνιᾶς, ἀντίκρου στὸ Μάλεμε, ἦταν τὸ καταφύγιο πολλῶν Ἔλλήνων πολεμιστῶν τῆς Μάχης τοῦ Μάλεμε.

Αεροπλάνο περνά πάνω από άλλο κατεστραμμένο στὸ Μάλεμε.

τοὺς κατοίκους μὲ τσάπες καὶ λοστούς, πρὶν συνέλθουν ἀπὸ τὴν πτῶσι. Τὸ 107 στέκει. Ὁ ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τοῦ στρατηγοῦ Μάιντλ δὲν πραγματοποιεῖται.

Ο Μπράουν πέφτει, ὁ Γκέρικε σηκώνεται, στητός, ἀτσαλάκωτος, μὲ τὸ μονὸκλ πάντα στὸ δεξί του μάτι καὶ διατάζει ἔφοδο. Πιστεύει κι αὐτὸς πώς δὲν ύπάρχει καλύτερο τμῆμα στρατοῦ στὸν κόσμο ἀπὸ τὸ σύνταγμα ἐφόδου τοῦ Μάιντλ. Καὶ δέκα στρατιῶτες νὰ τοῦ μείνουν, πάλι θὰ προχωρήσῃ γιὰ τὸ 107. Γιὰ τὴν ὥρα παίρνει τὴν γέφυρα τοῦ Ταυρωνίτη ἀπὸ τοὺς Νεοζηλανδοὺς καὶ προωθεῖ κάτω ἀπὸ τοὺς καπνοὺς καὶ τὶς σκόνες μικρὲς ὅμαδες ἀνάμεσα στοὺς λόχους τοῦ "Αντριούς". Ὁ "Αντριούς" χάνει τὴν τηλεφωνικὴ ἐπαφὴ μὲ τοὺς λόχους του καὶ ἐπικοινωνεῖ μὲ ἄγγελιαφόρους. Στὸν λόχο διοική-

σεως ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ στείλῃ οὕτε ἄγγελιαφόρο. Δὲν ύπάρχει μετωπικὴ γραμμή. Τὰ ἀντίπαλα τμῆματα εἰναι μπερδεμένα. Οἱ ἄνδρες δὲν ξεχωρίζουν παρὰ ἀπὸ τὰ κράνη, γιατὶ καὶ οἱ στολές τους εἰναι χακί, περίπου στὸν ἴδιο τόνο.

Τὸ σχέδιο ἀμύνης προβλέπει ἐνίσχυσι τοῦ 22ου τάγματος Νεοζηλανδῶν ἀπὸ τὸ 23ο, ποὺ βρίσκεται ἀνατολικώτερα. "Ομως ὁ ταξίαρχος Χάργκεστ ἀρνεῖται νὰ τὸ ἐκτελέσῃ μὲ τὸ πρόσχημα ὅτι καὶ στὴν περιοχὴ τοῦ 23ου ἔπεσαν ἀλεξιπτωτισταί. "Ο "Αντριούς" ἔξοργίζεται. "Αν εἶχε ἐπικοινωνία μὲ τοὺς λόχους του θὰ πρόσταζε ἐκείνη τὴ στιγμὴ γενικὴ ἀντεπίθεσι. Τὸ αἷμα ἀργεῖ νὰ κατασταλάξῃ στὶς φλέβες του. Οὐρλιάζει ὅρθιος πάνω στὸ 107 καὶ τὸ στόμα του ξεραίνεται ἀπὸ σκόνη καὶ δίψα.

Ο πτέραρχος Στουντὲντ συζητεῖ μὲ τὸν στρατηγὸ Ρίνγκελ διοικητὴ τῆς Μεραρχίας Ἀλπινιστῶν ποὺ ἔφθασε ἀεροπορικῶς στὸ Μάλεμε.

Περίπολος ἀλεξιπτωτιστῶν στὰ κατεστραμμένα ἀπὸ τοὺς βομβαρδισμοὺς Χανιά.

Η μάχη τοῦ μάλεμε

Σὲ λίγο, κατὰ τὶς 11, άρχιζουν οἱ ὅλμοι. Πέφτουν στὸ 107 τρεῖς-τρεῖς. Τὰ χαράκωματα στὸ σταθμὸ διοικήσεως τοῦ "Αντριους" ἀνατινάσσονται. Τηλεφωνηταὶ καὶ ἀγγελιαφόροι σκοτώνονται. Ὁ "Αντριους", ἀν καὶ ἡταν ἀποφασισμένος νὰ μὴν ἔναν ἔσωματο No 22 ποὺ γλύτωσε ἀπὸ τὸν βομβαρδισμό.

— Νὰ χτυπήσετε τοὺς ὅλμους μὲ πυροβόλα.

· Άλλὰ οἱ θέσεις βολῆς τοῦ πυροβολικοῦ δὲν τὸ ἐπιτρέπουν.

— Χτυπῆστε τους μὲ τὰ παράκτια, θὰ μᾶς ἔξοντώσουν, οὐρλιάζει. · Άλλὰ κανεὶς δὲν τοῦ ἀπαντᾷ.

Τότε ὁ "Αντριους" παίρνει μιὰ μοιραία πρωτοβουλία. Μετακινεῖ τὸν σταθμὸ διοικήσεως τοῦ τάγματός του ἀνατολικῶτερα ἀπὸ τὸ 107, στὶς θέσεις τοῦ δευτέρου λόχου.

· Ο πόλεμος ὥστόσο συνεχίζεται τρομερὸς γύρω στὸ ἀεροδρόμιο καὶ στὶς

· Ο ὑποστράτηγος Μάιντλ διοικητὴς τοῦ Συντάγματος Ἐφόδου ποὺ ἔπεσε γύρω στὸ Μάλεμε.

πλαγιές. · Ο ἔχθρὸς θέλει τὸ 107 καὶ οἱ Νεοζηλανδοὶ δὲν τὸ δίνουν. Οἱ κοφτερὲς λόγχες τῶν μάουζερ καὶ οἱ σοῦθλες τῶν ἔμφιλ διασταυρώνονται μέσα στοὺς καπνούς. · Η μάχη θυμίζει τὸ 1914. · Οκτακόσιοι νεκροὶ ἀλεξιπτωτισταὶ μένουν στὶς

ρίζες τοῦ 107. Μὰ ὁ Γκέρικε ἐπιμένει. Τοῦ ἔμειναν 57 ἄνδρες. Φτάνουν: εἶναι οἱ ἐκλεκτώτεροι στρατιῶτες τοῦ κόσμου!

· Ο ἥλιος γυρίζει πρὸς τὴ δύσι. Οἱ ἀεροπορικὲς ἐπιθέσεις ἔντείνονται. Οἱ ἀντίπαλοι παλεύουν ἀσταμάτητα μέσα στὰ σύννεφα, χωρὶς νερό, χωρὶς αἴσθησι κινδύνου. Στὶς 4 ὁ "Αντριους" ζητᾶ πάλι βοήθεια ἀπὸ τὴν Μεραρχία. · Ο Φράυμπεργκ δὲν θέλει νὰ ἀλλάξῃ τὸ σχέδιο ἀμύνης του. Δίνει ἐντολὴ στὸ 22ο νὰ περιμένῃ ὡς τὴ νύχτα. · Ο "Αντριους" ὅμως δὲν εἶναι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ κάθονται στὸ χαράκωμα μὲ σταυρωμένα τὰ χέρια. Στέλνει τοὺς τελευταίους ἀγγελιαφόρους του στὸν 3ο καὶ στὸν 4ο λόχο καὶ τοὺς προστάζει νὰ ὑποστηρίξουν μὲ μιὰ διμοιρία ὁ καθένας τὴν ἐπίθεσι τῶν ἀρμάτων. Στὶς 5.15' θγαίνουν ἀπὸ τὶς κρύπτες τους τὰ μονάκριβα ἄρματα. Οἱ μηχανές τους βροντοῦν. · Ο "Αντριους" τὰ παρακολουθεῖ μὲ κρυφὸ καμάρι. Σὲ λίγο ὅμως τὸ ἔνα ἄρμα σταματᾷ. Τὸ πλήρωμά του διαπιστώνει πῶς τὰ πυρομαχικὰ εἶναι χαλασμένα καὶ πῶς ὁ πυργίσκος του δὲν περιστρέφεται. Τὸ ξαναφέρνουν πίσω.

— Νὰ προχωρήσῃ τὸ ἄλλο, ἐπιμένει ὁ "Αντριους", καὶ τὸ πρόσωπό του σκοτεινίζει.

Τὸ ἄρμα κατεβαίνει ἀπὸ τὸ 107, περνᾶ πλάι ἀπὸ τὸν δημόσιο δρόμο. Δυὸ διμοιρίες ξεκινοῦν μὲ ἄλματα καὶ τὸ βάζουν

· Ελαφρὸ πυροβόλο ποὺ ἔπεσε μὲ ἀλεξίπτωτο καὶ χρησιμοποιεῖται ἀμέσως ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς.

Αλεξιπτωτιστής παρασημοφορεῖται στὸ πεδίο τῆς Μάχης

στὴ μέση. Ἐπάνω του ἀστράφτουν οἱ σφαῖρες τῶν M.G., ἀλλὰ ἐκεῖνο προχωρεῖ ἀκάθεκτο. Ὁ λοχίας Μάθιους, τοῦ τετάρτου λόχου, τρέχει πίσω του. Στὸ δεξὶ του χέρι κρατᾷ τὸ τόμυγκαν καὶ μὲ τὸ ἀριστερὸν καλεῖ τοὺς στρατιῶτες του. Φωνάζει. Μὰ οἱ φωνές του δὲν ἔχουν τίποτε τὸ ἄγριο. Εἶναι θριαμβικές.

— Ακόμα λίγο, παιδιά, ψιθυρίζει ὁ "Αντριούς", ποὺ παρακολουθεῖ τὴν ἐξόρμησι μὲ τὶς διόπτρες στὰ μάτια. Τὸ ἄρμα μπαίνει στὴν κοίτη τοῦ Ταυρωνίτη. Ἡ γερμανικὴ φρουρὰ τῆς γέφυρας ὑποχωρεῖ. Ὁ Γκέρικε κάθεται σ' ἓνα ὅρυγμα διακόσια μέτρα κάτω ἀπὸ τὴν γέφυρα, πρὸς τὴν θάλασσα. Περιμένει. Αὐτὸς ὁ διάβολος θὰ τὸν φέρει σὲ δύσκολη θέσι. Δὲν τοῦ μένει παρὰ νὰ τὸ ἀποκρούσῃ μὲ χειροβομβίδες, ὅταν φτάσῃ κοντά. Καὶ μετὰ νὰ περιμένῃ τὸ μοιραῖο. Νὰ φύγῃ οὕτε τὸ σκέπτεται. Λίγα μέτρα πιὸ πίσω εἶναι κουλουριασμένος, ματωμένος, ὁ ἀρχηγός του ὁ Μάιντλ. Δὲν ὑπάρχει ὅριο γιὰ ὑποχώρησι.

Ὁ Μάθιους φωνάζει καὶ τρέχει πίσω ἀπὸ τὸ ἄρμα. Οἱ ἄντρες του τὸν ἀκολουθοῦν μὲ ἄλματα. Δὲν τοὺς μένουν παρὰ λίγες δεκάδες μέτρα ἀπὸ τὴν φωλιὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἐχθρῶν. Λίγο ἀκόμη. Λίγο ἀκόμη. Μὰ τότε τὸ ἄρμα πέφτει σ' ἓνα λάκκο τοῦ ποταμοῦ. Ἀνατρέπεται, καὶ ὁ πυργίσκος του συντρίβεται. Ὁ λοχίας Μάθιους τοῦ τετάρτου λόχου μένει ἀκάλυπτος καὶ οἱ σφαῖρες πέφτουν βροχὴ στὸ στῆθος του. Ἡ θριαμβικὴ φωνὴ πνίγεται στὸ λαρύγγι του, γέρνει. Τὸ χέρι του πέφτει σιγὰ-σιγά. Ἡ ἀντεπίθεσις τοῦ "Αντριούς" καταρρέει. Χαμηλώνει τὶς διόπτρες καὶ μένει σὰν χαμένος νὰ κοιτάζῃ

τὴν ἀνταριασμένη κοιλάδα. Γύρισαν πίσω ἐννέα. Καὶ οἱ ἐννέα λαθωμένοι.

Ἄπὸ κείνη τὴν στιγμή, "τῇ 19ῃ ὥρᾳ τῆς 20ῆς Μαΐου", ὁ ταγματάρχης "Αντριούς" χάνει τὴν αὐτοκυριαρχία του. Συμπτύσσει τοὺς λόχους του. Ὁ Στίνζλερ τὸν πιέζει μὲ τοὺς ἄντρες του ἀπὸ τὸν Νοτιά. Ὁ Γκέρικε σηκώνει κεφάλι πάλι ἀπὸ τὴ Δύση. Στὴν ραδιοτηλεφωνικὴ ἐπικοινωνία του ὁ "Αντριούς" πρὸς τὸν ταξίαρχο Χάργκεστ μιλᾶ ἀπότομα: «Ἐνα λόχο χρειαζόμουν νὰ τοὺς σαρώσω. Δὲν μοῦ τὸν στείλατε». Ὁ Χάργκεστ τὸν ὑπόσχεται ἀμέσως γιὰ νὰ προλάβῃ τὴν ὀλέθρια ἀπόφασι τοῦ "Αντριούς". Ὁ λόχος ξεκινᾶ τὸ ἡλιοθασίλεμα. Ἀλλὰ ὁ ταγματάρχης ἔχει πάρει πιὰ τὴν ἀπόφασί του. Μάταια τὸν παρακαλεῖ ὁ ταξίαρχος. Μάταια τὸν συμβουλεύει. Μπροστὰ στὴν ἐπιμονή του κλείνει μ' ἓνα μελαγχολικὸ «If you must, you must» τὸ ραδιοτηλέφωνο.

Ὁ "Αντριούς" σηκώνει τοὺς ἄντρες του, ὃσους μπόρεσε νὰ εἰδοποιήσῃ καὶ ἀφήνει τὸ 107 ἔρημο. Τὴν ἴδια ὥρα ἔνας λόχος τοῦ 23ου τάγματος φθάνει στὸ ὕψωμα. Ἀλλὰ εἶναι πιὰ ἀργά. Ὁ τρίτος καὶ ὁ τέταρτος λόχος τοῦ 22ου, ποὺ ἔμειναν στὴν θέσι τους, φεύγουν καὶ αὐτοὶ τὴν αὔγη, ὅταν δὲν θλέπουν τὸν διοικητὴ κοντά τους. Σὲ λίγο φεύγει καὶ ὁ λόχος τοῦ 23ου. Στὸ 107 θὰ ἀνεβοῦν τὸ πρωὶ οἱ περίπολοι τοῦ Γκέρικε καὶ τοῦ Κώχ. Καὶ τὸ ἀπόγευμα τὰ γερμανικὰ ἀεροπλάνα «προσγειώνονται καὶ ἀπογειώνονται ἀπὸ τὸ Μάλεμε ὑπὸ τὰ πυρὰ τοῦ Βρεταννικοῦ πυροβολικοῦ».

Ἡ μάχη τοῦ 107, ποὺ «ύπερέθη τὰς ὄμοιάς μάχας σώματος πρὸς σῶμα τῆς Καλλιπόλεως, καὶ τῆς Γαλλίας εἰς τὸν περασμένον πόλεμον», ὅπως λέγει ὁ Φράυμπεργκ, ούσιαστικὰ ἔληξε. Τὸ ἀπόγευμα τῆς 21ης τὰ γερμανικὰ μεταγωγικὰ ξεφορτώνουν τέσσερα ὄλόκληρα τάγματα τῆς μεραρχίας ἀλπινιστῶν τοῦ Ρίγκελ, μὲ πυροβολικὸ καὶ ὄλμους. Ἡ νύχτα τῆς 20ῆς Μαΐου ἔμεινε ἀνεκμετάλλευτη

ἀπὸ τὴ Βρετταννικὴ Διοίκησι, παρὰ τὶς δραματικὲς παραστάσεις τῶν Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν. Ὁ Στοῦντεντ ἔλεγε: «Ἡ νὺξ αὗτη ἡτο κρίσιμος δι' ἐμέ. Ἐὰν ὁ ἐχθρὸς εἶχεν ἐπιχειρήσει μίαν καθολικὴν προσπάθειαν, τὰ κουρασμένα ὑπόλοιπα τοῦ Συντάγματος δυνατὸν νὰ εἶχαν σαρωθῆ...».

Βέβαια ἡ Μάχη τῆς Κρήτης, ἡ δεκαήμερη καὶ ἡρωική, ἄρχιζε ούσιαστικὰ τὴν ἐπομένη. Ἡταν σκληρὴ καὶ φονική. Χιλιάδες Γερμανοί στρατιῶτες, τὸ «ἄνθος τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ», ἔπεσαν στοὺς κάμπους τῶν Χανίων, στὴν παραλία τοῦ Ρεθύμνου καὶ στὰ προάστια τοῦ Ηρακλείου. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ὅμως ποὺ τὸ γερμανικὸ πεζικὸ βγῆκε συγκροτημένο ἀπὸ τὰ μεταγωγικὰ στὸ Μάλεμε, «ἡ Βρεταννικὴ Διοίκησις ἔστρεψεν δριστικῶς πλέον τὰ βλέμματα πρὸς τὸ Λιθυκὸν Πέλαγος», δηλαδὴ πρὸς τὴν φυγή.

Τὸ ἵδιο θράδυ ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος μὲ τὸν πρωθυπουργὸ Τσουδερό, πιεζόμενοι ἀπὸ τὸ βρεταννικὸ στρατηγεῖο, ἀναγκάζονται νὰ πάρουν τὸν δρόμο τῶν Μαδάρων. «Δύναμαι νὰ διανοηθῶ τὸν Βασιλέα τῶν Ἑλλήνων νεκρὸν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἀλλὰ οὐχὶ αἰχμάλωτον. Διὰ τὸν λόγον αὐτόν, ἐπέμεινα εἰς τὴν ἀναχώρησίν του ἐκ Κρήτης», γράφει ὁ Φράυμπεργκ.

Ψηλὰ ἀπὸ τὰ σφακιανὰ βουνὰ ὁ Γεώργιος στέλνει τὸ τελευταῖο μήνυμά του πρὸς τὸν ἐλληνικὸ λαό: «Ἡ Κρήτη κατέστη ἐκ νέου τὸ σύμβολον τῆς ψυχικῆς καὶ ἡθικῆς ἐνότητος ὀλοκλήρου τοῦ Ἑλληνισμοῦ διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἀδελφῶν μας καὶ διὰ τὴν διατήρησιν τῆς Ἐθνικῆς Τιμῆς». Ἡτο ἔνας ἐμπνευσμένος ἐπικήδειος πρὸς ἓναν ἡρωικὸ νεκρό, ποὺ ἀγωνίστηκε χωρὶς ἐλπίδα, μόνο καὶ μόνο γιὰ τὴν «Ἐθνικὴ Τιμὴ», καὶ ἐπεσε χτυπημένος στὴν ἀχίλλειο πτέρνα του. Στὸ ὕψωμα 107 τοῦ Μάλεμε.

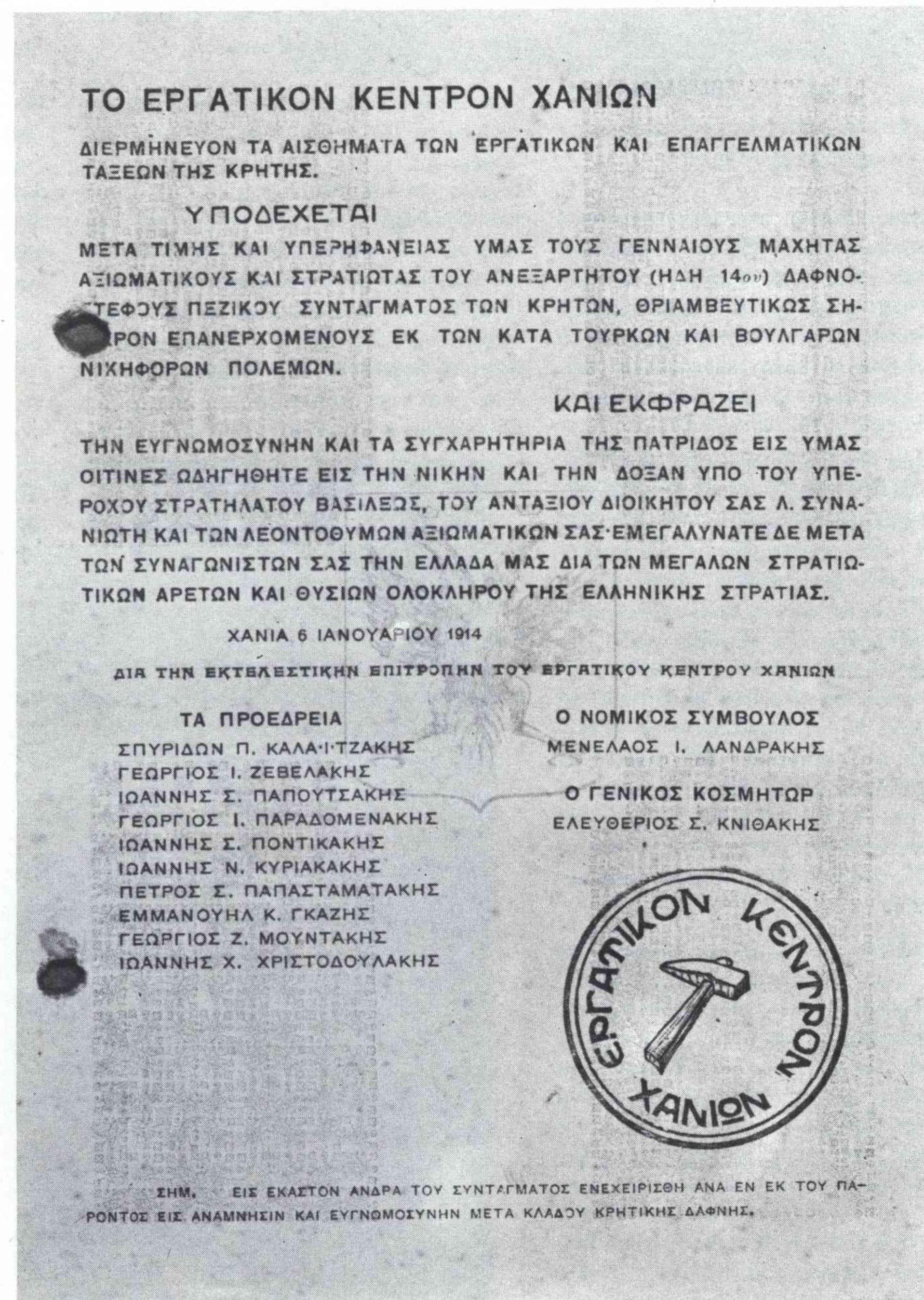
ΝΙΚ. ΑΓΓΕΛΗΣ

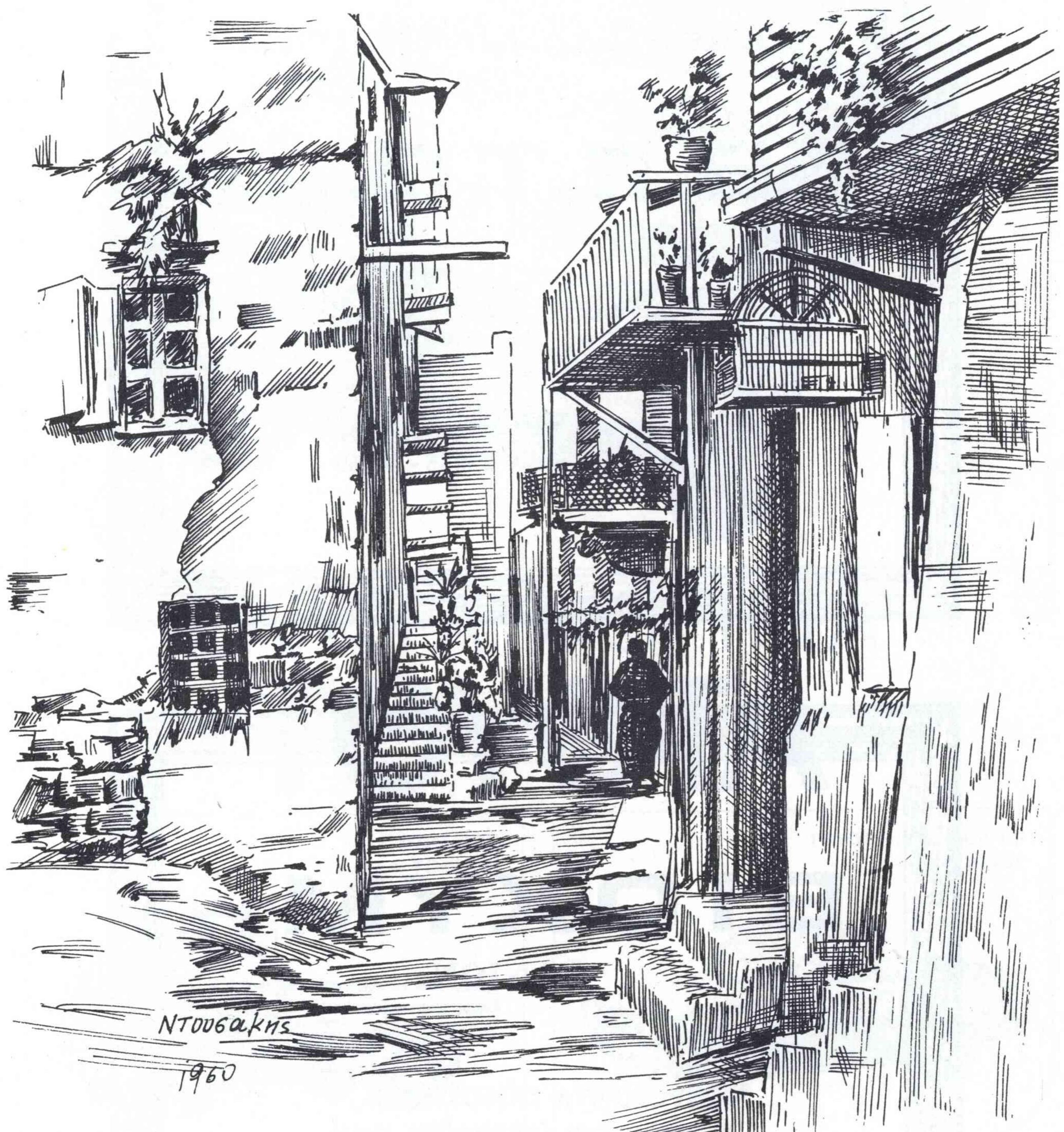
Τὸν παλιὸν ὥραῖον καιρὸν

ΤΑ ΧΑΝΙΑ ΥΠΟΔΕΧΟΝΤΑΙ ΤΟ 14Ο ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΟΥΣ

Τὸν Γενάρη τοῦ 1914, τὰ Χανιὰ ύποδέχονταν μὲν ἐνθουσιασμὸν τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ ὄπλίτες τοῦ θρυλικοῦ Ἀνεξαρτήτου Συντάγματος Κρητῶν, ποὺ ἀργότερα ὀνομάστηκε 14ο, ὕστερα ἀπὸ τοὺς νικηφόρους Βαλκανικοὺς πολέμους. Στὴν ὑποδοχὴν μετεῖχε καὶ τὸ Ἐργατικὸ Κέντρο Χανίων καὶ μοίρασε σὲ κάθε στρατιώτῃ μιὰ πολυτελῆ καρτέλλα καὶ ἕνα φύλλο δάφνης:

Κομάτι ἀπὸ τὸν Τοπανᾶ

Ἐργο τοῦ Χανιώτη ζωγράφου K.
Ντουσάκη...

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

B. E. T. O. Ε.Π.Ε.

Έργοστάσιον: **ΒΑΜΒΑΚΟΠΟΥΛΟΝ ΧΑΝΙΩΝ**

Γραφεῖα: Λ. Κυδωνίας ΧΑΝΙΑ
Τηλ. 23485 - 24760

ΒΙΟΧΥΜ Α.Ε.
ΧΑΝΙΩΝ

ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΠΟΙΟΤΗΤΟΣ
• Έμφυαλωμένοι ζακχαρούχοι χυμοί
Βυσινάδες — Πορτοκαλάδες

**TOYOTA HI-LUX
1 TONNOY**

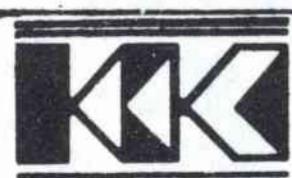
ΕΛΑΦΡΑ ΦΟΡΤΗΓΑ **TOYOTA**

TOYO-ACE
1 ΚΑΙ 1,5 ΤΟΝΝΩΝ

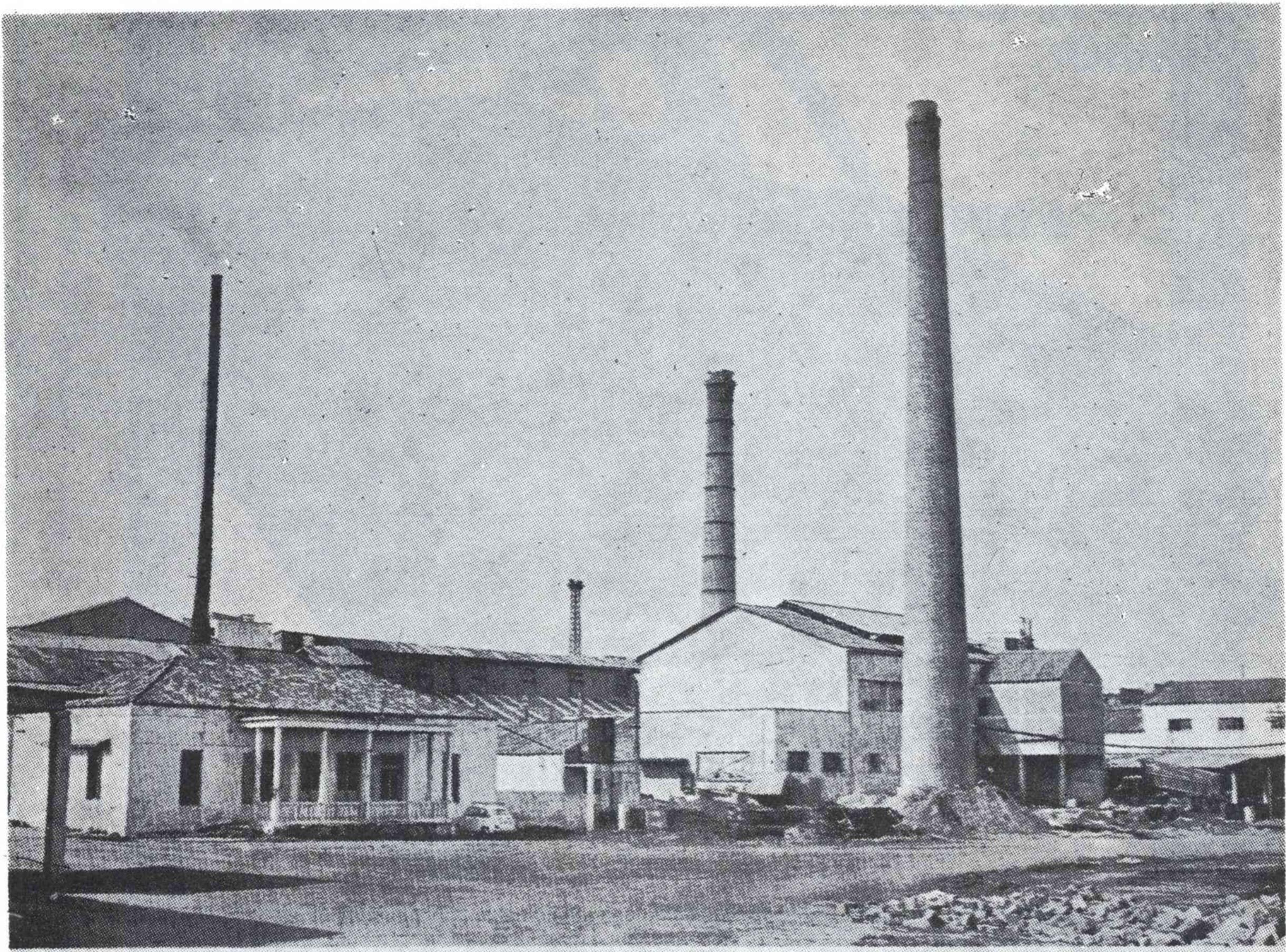
TOYOTA 1000 PICK-UP
1/2 TONNOY

ΚΑΣΙΔΟΠΟΥΛΟΣ Α.Ε.

Α. ΑΘΗΝΩΝ & ΚΗΦΙΣΟΥ - ΑΘΗΝΑΙ: ΤΗΛ. ΚΕΝΤΡΟΝ 504.222 (Σ ΓΡΑΜΜΑ)
ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΟΛΕΩΣ: Δ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΣ 28 - ΑΘΗΝΑΙ ΤΗΛ. 822.139 - 820.755
ΥΠ/ΜΑ ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ: ΠΛΑΤΕΙΑ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ 7 - ΤΗΛ. 64.117

ΑΝΤ)ΠΟΣ ΧΑΝΙΩΝ:
Κ. ΒΕΝΙΑΝΑΚΗΣ Τηλ. 22623

**A.B.E.A.
ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΑΝΑΤΟΛΗ**

Συνεταιριστική Έλαιουργική Βιομηχανία Χανίων

Τηλέφ. 23.364 — 22.510

Η άρχαιοτέρα Έλαιουργική Βιομηχανία της Ελλάδος (ἀπό τό τό 1889).

Άπο τό έτος 1951 έλεγχεται και διοικείται άπο τάς Ένώσεις Γ. Συνεταιρισμῶν Χανίων.

Τὰ προϊόντα της ΑΒΕΑ είναι γνωστὰ πανελληνίως μὲ τὸ Σῆμα τῆς ύψηλῆς ποιότητος, τὴν κεφαλὴν κορασίδος.

1. Σάπωνες κοινοί, έξαιρετικῆς ποιότητος μὲ 75% λάδι, τυποποιημένοι 300 γραμ. Πράσινοι, λευκοὶ πρέσσας.
2. Σάπωνες ἀρωματικοί. Ποιότης έξαιρετική. Σὲ σελλοφάν 125 γραμ., ἀνὰ 40 τεμάχια εἰς χαρτοκιβώτια 5 χιλιογράμμων.
3. Σκόνη ἐνισχυμένου σάπωνος, δι' ἡλεκτρικὰ πλυντήρια.
4. Έλαιολαδοί : Εἰς δοχεῖα λιθογραφημένα 16,8, 4,5 καὶ 2,175 κιλῶν. Καὶ πλαστικὰς φιάλας 1 λίτρου.

Ο ΦΟΙΝΙΞ

ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΓΕΝΙΚΩΝ ΑΣΦΑΛΕΙΩΝ

παντοτε
πρωτοπορος

ΑΣΦΑΛΕΙΑ:

Ζωῆς - Πυρὸς - Μεταφορῶν - Προσωπικῶν Ἀτυχημάτων - Ἀστικῆς Εύδυνης - Ἐργατικῶν Ἀτυχημάτων - Μηχανικῶν Βλαβῶν - Κλοπῆς - Θραύσεως Κρυστάλλων - Πλοίων - Ἀεροσκαφῶν - Κεφαλαιοποιήσεως - Αὐτοκινήτων - Κλάδος Ἀσθνείας.

ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ

Οδός Σοφοκλέους 11 - Τηλ. 3211.211 - 14
Ιδρυτής Ἑμπορικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ-ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΑ ΣΕ ΟΛΗ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

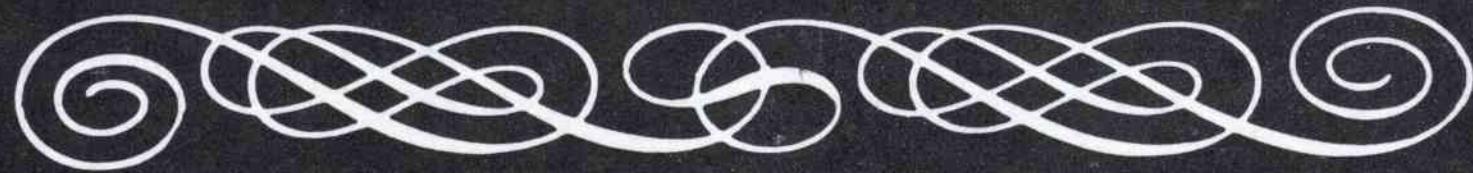
ΦΟΙΝΙΞ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΣΤΡΑΤΗΣ Γ. ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ
ΓΕΝΙΚΟΣ ΔΙΕΓΘΥΝΤΗΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΟΓΙΑΤΖΑΚΗΣ

μὲ τὸ μεγαλύτερον δίκτυον Ὑποκαταστημάτων
εἰς ὅλην τὴν χώραν καὶ τὸ ἔξωτερικόν, σᾶς παρέχει
ἄνεσιν καὶ ταχύτητα εἰς τὰς συναλλαγάς σας

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΣΟΣ

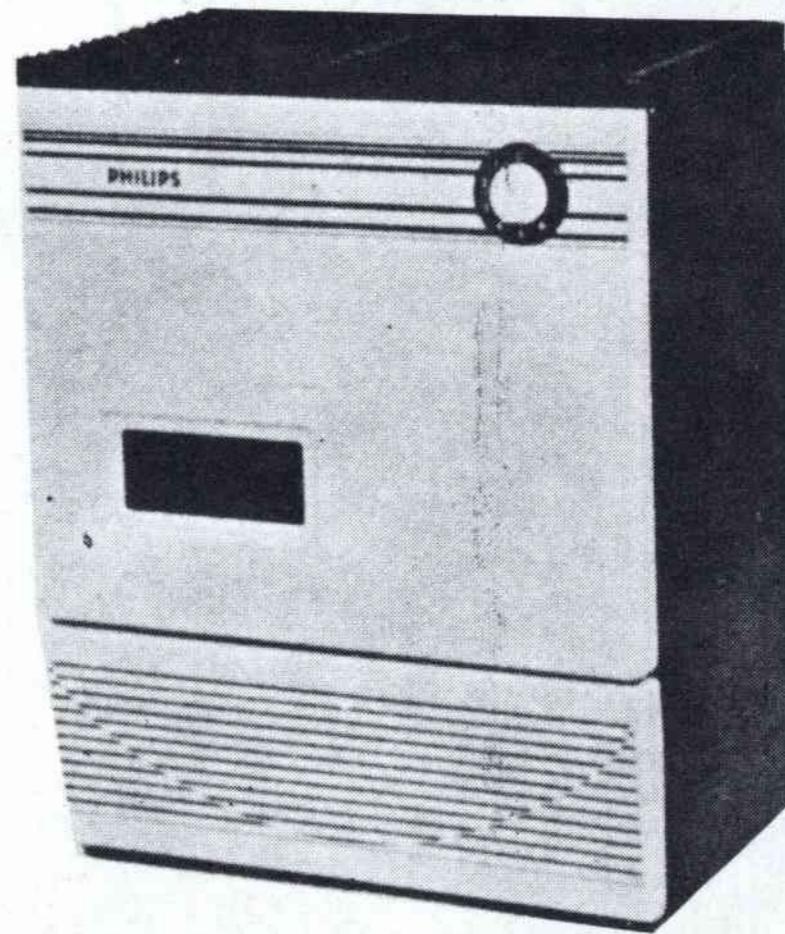
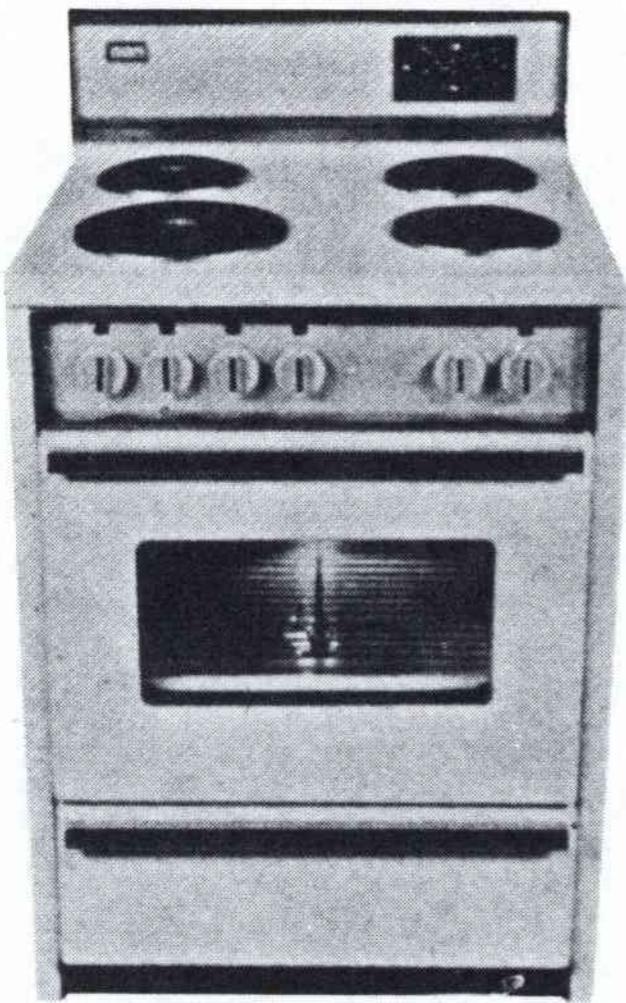

**Ψυγεία - Πλυντήρια - Κουζίνες - Τηλεοράσεις
Σκούπες - Μαγνητόφωνα - Στερεοφωνικά
συγκροτήματα - Ραδιομαγνητόφωνα κ.λ.π.**

ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΩΝ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

**CENERAL ELECTRIK
AEG
ΦΙΛΙΠΣ
NATIONAL**

**ΑΜΕΡΙΚΗΣ
ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ
ΟΛΛΑΝΔΙΑΣ
ΙΑΠΩΝΙΑΣ**

Αντιπρόσωπος Χανίων - Ρεθύμνης

Ε.ΝΙΚΟΛΙΟΥΔΑΚΗΣ

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ «ΤΕΡΨΙΣ»

**Η ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΑ έπιχείρησης είς τὸ εἶδος μας
ἐν ΚΡΗΤΗ**

- Θὰ ώφεληθῆτε ἐὰν μᾶς ἐπισκεφθῆτε πρὶν ἀγοράσετε
- Μία ἐπίσκεψίς σας εἶναι ἀρκετὴ διὰ νὰ διαπιστώσετε τὴν ὑπεροχήν μας

ΚΡΗΤΗ

Η ΚΡΗΤΗ τοῦ Ἑλληνισμοῦ σημαία ραγισμένη
τοῦ Μαραθῶνος ὅρθιος ἀκόμη στρατιώτης
Καὶ νάρθηξ ὅπου γενεῶν ἡ διαθήκη μένει,
Κρανίου τόπος· Οἰωνός· ζωῆς· Αἰωνιότης!
"Ω! "Ας προκύψῃ, ώς καὶ πρὸν ὄλολαμπῆς, Ὁραία,
κι' ἐκείνη ἔστω, Οὐρανέ, στιγμή μου τελευταία.

Φεῦ! εἰς τῆς πρώτης μου αὔγης, τὴν γόησαν ἐλπίδα
Πατρὶς καὶ Δόξα μ' ἔθελξαν, ώς μαγικὸς μαγνίτης,
Ἄλλ' εἰς πυρίτιδος καπνόν, τὴν Κλείσσοθαν δὲν εἶδα
καὶ μόλις χθές, τὸ σάλπισμα μ' ἔξυπνησε τῆς Κρήτης
Ἐστράφην. "Εφερε πληγὴν ἡ Κόρ' εἰς τὴν καρδίαν
κι' ἐπτὰ Μονάρχαι τὴν πικρὰν ἐτοίμαζον κηδείαν.

Γ. ΠΑΡΑΣΧΟΣ

ΜΟΤΟΡ ΟΪΛ (ΕΛΛΑΣ) ΔΙΫΛΙΣΤΗΡΙΑ ΚΟΡΙΝΘΟΥ Α.Ε.

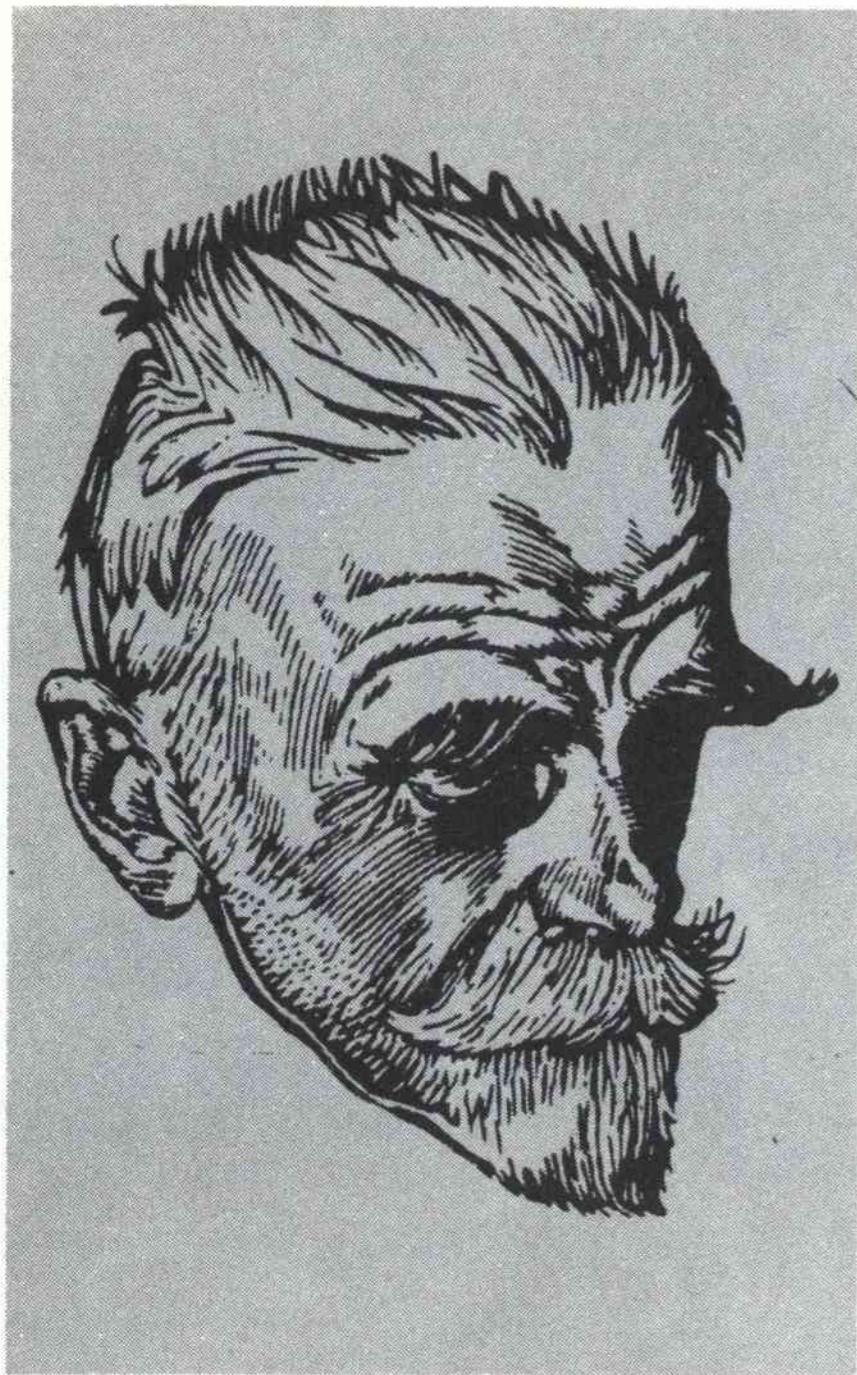
Κεντρικά Γραφεῖα Καραγεώργη Σερβίας 2 – Αθῆναι (125)

Τηλέφ. 3246311 – 15, 324586 – 88 ΤΕΛΕΞ 005741

Τὸν Νέον Διϋλιστήριον τῆς ΜΟΤΟΡ ΟΪΛ (ΕΛΛΑΣ) τοῦ
όμίλου Ἐπιχειρήσεων Βαρδινογιάννη
εἰς Ἀγίους Θεοδώρους Κορινθίας, μὲ τὸ δεξαμενόπλοιον
«Ν.Ι. Βαρδινογιάννης» χωριτικότητος 140.000 τόννων πλοιοκτησίας
‘Ομίλου, τὸ ὅποιον ἐκφορτώνει
πρώτην Ÿλην διὰ τὸ διϋλιστήριον.

Εἰς τὸν χῶρον τοῦτον προγραμματίζονται νέαι μεγάλαι
ἐπενδύσεις τοῦ ἴδιου ομίλου ἡ ὀλοκλήρωσις τῶν ὅποίων
θὰ μεταβάλῃ τὴν περιοχὴν εἰς ἔνα ἀπὸ τὰ
ἀξιολογώτερα Βιομηχανικὰ Κέντρα τῆς Ἑλλάδος.

Ó Κωστῆς

Πολλὰ τραγούδια γιὰ τὴν Κρήτη γράφτηκαν ἀπὸ γνωστοὺς μεγάλους "Ελληνες ποιητές". Ἀρκετοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ὕμνησαν τὴν ἀντρειοσύνη τῶν παιδῶν της, τὶς ὁμορφιές της. Ἀλλὰ πέρ' ἀπ' ὄλους, θερμότερα ὕμνησε τὸ Νησί μας ὁ Μεγάλος "Ελληνας Τροβαδοῦρος, ὁ Ἐθνικὸς Ποιητὴς Κωστῆς Παλαμᾶς.

Ἡ Κρήτη μὲ τὴν ὁμορφιὰ καὶ τὴν παλληκαριά της, ἔδεσε πολλὲς φορὲς τὴν σκέψι τοῦ ποιητῆ στὸ φτερωτὸ ἄρμα της.

Μέσα ἀπὸ τὶς χορδὲς τῆς λύρας του ξεχύθηκαν παθητικοὶ ἥχοι καὶ συμφωνίες ἀθάνατες γιὰ τὴν Κρήτη.

Ο Παλαμᾶς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ μπόρεσε νὰ δώσῃ ἄξια τὰ πιὸ δροσερὰ σταμπιλαρισμένα τραγούδια γιὰ τὸ Νησὶ τῆς "ἀστραπῆς καὶ τῆς βροντῆς". Καὶ τὰ τραγούδια αὐτὰ ἀντιπροσωπεύουν καὶ τὸ τοπίο καὶ τὸν ὑπερήφανο λαὸ τῆς Κρήτης.

Στὸν "Υμνὸ τῆς Κρήτης ποὺ ἔγραψε ἀρχίζει ἔτσι:

"Απὸ βυθοὺς ὡκεανικοὺς προβάλλει κι' ἀγάλια ξετυλίγεται ἔνας κόσμος..."

Καὶ τὸ ὄραμα τῆς Κρήτης ἀνοίγει τὰ φτερά του καὶ γεμίζει τὴ σκέψι τοῦ ποιητῆ, μὲ μιὰ γιγάντια ἔμπνευσι, ποὺ περνᾶ μέσα ἀπὸ κάμπους, συντρίμια, παλληκαριές, δόξες καὶ δάκρυα, γιὰ νὰ φθάσῃ στὴ στιγμὴ πού:

"... Περνοῦν ἀκρογιαλιὲς ἀσημωμένες καὶ νησιὰ σμαραγδένια χαιρετᾶνε κι' ὅλα ἀράζουν στὴν ἄκρη τοῦ πελάγου τοῦ ὄλόφωτου ἐκεὶ πέρα ποὺ ριζώνει ἄτρομα ἡ Κρήτη!....

Τῆς ἀστραπῆς καὶ τῆς βροντῆς
καὶ τῶν κελαιϊδισμῶν καὶ τῶν ἀγώνων
τῶν αἰμάτων καὶ τῶν τροπαίων ἡ Κρήτη,
τῶν τυράννων ἀκοίμητη φοβέρα

ἡ Κρήτη, ἡ Κρήτη.

Κι ὅλα στοιχὶα καὶ ἀχάλαστα καὶ κάνουν
σὰν ἀπὸ ἄστρα ὄλόχυτη ἀρμονία,
καὶ φτερὰ ἔχουν καὶ χέρια καὶ στὰ χέρια
καὶ στὰ φτερὰ νὰ ἡ Κρήτη πρὸς τὰ ὑψη

τῆς ἀποθέωσης
— Ὡ Κρήτη, ὅπως ὄλόχαρα σὲ βλέπουν
τὰ μάτια τὰ θεϊκὰ τῆς Φαντασίας
ἄμποτε καὶ τὰ μάτια τὰ δικά μας
νὰ σὲ δοῦν τῆς Ἐλεύτερης Πατρίδας
Τρανὴ Κορώνα".

Τὸ τραγοῦδι αὐτὸ γράφτηκε στὰ 1897
καὶ εὔχεται στὴν Κρήτη τὴν λευτεριά της,
ποὺ δὲν ἄργησε νάρθη.

Ἄλλὰ ὁ Παλαμᾶς στὸ μεγάλο του ἔργο
"Ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλῆα" δίνει τὸν
κρητικὸ ὄρισμὸ ποὺ ἀποτελεῖ τὰ πιὸ
ώραῖα καὶ εἰλικρινῆ λόγια ποὺ γράφτηκαν
ποτὲ γιὰ τὸ νησὶ μας καὶ δείχνει πόσο βα-
θεὶὰ ἦταν χαραγμένη μέσα στὴν ψυχή
του, ἡ Κρήτη. Σὲ μιὰ ἀνεπανάληπτη σύν-
θεσι δίνει ὅλη του τὴν ψυχὴ ὅταν τρα-
γουδᾶ:

.... Εἶναι
κι' ἀπὸ τὴν Κρήτη, ἀπ' τὸ Νησὶ ποὺ δὲν
γερνᾶ δὲν γέρνει
καὶ ἡρωϊκὴ πνοὴ τὸ ζῆ καὶ μιὰ ἔπαρση
/μεγάλη
καὶ σκλαβωμένο, ἀσκλάβωτο πάντα εἶναι
/γιὰ νὰ δίνη
τῆς λευτεριᾶς μαθήματα καὶ νὰ ποτίζῃ μὲ
/αἷμα

τῆς πατρικῆς γῆς, τὸ ἄνυδρο δένδρο, θε-
/ριεύοντάς το.
Καὶ Κρητικοὶ καὶ τῆς στεριᾶς καὶ τοῦ πε-
/λάου πετρίτες
πάντα τὸ σίδερο ζωστοί, μὲ σείσμα καὶ
/μὲ διῶμα
καὶ στὸ βουνὸ καὶ στὸ κατάρτι ἀπάνου
/βαρδιατόροι...

Τὸ τραγοῦδι τοῦ Παλαμᾶ εἶναι μιὰ λυ-
ρικὴ ἐπίκλησι πρὸς τὰ βουνὰ καὶ τὰ λαγ-
κάδια τῆς Κρήτης, μὰ καὶ τὶς μεγάλες
μορφὲς ποὺ ξεφεύγουν ἀπὸ τὰ χέρια τῆς
ἱστορίας καὶ γίνονται ὄλόφωτα πανελλή-
νια πρότυπα

Λιώστε τὰ χιόνια, τῶν Σφακιῶν ἀπάτητες
/μαδάρες
καὶ κάμετέ τα ἀμέτρητες ποτιστικὲς θρυ-
/σοῦλες,
ξυπνῆστε, ρίμες Κρητικές, καὶ γύρω στὶς
/κιθάρες
χορεῦτε, πανευφρόσυνα τοῦ Κάστρου
/Ἐλληνοπούλες.

Ἄπανου στὸν παλιὸ σκοπὸ τὸ νέο τρα-
/γοῦδι ἀρχίστε,
ἀηδόνια στὶς πορτοκαλιές, δύμηρικοὶ Κορ-
/νάροι,
παντοῦ, ὅπου γῆς ἐλεύτερη καὶ σκλάβα
/διαλαλῆστε
τῆς Ἀμαζόνας τὶς χαρὲς μὲ τὸ χλωμὸ
/βλαστάρι.
Λακκιώτικα ἀσημάρμαρα, πρωτάκουστα
/βροντῆστε
παντέρμα πετροχώματα χιλιοφωτοκαμένα,
βάλτε τὸ πρασινόξανθο τῶν ἀμπελιῶν
/στολίδι,

παλαμᾶς καὶ ἡ κρήτη

κι ἄς ἀπλωθοῦν τὰ λιόφυτα καὶ ἄς κρύ-
/ψουν φουντωμένα
τὸ κάθε ξεθεμέλιωμα, τὸ κάθε ἀποκαῖδι.
Κι ἐσύ, κορφὴ τῆς Κρητικῆς θυσίας, Δα-
/σκαλογιάννη
θρόντα ἀπὸ τὰ βάθια τῶν καιρῶν τὴν ἄ-
/τρεμη λαλιά σου:
“Πέταξε Σγουρομάλλινη, τῆς λύπης τὸ
/στεφάνι,
καὶ λευκοφόρα ἀνέμισε τὰ ὄλόξανθα μαλ-
/λιά σου”

Τὸ αἷμα ποὺ σὲ πότισε ὁ ξένος μακελλά-
/ρης,
γιὰ ίδες τί ’Απρίλης γύρω σου ροδίζει
/καὶ γελάει.
Τροπαιοφόρος χάραξε μακριάθε καβαλ-
/λάρης
’Αλλοὶ στὸ μαῦρο δράκοντα ποὺ σὲ πα-
/ραφυλάει”.

‘Ο Παλαμᾶς μὲ τὰ τραγούδια του ἀπο-
δεικνύει πώς ἡ Κρήτη εἶχε ξεχωριστὴ

θέσι στὴ μεγάλη του καρδιά. Τὴ μελέτησε
σ’ ὅλες τὶς φάσεις τῆς μακραίωνης ιστο-
ρίας της. Τὴν ἀγάπησε περίσσια καὶ τὴν
ὕμνησε ὅσο κανένας ἄλλος “Ελληνας
ποιητὴς καὶ δὲν δίστασε νὰ διακηρύξῃ
ὅτι:

“Ο ποιητὴς τοῦ ’Ερωτοκρίτου αὐτὸς
εἶναι ὁ μέγας τοῦ ’Ελληνικοῦ ”Εθνους
καὶ ’Αθάνατος ποιητής”.

M. Ξ.

Βοσκόπουλο στὸν Γκίγκιλο.

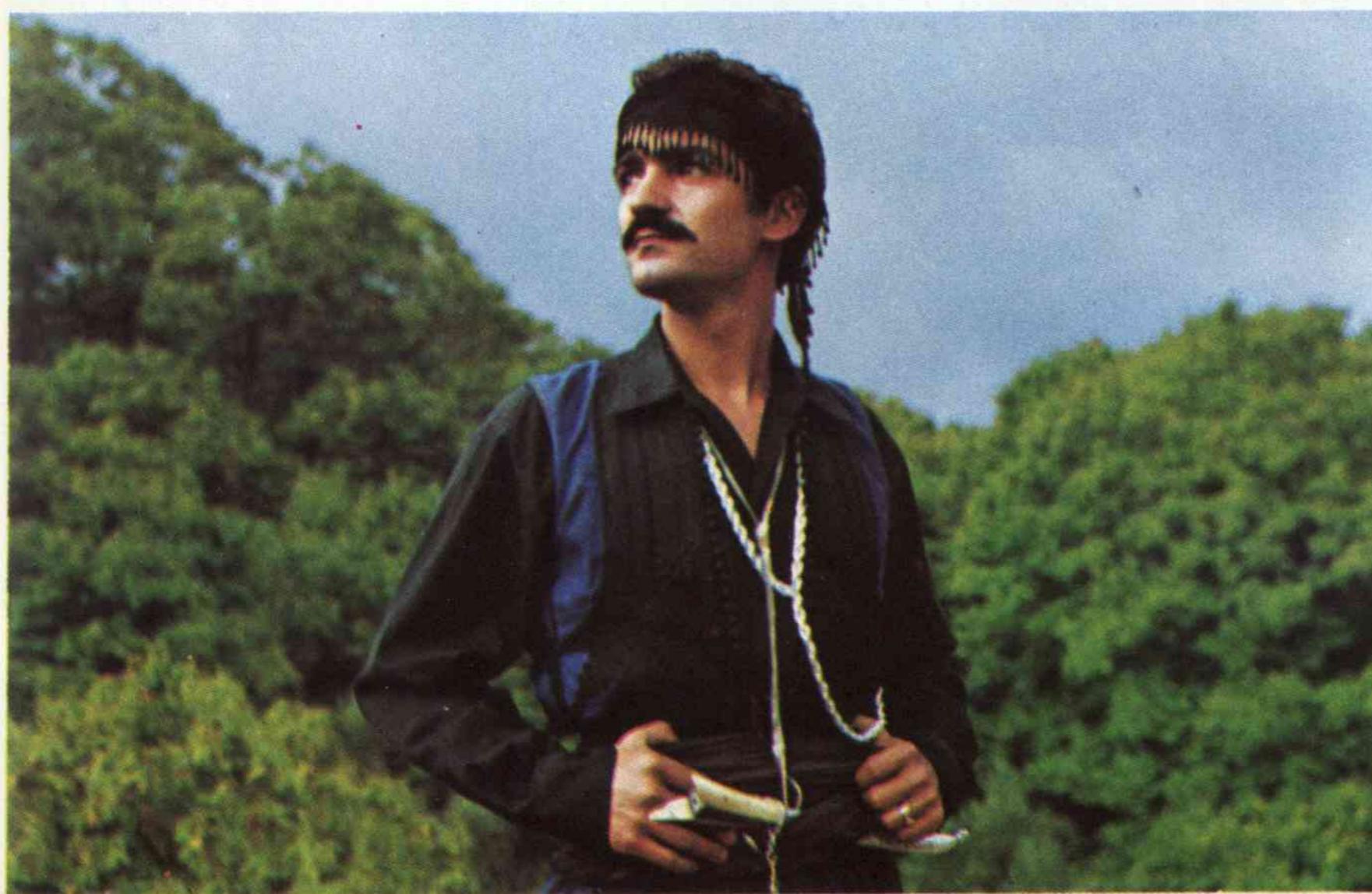
Χανιώτικο τοπίο.

◀ Παλιό κονυφαλιασμένο Κάστρο.

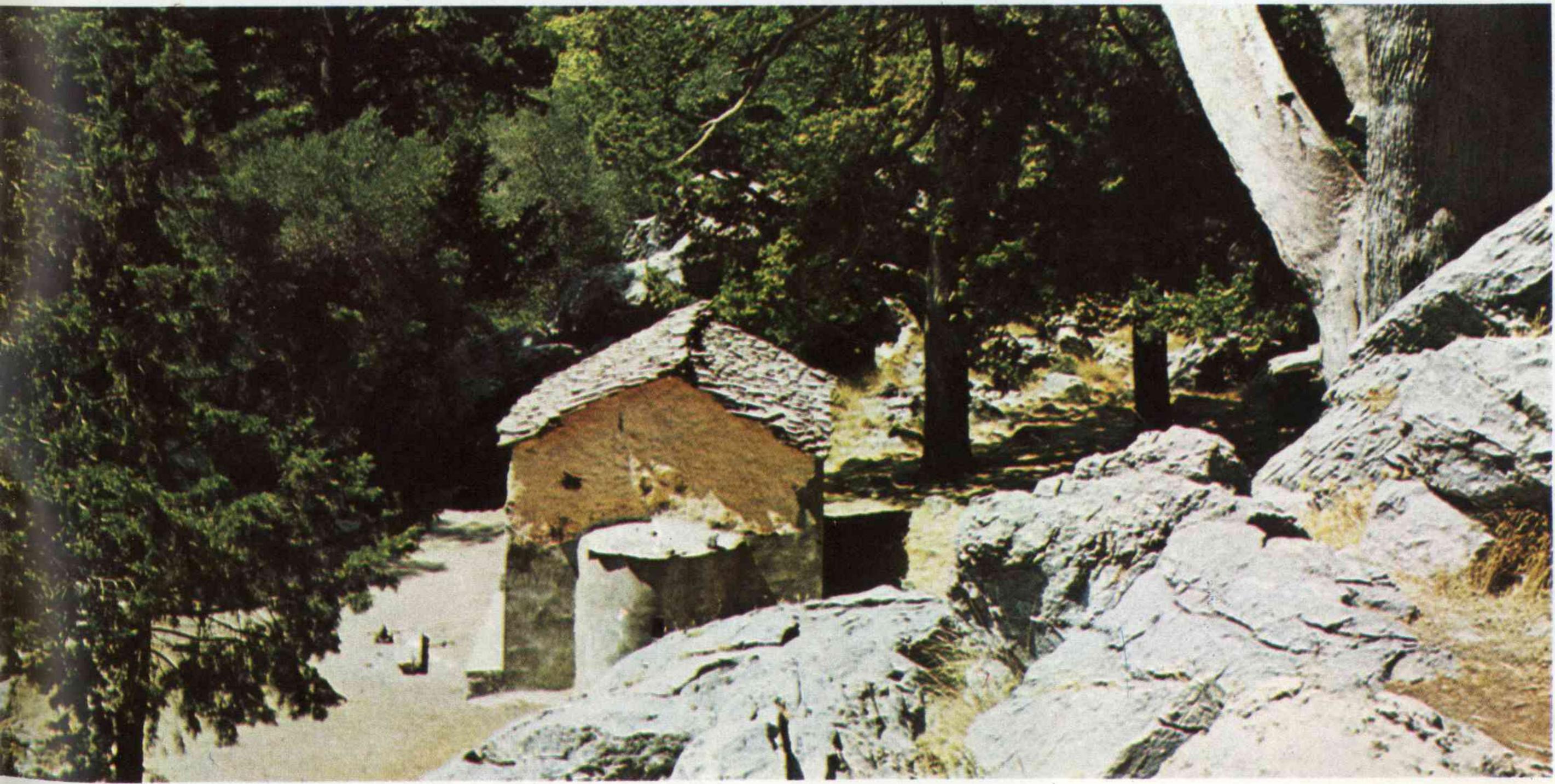

Χειροτεχνήματα.

Τύπος Κρητικοῦ.

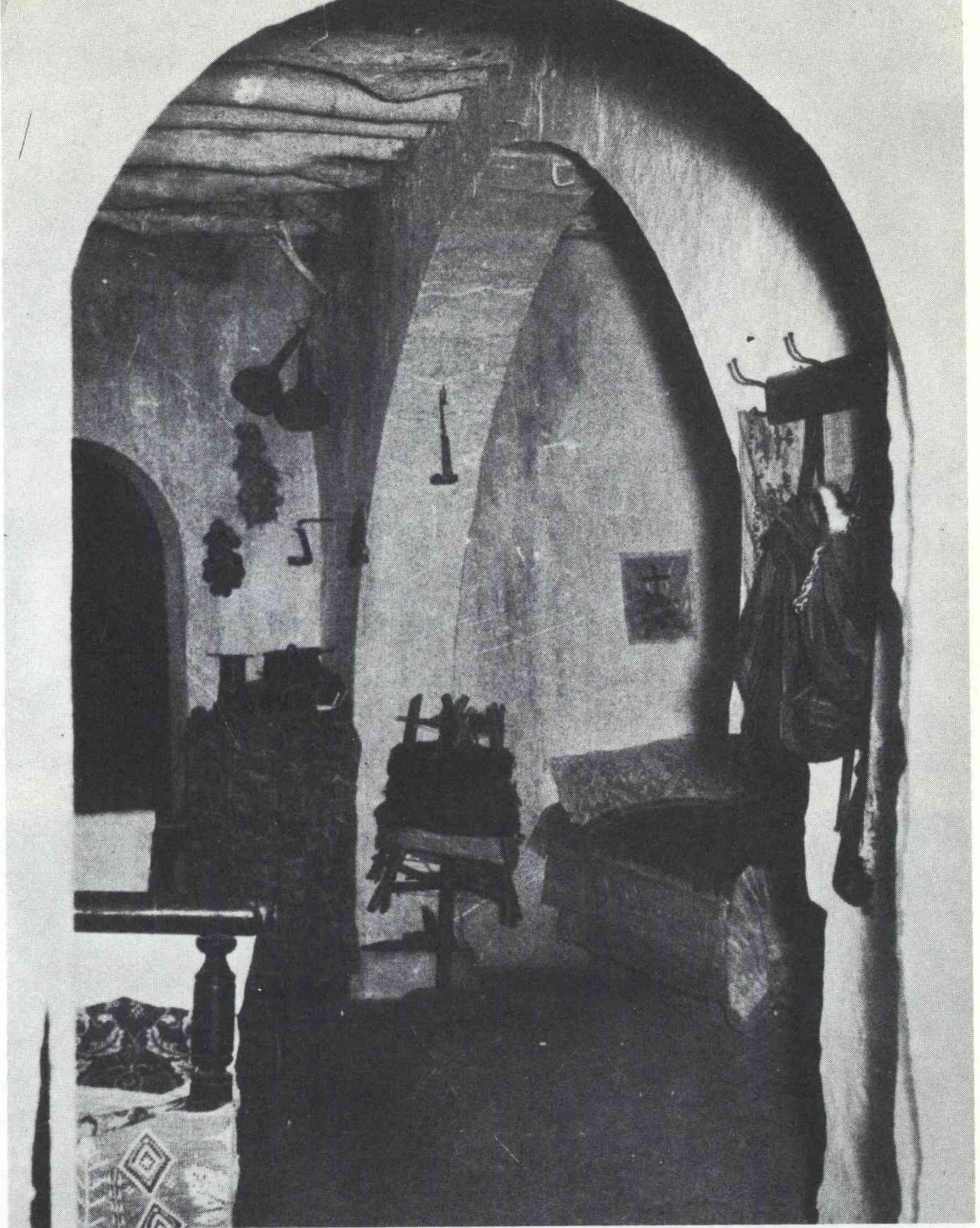
Στὸ βάθος τῆς Σαμαριᾶς.

ό κωστής παλαμᾶς καὶ ἡ κρήτη

Ἐσωτερικὸ Σφακιανοῦ σπιτιοῦ.

Ο εἰδυλλιακὸς ὅρμος τοῦ Λοντροῦ
Σφακίων.

Σφαλιχτό σπίτι.

Αύλη παλιοῦ ἀρχοντικοῦ στὸν Τοπανᾶ τῶν Χανίων.

31-5
27-1
28.7

sinenossis

Κεντρική "Ενωσις Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν Χανίων

UNION CENTRALE DES COOPERATIVES

AGRICOLE DE LA CANEE

Πλατεῖα Κατεχάκη 12 TELEX 128, τηλ. 25.967

Αντιπροσωπεία Αθηνῶν: Γ. Κατσιφαράκης

Νάξου 65, Πλ. Κολιάτσου, τηλ. 2013171 - 2027347

Οἶνοι Ἐμφιαλωμένοι καὶ χῦμα

VINS EN BOUTEILLES ET EN VRAC

5 Εξαγωγαὶ εἰς ὅλας τὰς Χώρας τῆς Εύρωπης

Οἶνοι Ξηροὶ (VINS SEC)

LISSOS

CLOS DU CASTEL

Ρωμέικο

Κυδωνία

Ρετσίνα

Οἶνοι Γλυκεῖς (VINS DOUX)

Μοσχᾶτο Μάζης

Ἐλυρος

VERMOUTH CRETA

Μερικὴ ἄποψις τοῦ Οἰνοποιείου τῆς
ΕΝΩΣΕΩΣ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ
ΚΑΣΤΕΛΛΙΟΥ ΚΙΣΑΜΟΥ
ίδρυθείσης τὸ ἔτος 1930

εἰς τὸ δυτικώτερον ἄκρον τῆς Κρήτης, τὴν δυτικὴν Περιφέρειαν τῆς ιστορικῆς Ἐπαρχίας Κισάμου, μιᾶς ἐκ τῶν πλέον προνομιούχων Περιοχῶν τῆς Κρήτης, χάριν τῆς γεωγραφικῆς τῆς θέσεως, τῶν φυσικῶν καλλονῶν τῆς, τῶν γραφικῶν κόλπων, ἀκρογιαλιῶν καὶ κοιλάδων τῆς, τοῦ θαυμασίως ἐναλλασσομένου χρώματος τῆς Πανίδος τῆς, τοῦ εὐκράτου καὶ ύγιεινοῦ κλίματός τῆς, τῆς ποικιλίας τῶν προϊόντων τῆς καὶ τέλος τῶν Ἰστορικῶν τῆς μνημείων (τὴν Μινωικὴν ΠΟΛΥΡΡΗΝΙΑ καὶ ΦΑΛΑΣΣΑΡΝΑ, τὰ Βενετοιάνικα καὶ Τούρκικα Κάστρα ΚΑΣΤΕΛΛΙ — ΓΡΑΜΒΟΥΣΑ κ.λ.π.) μὲν ἔδραν

τὸ τέως Καστέλλι καὶ νῦν ΚΙΣΑΜΟΝ (τὴν Ὀμηρικὴν ΚΙΣΑΜΟΝ) καὶ μὲν κύριον σκοπόν

τὴν προστασίαν τῶν Οἰνοπαραγωγῶν τῆς Περιφερείας τῆς, διὰ τῆς καλλιτέρας ἀξιοποίησεως τῶν Οἰνοσταφυλῶν των, ποικιλίας «Ρωμέϊκο» ἐξ ἣς παράγεται τὸ γνωστὸν καὶ φημισμένον διὰ τὴν γευστικότητα καὶ ἄρωμα «Κρασὶ τῆς Κισάμου».

Τὸ Οἰνοποιεῖον τῆς, συμπληρωθὲν καὶ βελτιωθέν, διαθέτει σήμερον χωρητικότητα 7.000 τόννων περίπου καὶ τὸν πλέον σύγχρονον μηχανικὸν ἔξοπλισμὸν δυναμικότητος ἡμεροσίας ἐπεξεργασίας 500—600 τόννων, οἱ δὲ παραγόμενοι παρ' αὐτοῦ ἔξαιρετικῆς ποιότητος οἶνοι διατίθενται λογαριασμῷ τῶν παραγωγῶν μελῶν μέσῳ τῆς Κεντρικῆς Ἐνώσεως Χανίων τόσον εἰς τὸ Ἐσωτερικόν, ὅσον καὶ εἰς τὸ Ἐξωτερικόν, κυκλοφοροῦν δὲ καὶ ώς ἐμφιαλωμένοι ύπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΚΑ ΟΙΝΟΠΟΙΕΙΑ Ν. ΧΑΝΙΩΝ — ROMÉI KOCLOS DU CASTELL — ΕΛΥΡΟΣ κ.λ.π.».

